

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДАНІЛОВ АРТЕМ ІВАНОВИЧ

УДК 346.93:347.962.3 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО
КЕРУЮЧОГО В УКРАЇНІ**

081 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ А.І. Данілов

Науковий керівник:
Романадзе Луїза Джумберівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Данілов А.І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса 2021.

Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним дослідженням правового статусу арбітражного керуючого та його аналіз сприяв виробленню науково виважених пропозицій по вдосконаленню категоріального апарату щодо зазначеного учасника справи про банкрутство на підставі норм чинного законодавства України.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена процесом динамічної судової реформи, зокрема процедури банкрутства та правового статусу арбітражного керуючого як обов'язкового її учасника.

Загальний аналіз наукової літератури засвідчує, що застосування норм щодо правового статусу арбітражного керуючого у процедурі банкрутства і донині породжує чимало дискусійних питань, окремі його аспекти є недостатньо дослідженими та однозначно невирішеними для судової практики.

У вступі дисертації обґрунтовано науковий інтерес автора щодо обраної теми дослідження, зазначено про її актуальність та теперішній стан наукового дослідження даної сфери; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методологічний інструментарій дослідження; аргументовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; представлені відомості щодо апробації та публікування результатів дослідження.

У дослідженні надається характеристика правового становища арбітражного керуючого, виходячи з його статусу як суб'єкта незалежної професійної діяльності, кваліфікаційних вимог, що ставляться до особи під час набуття права на здійснення діяльності арбітражного керуючого та при призначенні арбітражного керуючого у справу про банкрутство (неплатоспроможність), здійснюваних повноважень під час процесуальних стадій розпорядження майном,

санації, ліквідації у справах про банкрутство юридичних осіб, реструктуризації боргів, погашення боргів у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, податкового статусу та членства у саморегулівній організації.

У роботі досліджено генезу правового статусу арбітражного керуючого в Україні та порядку його набуття та надана періодизація порядку набуття права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, класифіковано вимоги, що ставляться до особи під час набуття статусу арбітражного керуючого та під час призначення у справу про банкрутство (неплатоспроможність). За результатами аналізу зарубіжного досвіду закріплення в законодавстві правового статусу керуючих у справах про неплатоспроможність, встановлено спільні та відмінні риси у правовому положенні арбітражного керуючого в Україні з його іноземними аналогами. Виокремлено особливості зарубіжного правового регулювання діяльності керуючих у справах про неплатоспроможність, що потенційно можуть бути використані в подальшому розвитку законодавства України про банкрутство.

Здійснено аналіз передбачених законодавством прав і обов'язків арбітражного керуючого з точки зору їх достатності та відповідності завданням, які ставляться перед арбітражним керуючим на різних процесуальних стадіях справи про банкрутство та надано комплекс пропозицій щодо підвищення ефективності здійснення повноважень арбітражного керуючого в процедурах банкрутства та вдосконалення порядку взаємодії між арбітражним керуючим та іншими суб'єктами правовідносин банкрутства.

Запропоновано зміни щодо обсягу, складу та порядку реалізації повноважень арбітражного керуючого в частині забезпечення формування конкурсної маси боржника, збереження майнових активів, проведення інвентаризації активів та зобов'язань боржника, отримання інформації про боржника, що становить банківську таємницю, проведення аналізу фінансово-господарського стану боржника, стягнення дебіторської заборгованості, оскарження правочинів, вчинених на шкоду боржнику та кредиторам, здійснення контролю за виплатами боржника на користь привілейованих кредиторів,

звітування комітету кредиторів про проведену роботу, нараховану винагороду та здійснені витрати.

Проведено розмежування сфер відповідальності органів управління боржника та арбітражного керуючого в частині забезпечення проведення інвентаризації активів та зобов'язань на стадії розпорядження майном, а також управління боржником в період з моменту припинення процедури санації до призначення вищим органом управління нового керівника.

Запропоновано зміни до законодавства, спрямовані на забезпечення процесуальної та матеріальної незалежності арбітражного керуючого. Ґрунтуючись на результатах узагальнення судової практики, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, спрямовані на усунення прогалин правового регулювання порядку сплати основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого та відшкодування понесених ним витрат, запропоновано правовий механізм відшкодування збитків арбітражного керуючого, завданих внаслідок неправомірного усунення від виконання повноважень у справах про банкрутство.

Наголошено на необхідності усунення недоліків законодавчої техніки в частині віднесення до витрат ліквідаційної процедури окремих зобов'язань боржника перед поточними кредиторами, обов'язок оплати яких покладено на ліквідатора. В процедурах неплатоспроможності фізичних осіб запропоновано мінімізувати витрати боржників на оплату витрат арбітражного керуючого шляхом надання кредиторам права ініціювати процедури неплатоспроможності та можливості здійснення провадження у справі самостійно судом, до дискреційних повноважень якого віднести можливість залучення арбітражного керуючого до участі у справі за наявності встановленої під час розгляду справи об'єктивної необхідності.

Виявлено та проаналізовано недоліки правової регламентації порядку оподаткування діяльності арбітражних керуючих, які призводять до подвійного оподаткування отриманих доходів. Встановлено неповноту правового регулювання правил формування витратної частини при визначенні загального

річного оподатковуваного доходу арбітражного керуючого. Акцентовано увагу на неузгодженості правил складання та подання податкової звітності особами, які суміщають діяльність арбітражного керуючого з підприємницькою, або трудовою діяльністю. Запропоновано можливість альтернативного вибору спрощеної, або загальної системи оподаткування доходів, отриманих від здійснення незалежної професійної діяльності арбітражного керуючого.

У роботі обґрунтовано невідповідність існуючої моделі саморегулювання арбітражних керуючих в Україні основній меті інституту саморегулювання – дебіюрократизації та зниженню державного регулятивного навантаження. Наголошено на необхідності передання функцій державного органу з питань банкрутства єдиній саморегулювній організації арбітражних керуючих. Запропоновано обмежити сферу громадського контролю за діяльністю арбітражних керуючих з боку саморегулювної організації перевіркою дотримання арбітражними керуючими локальних актів саморегулювної організації, передусім правил професійної етики.

Проведено аналіз недоліків правового регулювання порядку притягнення арбітражних керуючих до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Обґрунтовано доцільність страхування цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого в межах кожної справи про банкрутство. Наголошено на необхідності віднесення страхування професійних ризиків арбітражного керуючого до обов'язкових видів страхування. Конкретизовано критерії визначення страхової суми в залежності від фактичних обставин справи про банкрутство (неплатоспроможність). Акцентовано увагу на необхідності віднесення до виключної компетенції господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), здійснення державного контролю за діяльністю арбітражного керуючого, притягнення арбітражного керуючого до цивільно-правової та адміністративної відповідальності за неналежне виконання покладених на нього повноважень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації мають прикладний характер і

можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальших досліджень щодо правового статусу арбітражного керуючого; правотворчості – для оновлення та вдосконалення господарського процесуального права України; правозастосовній діяльності – для вироблення роз’яснень, з метою правильного та однакового застосування норм про банкрутство щодо правового статусу арбітражного керуючого; навчальному процесі – для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників, викладання та вивчення навчальних дисциплін.

Ключові слова: неплатоспроможність, банкрутство в Україні, арбітражне управління, арбітражний керуючий, розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор, керуючий реструктуризацією боргів, керуючий реалізацією майна, оподаткування, саморегулювання, юридична відповідальність.

SUMMARY

Danilov A.I. Legal regulation of the arbitration manager’s activity in Ukraine. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 «The right». National University «Odessa Law Academy», Odessa 2021.

The dissertation is the first in domestic science comprehensive study of the legal status of the arbitration manager aimed at developing scientifically sound proposals to improve the categorical apparatus of the mentioned party to the bankruptcy case on the basis of current legislation of Ukraine.

The relevance of the chosen research topic is due to the process of dynamic judicial reform, in particular the bankruptcy procedure and the legal status of the arbitration manager as a mandatory participant.

The general analysis of the scientific literature shows that application of the legal provisions on the legal status of the arbitration manager in bankruptcy proceedings still raises many controversial issues, some aspects of which are insufficiently studied and unresolved in court practice.

The introduction to the dissertation substantiates the author's scientific interest in the chosen research topic, indicates its relevance and the current state of scientific research in this area; the purpose, tasks, object and subject, methodological tools of research are defined; scientific novelty and practical significance of the obtained results are substantiated; information on approbation and publication of research results is presented.

The study provides a description of the legal status of the arbitration manager, based on his characteristics as a subject of independent professional activity, qualification requirements for a person during the acquisition of the right to conduct the activities of the arbitration manager and the appointment of an arbitration manager in bankruptcy (insolvency), powers exercised during the procedural stages of property disposal, reorganization, liquidation in cases of bankruptcy of legal entities, debt restructuring, repayment of debts in cases of insolvency of individuals, tax status and membership in a self-regulatory organization.

The genesis of the legal status of an arbitration manager in Ukraine and the procedure for its acquisition is studied, the periodization of the procedure for acquiring the right to carry out the activities of the arbitration manager is provided, the requirements for the person during the acquisition of the status of the arbitration manager and during the appointment to the bankruptcy case (insolvency) are classified. Based on the results of the analysis of foreign experience of enshrining in law the legal status of arbitration managers, common and distinctive features in the legal status of the arbitration manager in Ukraine and other foreign counterparts have been established. The peculiarities of foreign legal regulation of the activity of managers in insolvency cases, which can potentially be used in the further development of the legislation of Ukraine on bankruptcy, are singled out.

An analysis of the statutory rights and obligations of the arbitration manager in terms of their adequacy and compliance with the tasks set for the arbitration manager at various stages of the bankruptcy proceedings was conducted. A set of proposals for improving the efficiency of the arbitration manager in bankruptcy proceedings and improving the procedure for interaction between the arbitration manager and other

subjects of bankruptcy was provided.

Some changes concerning the scope, composition and implementation of the powers of the arbitration manager in terms of ensuring the formation of the bankruptcy estate of the debtor, preservation of property assets, inventory of assets and liabilities of the debtor, obtaining information constituting a bank secret about the debtor, analysis of financial and economic condition of the debtor, collection of receivables, appeals against transactions committed to the detriment of the debtor and creditors, control over the debtor's payments in favor of privileged creditors, reporting to the creditors' committee on the work performed, accrued remuneration and expenses were proposed.

The spheres of responsibility of the debtor's management bodies and the arbitration manager are divided in terms of ensuring the inventory of assets and liabilities at the stage of property disposal, as well as the debtor's management in the period from termination of reorganization to appointment of a new head.

Amendments to the legislation aimed at ensuring the procedural and material independence of the arbitration manager are proposed. Based on the results of generalization of judicial practice, proposals to improve existing legislation aimed at eliminating gaps in the legal regulation of the procedure for payment of basic and additional remuneration of the arbitral manager and reimbursement of expenses incurred by him were formulated. A legal mechanism for compensating the arbitration manager for damages caused as a result of illegal removal from office in bankruptcy cases has been proposed.

Emphasis is placed on the need to eliminate the shortcomings of the legislative technique in terms of attributing to the costs of liquidation proceedings certain obligations of the debtor to current creditors, the obligation to pay which is imposed on the liquidator. In the insolvency proceedings of individuals, it is proposed to minimize the costs of debtors to pay the costs of the arbitration manager by giving creditors the right to initiate insolvency proceedings and the possibility of proceedings in court independently, whose discretionary powers include the possibility of cases of objective necessity.

The shortcomings of the legal regulation of the procedure of taxation of the

activities of arbitration managers, which lead to double taxation of the received income, are revealed and analyzed. Incomplete legal regulation of the rules of formation of the expenditure part in determining the total annual taxable income of the arbitration manager. Emphasis is placed on the inconsistency of the rules for compiling and submitting tax returns to persons who combine the activities of the arbitration manager with business or employment. The possibility of an alternative choice of the simplified or general system of taxation of the income received from implementation of independent professional activity of the arbitration manager is offered.

The paper substantiates the inconsistency of the existing model of self-regulation of arbitration managers in Ukraine with the main goal of the institution of self-regulation: debureaucratization and reduction of the state regulatory burden. The need to transfer the functions of the state body on bankruptcy to a single self-regulatory organization of arbitration managers was emphasized. It is proposed to limit the scope of public control over the activities of arbitration managers by the self-regulatory organization to verify compliance by arbitration managers of local acts of the self-regulatory organization, especially the rules of professional ethics.

An analysis of the shortcomings of the legal regulation of the procedure for bringing arbitration managers to criminal, administrative, civil and disciplinary liability. The expediency of civil liability insurance of the arbitration manager within each bankruptcy case is substantiated. Emphasis is placed on the need to include manager's professional risks insurance in the compulsory types of insurance. The criteria for determining the sum insured depending on the actual circumstances of the bankruptcy case (insolvency) are specified. Emphasis is placed on the need to refer to the exclusive jurisdiction of the commercial court, which is in the case of bankruptcy (insolvency), state control over the activities of the arbitration manager, bringing the arbitration manager to civil and administrative liability for improper performance of his duties.

The practical significance of the obtained results is that the conclusions, proposals and recommendations presented in the dissertation are of an applied nature and can be used in: research activities - for further research on the legal status of the arbitration manager; lawmaking - to update and improve the economic procedural law of Ukraine;

law enforcement activities - to develop explanations, in order to properly and uniformly apply the rules of bankruptcy on the legal status of the arbitration manager; educational process - for the preparation of relevant sections of textbooks and manuals, teaching and learning disciplines.

Key words: insolvency, bankruptcy in Ukraine, arbitration department, arbitration manager, property manager, reorganization manager, liquidator, debt restructuring manager, property sales manager, taxation, self-regulation, legal liability.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Данілов А.І. Проблемні питання здійснення повноважень арбітражного керуючого під час проведення інвентаризації майна боржника при банкрутстві. *Право України*. 2017. № 7. С. 175-183.
2. Данілов А.І. Проблеми застосування інституту представництва у діяльності арбітражного керуючого. *Право України*. 2017. № 12. С. 203-210.
3. Данілов А.І. Незалежність як принцип діяльності арбітражного керуючого. *Право України*. 2018. № 5. С. 252-267
4. Данілов А.І. Контроль арбітражного керуючого за задоволенням вимог кредиторів за зобов'язаннями, на які не поширюється дія мораторію. *Право України*. 2019. № 2. С. 274-285
5. Данілов А.І. Актуальні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Право України*. 2020. №. 10 С. 202-216.
6. Данилов А.И. Общие черты и различия института субсидиарной ответственности в процедурах банкротства по законодательствам Украины и Республики Молдова. *Legea și viața*. Ianuarie 2020. С. 31-35.
7. Данілов А.І. Правове становище керуючого у справах про неплатоспроможність (банкрутство) за законодавством Великобританії, Германії та Італії. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 01/20. С. 38 – 42.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Данілов А.І. Використання інституту представництва в діяльності арбітражного керуючого. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса. 06 листопада 2017 р. Фенікс. С. 94-97.
9. Данілов А.І. Проблемні питання реалізації повноважень арбітражного керуючого під час проведення інвентаризації в процедурах банкрутства. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської

наукової конференції студентів та аспірантів. м. Одеса. 17 листопада 2017 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 354-357.

10. Данілов А.І. Дискреційні повноваження арбітражного керуючого у справах про банкрутство. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 18 травня 2018 р. Видавничий дім «Гельветика», С. 693-695.

11. Данілов А.І. Проблемні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого в процедурах банкрутства. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 17 вересня 2018 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 535-538.

12. Данілов А.І. Проблемні питання призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. 24 листопада 2018 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 327-330.

13. Данілов А.І. Шляхи вдосконалення правового інституту страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. 07 березня 2019 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 475-477.

14. Данілов А.І. Здійснення повноважень розпорядника майна щодо забезпечення збереження майна боржника в процедурах банкрутства. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. 23 листопада 2019 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 212-216.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО	14
1.1. Поняття, значення та порядок набуття статусу арбітражного керуючого	14
1.2. Генеза законодавчого закріплення правового статусу арбітражного керуючого в Україні	32
1.3. Зарубіжний досвід правового статусу арбітражного керуючого	42
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В МЕЖАХ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО	66
2.1. Правове регулювання діяльності розпорядника майна	66
2.2. Правове регулювання діяльності керуючого санацією в процедурах банкрутства	96
2.3. Правове регулювання діяльності ліквідатора в процедурах банкрутства	127
2.4. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого у справах про неплатоспроможність фізичних осіб	146
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ УМОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО	159
3.1. Оподаткування діяльності арбітражних керуючих	159
3.2. Саморегулювання діяльності арбітражних керуючих	176
3.3. Відповідальність арбітражних керуючих	191
ВИСНОВКИ	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	223
ДОДАТКИ	250

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

ВГСУ – Вищий господарський суд України

ГК – Господарський кодекс України

ГПК – Господарський процесуальний кодекс України

ДПС – Державна податкова служба України

ЄСВ – єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КЗпПУ – Кодекс законів про працю України

КК України – Кримінальний кодекс України

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ПАТ – публічне акціонерне товариство

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб

СРО – саморегулівна організація

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ЦК – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Оновлене сучасне законодавство щодо банкрутства містить чимало положень щодо порядку та умов участі у справах про банкрутство арбітражного керуючого, як спеціального учасника зазначених справ, з притаманним йому комплексом повноважень. Нормативно визначеними є наступні положення щодо правового статусу арбітражного керуючого: порядок набуття і припинення зазначеного статусу, права та обов'язки у різноманітних судових процедурах справи банкрутства, відповідальність арбітражного керуючого, засади саморегулювання арбітражної діяльності. Але існує чимало проблемних аспектів, які потребують виокремлення, дослідження та обґрунтування, а в подальшому – внесення змін до норм чинного законодавства задля їх усунення. Важливим є імплементація позитивного для України світового досвіду щодо компетенції та поведінки арбітражного керуючого на різних етапах розгляду справи про банкрутство.

Предметом дослідження українських вчених ставали різні аспекти правовідносин банкрутства, зокрема господарсько-правові засоби попередження банкрутства, правове положення учасників у справі про банкрутство, теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства про банкрутство, особливості окремих процесуальних стадій процедури банкрутства на ін. Результати теоретичних досліджень відображено в роботах таких науковців, як Р.Г. Афанасьєв, В.А. Бондик, О.М. Борейко, І.А. Бутирська, І.О. Вечірко, Л.І. Грабован, Н.І. Коломієць, В.Б. Крикун, С.В. Міньковський, Б.М. Поляков, Е.В. Сгара, Т.В. Стефанів, Н.В. Ткаленко, О.Г. Фролова, Ю.В. Чорна та ін.

Питання правового статусу арбітражного керуючого в Україні найбільш повно досліджено в дисертаціях Я.Г. Рябцевої, що захищена у 2006 р. та Ю.В. Кабенюк, що захищена у 2018 р., однак, прийняття в 2018 р. Кодексу України з процедур банкрутства привнесло системні зміни в багатьох сферах правової регламентації діяльності арбітражного керуючого, зокрема порядку набуття права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, порядку призначення у справі про банкрутство, обсягу та порядку здійснення

повноважень у справах про банкрутство, організації системи саморегулювання професійної спільноти арбітражних керуючих. Впровадження інституту банкрутства фізичних осіб обумовило появу нових процесуальних статусів арбітражного керуючого, невідомих попереднім редакціям законодавства про банкрутство. Крім того, у вищевказаних дисертаційних роботах не досліджувалися питання, пов'язані з оподаткуванням та саморегулюванням арбітражних керуючих. Вказане свідчить про необхідність доповнення і актуалізації проведених наукових досліджень в галузі правового становища арбітражного керуючого у справах про банкрутство юридичних осіб та справах про неплатоспроможність фізичних осіб з урахуванням різноманітних судових процедур.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016-2020 р.р. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U01842Н) та плану науково-дослідницької роботи кафедри господарського права і процесу.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні теоретичних та практичних проблем правового регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні, виходячи з наукового аналізу теорії законодавства про банкрутство України, правозастосовної практики діючої та минулих редакцій законодавства про банкрутство, зарубіжних моделей та досвіду правового регулювання діяльності керуючих у справах про неплатоспроможність інших держав, розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практичних рекомендацій щодо застосовування законодавства про банкрутство

Відповідно до поставленої мети для вирішення окреслено основні завдання:

- дослідити теоретично-правові положення правового статусу арбітражного керуючого та порядок його набуття;
- надати характеристику історичного аспекту становлення та з'ясування тенденцій розвитку інституту арбітражного керуючого в Україні;

- проаналізувати іноземний досвід правового положення арбітражного керуючого;
- удосконалити положення арбітражного керуючого в різних процедурах банкрутства щодо юридичних осіб, а саме: розпорядженні майном, санації та ліквідації;
- з'ясувати особливості процесуального положення арбітражного керуючого у справах про неплатоспроможність фізичних осіб;
- виокремити й дослідити порядок та умови оподаткування діяльності арбітражних керуючих;
- дослідити засади саморегулювання діяльності арбітражних керуючих;
- обґрунтувати особливості страхування професійних ризиків та юридичної відповідальності арбітражних керуючих;
- сформулювати та обґрунтувати основні напрями удосконалення правового положення арбітражного керуючого у справах про банкрутство.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із участю і діяльністю арбітражного керуючого у справах про банкрутство.

Предметом дослідження є теоретичні, правові та прикладні питання правового положення арбітражного керуючого.

Методи дослідження. Керуючись визначеною метою та поставленими завданнями, з урахуванням об'єкта та предмета, обрано методологічний інструментарій, яким є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних наукових методів, що забезпечили об'єктивне дослідження предмета та формування обґрунтованих висновків. Зокрема, у роботі використано наступні методи: діалектичний метод – як основу при визначенні основних понять (всі розділи); метод узагальнення – при дослідженні результатів судової правозастосовної практики у справах про банкрутство з питань діяльності арбітражних керуючих, а також у справах з вирішення податкових спорів за участі суб'єктів незалежної професійної діяльності (п.п. 2.1 – 2.4, п.п. 3.1); системний підхід, методи аналізу, синтезу, порівняння та тлумачення – для виокремлення проблематики реалізації повноважень арбітражного керуючого у справах про

банкрутство юридичних осіб та справах про неплатоспроможність фізичних осіб (п.п. 2.1 – 2.4); історико-правовий метод – для вивчення історичного шляху становлення інституту арбітражного керуючого, його еволюції, виявлення основних закономірностей розвитку порядку набуття статусу арбітражного керуючого (п.п. 1.1, п.п. 1.2), методи порівняльного правознавства та аналогії – при дослідженні зарубіжного досвіду правового регулювання положення керуючих у справах про неплатоспроможність, та організації системи саморегулювання керуючих у справах про неплатоспроможність (п.п. 1.3, п.п. 3.2); діалектичний метод та метод формально-логічного тлумачення – при дослідженні проблем юридичної відповідальності арбітражних керуючих; методи індукції та дедукції – використано під час розгляду проблематики, пов’язаної з діючою системою оподаткування доходів від здійснення діяльності арбітражного керуючого).

Емпіричну базу дослідження становлять: матеріали судової правозастосовної практики України, узагальнення практики вирішення судових справ у сфері банкрутства, інформаційні та роз’яснювальні акти державних податкових органів, рішення Європейського суду з прав людини, локальні нормативні акти саморегулювних організацій арбітражних керуючих, матеріали справ про банкрутство, в яких автором виконувалися повноваження арбітражного керуючого.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням правового положення арбітражного керуючого у процедурах банкрутства юридичних осіб та процедурах неплатоспроможності фізичних осіб. Внесок дисертанта в наукову розробку теоретичних і практичних питань, що виникають у відповідних відносинах, та обґрунтовано пропозиції з удосконалення законодавства про банкрутство і практики здійснення арбітражного управління у справах про банкрутство. Зокрема, наукова новизна дослідження відображена в таких основних положеннях:

вперше:

- аргументовано необхідність скорочення часових та матеріальних витрат

кредиторів на супровід судових процедур банкрутства, оплату винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого шляхом розширення кола його дискреційних повноважень, збільшення обсягу повноважень, реалізація яких здійснюється безпосередньо, без необхідності попереднього санкціонування та контролю з боку суду та інших учасників справи про банкрутство; вдосконалення форм контролю за діяльністю арбітражного керуючого з боку суду та інших учасників справи про банкрутство; запровадження спрощених процедур банкрутства з одночасним відкриттям ліквідаційної процедури при відкритті провадження у справі про банкрутство щодо осіб, які разом з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство надали беззаперечні докази відсутності у боржника будь-яких активів;

- обґрунтовано суттєве значення ділової репутації особи, як невід'ємної складової правового статусу арбітражного керуючого, в контексті закладення засад авторитетності, утвердження поваги та суспільної довіри до професії арбітражного керуючого, створення сталого правового підґрунтя для забезпечення стандартів, етичних норм, правил та принципів поведінки під час здійснення професійної діяльності арбітражного керуючого;

- обґрунтовано потребу усунення спеціального правового регулювання порядку визначення кандидатур та процедури призначення арбітражних керуючих у справі про банкрутство суб'єктів господарювання різних форм власності та галузевої належності шляхом скасування додаткових вимог щодо включення до спеціального переліку арбітражних керуючих, що формується державним органом з питань банкрутства для призначення у справі про банкрутство державних підприємств, з часткою державної власності, що перевищує 50%, підприємств, до яких у Національній акціонерній компанії «Нафтогаз України» та/або її дочірнього підприємства, що здійснювало постачання природного газу на підставі ліцензії, виникли вимоги щодо сплати заборгованості за поставлений/спожитий природний газ;

- обґрунтовано підхід до індивідуалізації професійних ризиків арбітражного керуючого залежно від особливостей кожної справи про

банкрутство (неплатоспроможність), що слугуватиме основою для подальшого визначення порядку та умов забезпечення прав та майнових інтересів учасників справи про банкрутство за рахунок правового інституту страхування цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого;

удосконалено:

- класифікації вимог, що ставляться до особи під час набуття права на здійснення діяльності арбітражного керуючого та при призначенні у справу про банкрутство на позитивні та негативні, основні та додаткові, завдяки чому встановлено підставу для діагностичних та прогностичних процедур під час вирішення питання про надання особі права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, а також при призначенні у справу про банкрутство за умови конкуренції кандидатур арбітражних керуючих, якими надано згоду на участь у справі про банкрутство (неплатоспроможність);

- правові гарантії процесуальної незалежності арбітражного керуючого, зокрема, шляхом виключення з кола повноважень комітету кредиторів права змінювати призначеного судом арбітражного керуючого без необхідності обґрунтування причин;

- порядок здійснення повноважень арбітражного керуючого під час виконання повноважень розпорядника майна, а саме, розмежовано обов'язки щодо забезпечення збереження майна боржника між розпорядником майна та виконавчим органом управління боржника, повноваження якого не припинено; визначено основне завдання розпорядника майна – забезпечення формування конкурсної маси боржника; запропоновано спрощення процесуального порядку отримання розпорядником майна інформації про діяльність боржника, що становить банківську таємницю; обґрунтовано доцільність поширення меж контролю розпорядника майна на всі виплати боржника кредиторам, на вимоги яких не поширюється дія мораторію; наголошено на необхідності законодавчого закріплення обов'язку розпорядника виявляти та оскаржувати правочини, якими спричинено шкоду боржнику або кредиторам як з загально-цивільних, так і зі спеціальних підстав, передбачених КУзПБ;

- порядок здійснення повноважень арбітражного керуючого під час виконання повноважень керуючого санацією, а саме, обґрунтовано доцільність покладення на керуючого санацією та минулого керівника боржника солідарного обов'язку з проведення інвентаризації активів та зобов'язань боржника при введенні процедури санації, та визначено строки проведення інвентаризації; акцентовано увагу на необхідності визначення на законодавчому рівні обов'язку керуючого санацією з проведення аналізу фінансово-господарського стану боржника та визначено строки його проведення; запропоновано виключити з кола повноважень керуючого санацією низки обов'язків, що не відповідають меті та змісту процедури санації, зокрема, розгляд вимог конкурсних кредиторів, здійснення керівництва боржником після закінчення процедури банкрутства, стягнення заборгованості з осіб, що несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність, відкриття окремого рахунку для здійснення розрахунків під час санації; запропоновано розширити правові можливості керуючого санацією з управління дебіторською заборгованістю боржника шляхом надання права за згодою комітету кредиторів реалізовувати дебіторську заборгованість з прилюдних торгів, або списувати її з балансу;

- порядок здійснення повноважень арбітражного керуючого під час виконання повноважень ліквідатора, а саме, синхронізувати періодичність надання ліквідатором звітів про здійснену роботу та звітів про нараховану винагороду і проведені витрати; застосувати принцип мовчазної згоди комітету кредиторів при затвердженні проміжних звітів ліквідатора, встановивши строк для подання до суду заперечень на звіти ліквідатора; конкретизувати порядок сплати основної та додаткової винагороди ліквідатора, визначивши джерелом їх сплати кошти кредиторів у випадку відсутності ліквідаційної маси у боржника; упорядкувати перелік витрат ліквідатора, що підлягають відшкодуванню за рахунок ліквідаційної маси, виключивши з нього зобов'язання перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника надавали кредитування, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу;

- впровадження інституту дискваліфікації арбітражних керуючих в якості

окремого виду основного, або додаткового адміністративного стягнення, яке накладається господарським судом, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство;

дістало подальший розвиток:

- підходи щодо необхідності забезпечення рівних прав боржників і кредиторів, як основних положень (принципів) господарського процесу, зокрема щодо можливості ініціювання судових процедур неплатоспроможності фізичних осіб;

- положення щодо сприяння діяльності арбітражного керуючого у суміжних відносинах, як передумови ефективності процедур банкрутства шляхом звільнення арбітражного керуючого від необхідності сплати за рахунок власних коштів витрат на супровід процедур банкрутства, зокрема судового збору за визнання недійсними укладених боржником договорів (правочинів) у випадках відсутності у боржника коштів в ліквідаційній масі;

- пропозиції щодо застосування спрощеної системи оподаткування доходів, отриманих від здійснення незалежної професійної діяльності арбітражного керуючого як гарантії дотримання правового порядку учасниками господарських правовідносин у сфері банкрутства;

- розширення засад саморегулювання у сфері діяльності арбітражних керуючих на підставі досвіду зарубіжних країн, зокрема шляхом поступової передачі державним органом з питань банкрутства повноважень у сфері банкрутства саморегулювним організаціям арбітражних керуючих, а саме: прийняття кваліфікаційних іспитів на право здійснення діяльності арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації, розгляду скарг відносно вчинених арбітражними керуючими правопорушень;

- внесення змін в законодавство про правовий статус арбітражних керуючих елементів демонополізації існуючої системи саморегулювання, зокрема шляхом розосередження повноважень єдиної саморегулювної організації з регулювання та контролю за діяльністю арбітражних керуючих.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені

в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації мають прикладний характер і можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого поглиблення наукових знань про особливості правового положення арбітражного керуючого в Україні та зарубіжних країнах;

правотворчості – при реформуванні та вдосконалення законодавства в сфері банкрутства, господарського, господарського процесуального, адміністративного та кримінального права;

правозастосовній діяльності – для вироблення роз'яснень, з метою правильного та однакового застосування норм дпро банкрутство задля підвищення ефективності діяльності арбітражних керуючих.

навчальному процесі – для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників, викладання та вивчення навчальних дисциплін «Господарське право», «Господарське процесуальне право» та спецкурсу «Право банкрутства в Україні».

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, результати та пропозиції, сформульовані в дослідженні оприлюднено на науково-практичних заходах: міжнародній науково-практичній конференції «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» (Одеса, 06 листопада 2017 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-початківців» (Одеса, 18 листопада 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (Одеса, 18 травня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (Одеса, 17 вересня 2018 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-початківців» (Одеса, 24 листопада 2018 року); Міжнародної науково-практичної конференції «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (Одеса, 07 березня 2019 р.); Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-

початківців» (Одеса, 23 листопада 2019 р.).

Публікації. Основні положення і висновки, сформульовані в дисертації, викладено автором у сімох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, з яких п'ять входять до переліку наукових фахових видань України, дві – до наукового фахового видання Молдови та Німеччини.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (272 найменування на 27 сторінках) і шести додатків на 12 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 260 сторінок, із них обсяг основної частини – 221 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО

1.1. Поняття, значення та порядок набуття статусу арбітражного керуючого

Арбітражний керуючий є спеціальним обов'язковим учасником справ про банкрутство та його статус з'явився в Україні відносно недавно, а саме в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції закону № 784-XIV(784-14) від 30.06.1999 р. [107], що обумовило виникнення у науковому середовищі різноманітних поглядів та доктринальних підходів щодо надання його змістовної характеристики.

Наприклад Т. В. Степанова пропонує розглядати арбітражного керуючого як «самостійну і активну фігуру у справі, який захищає чужий законний інтерес, несе відповідальність за власні рішення та дії в процедурі банкрутства, повністю підконтрольний та підзвітний господарському суду і повинен діяти виключно в межах, наданих йому законом, а у випадках прогалин або колізій чинного законодавства – з пріоритетом інтересів боржника» [228, с. 97]. Погоджуючись із вказаним визначенням, слід звернути увагу на недостатню обґрунтованість тези стосовно пріоритетності інтересів боржника для арбітражного керуючого. Як видається, в умовах неповноти правового регулювання рішення та дії арбітражного керуючого мають відповідати закріпленим у ч. 3 ст. 12, ч. 3 ст. 99 КУзПБ принципам добросовісності, розсудливості, цільової спрямованості дій, сумлінності та розумності, які в сукупності вказують на необхідність забезпечення арбітражним керуючим балансу інтересів учасників справи про банкрутство, аніж надання переваги окремим учасникам провадження, зокрема боржнику.

Певна спільність поглядів на постать арбітражного керуючого прослідковується у працях Г. Ф. Шершеневича, який порівнював «присяжного попечителя з судовим приставом у виконавчому провадженні, що діє під контролем суду» [244, с. 324], та Б. М. Полякова, який пропонує розглядати

арбітражного керуючого «в якості повіреного господарського суду, що є незалежним від боржника та кредиторів, і якому у процедурі розпорядження майном надаються лише контрольно-аналітичні функції» [72, с. 89]. Відмічаючи слушність запропонованих наукових поглядів, слід однак звернути увагу на їх неповноту, позаяк наведені визначення мають в своїй основі таку ознаку, як підконтрольність та підзвітність арбітражного керуючого суду, однак оминають своєю увагою одночасну наявність тотожних форм контролю та звітності арбітражного керуючого з боку представницьких органів кредиторів. В цьому аспекті варто погодитись з тезою С. В. Міньковського про те, що «при всіх особливостях, що характеризують роль господарського суду у процесі реалізації процедури банкрутства, суд залишається органом, який лише перевіряє законність і обґрунтованість дій сторін і учасників провадження, у тому числі й арбітражного керуючого» [59, с. 113 – 114]. Враховуючи, що спрямованість дій арбітражного керуючого та рух процедури банкрутства визначаються передусім волею сторін справи про банкрутство, теза про те, що арбітражний керуючий є повіреним суду видається недостатньо переконливою. Слушною є думка про те, що, наприклад, «господарський суд не здійснює безпосередні організаційно-розпорядчі дії та контроль щодо боржника й його майна, залучаючи у справу спеціального суб'єкта – арбітражного керуючого» [106, с. 11].

На думку В. В. Джуни «статус арбітражного керуючого можна розглядати в процесуальному плані – як самостійного фігуранта у провадженні у справі про банкрутство, що діє на захист чужого права; та в професійному плані – як звичайного агента майна боржника, або з моменту призначення судом як тимчасову квазіслужбову особу суду з урахуванням завдань конкретної судової процедури» [32, с. 267-268]. Підтримуючи дуалістичну позицію В. В. Джуни, варто все ж відмітити дещо обмежувальний характер запропонованого ним бачення ролі арбітражного керуючого, як звичайного агента майна боржника. Вбачається правильним, що розкриття особливостей правового статусу арбітражного керуючого має здійснюватися шляхом критичного аналізу всієї сукупності майново-розпорядчих, контрольно-аналітичних, організаційних, охоронювальних

та інших повноважень арбітражного керуючого скрізь призму мети відповідної судової процедури у справі про банкрутство – розпорядження майном, санації, ліквідації. Водночас видається дещо штучним виокремлення та надання пріоритетності саме блоку майново-розпорядчих повноважень, в якості визначальної, узагальнюючої ознаки, що як найяскравіше відображає особливості правового статусу арбітражного керуючого безвідносно до відповідної судової стадії справи про банкрутство (неплатоспроможність).

Подальші концептуальні зміни у правовому статусі арбітражного керуючого пов'язані із прийняттям 22.12.2011 р. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 4212-VI [110] (далі – Закон № 4212), яким було викладено Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у новій редакції.

Таким чином, арбітражного керуючого було включено до кола професій, які окремі дослідники відносять до привілейованих [47; 36; 231]. Це, зокрема, професії нотаріусів, адвокатів, аудиторів, докторів, мета діяльності яких передбачає акцент на виконанні особливої соціально значущої функції, на відміну від суб'єктів підприємництва, головною метою діяльності яких є отримання максимального прибутку. До основних новел Закону № 4212, що позначилися на правовому положенні арбітражного керуючого, можна віднести наступні: детальна регламентація порядку обрання кандидатур та процедури призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство; збільшення обсягу обов'язків та розширення підстави відповідальності; чітке визначення джерел сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого; запровадження саморегулювання арбітражних керуючих; ускладнення програм навчання та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих.

Водночас, слід відмітити, що Законом № 4212 не тільки не було вирішено існуючі на той час проблеми правового регулювання їх діяльності, але й породжено нові питання, з якими зіткнулися теоретики та практики у сфері неплатоспроможності. Передусім варто звернути увагу, що законом не було

надано визначення незалежної професійної діяльності арбітражного керуючого. У чинній на час прийняття Закону № 4212 редакції Податкового кодексу України [69] містилося визначення незалежної професійної діяльності, яке використовувалося виключно з метою встановлення податкового режиму для окремих категорій платників податків, перелічуючи останніх, але не розкриваючи зміст та сутнісні характеристики такої діяльності.

Ще більшої невизначеності у розуміння правового становища арбітражного керуючого додала новела Закону № 4212 про прирівнювання арбітражного керуючого до службової особи підприємства – боржника на період виконання повноважень у справі про банкрутство. Адже на час включення зазначеної правової норми до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» поняття та ознаки службової особи вже було визначено Кримінальним кодексом України [52] і сфера застосування цього поняття обмежувалася завданнями кримінального провадження. Аналогічне зауваження можна зробити і відносно діючого на той час Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI [114], яким для цілей цього закону арбітражних керуючих було прирівнено до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, із включенням до законодавства про банкрутство положення про прирівнювання арбітражного керуючого до службової особи підприємства – боржника сфера дії антикорупційного та кримінального права за колом суб'єктів адміністративних та кримінальних правопорушень не розширювалася, адже арбітражний керуючий в силу специфіки покладених на нього законом завдань та виконуваних повноважень підпадав під визначення службової особи, що містилося в Кримінальному кодексі України та Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Водночас, прирівнювання арбітражного керуючого до службової особи в цілях, встановлених законодавством про банкрутство, було позбавлене сенсу, позаяк статус службової особи жодним чином не змінював функцій, завдань, принципів діяльності, прав, обов'язків, підстав і ступеню відповідальності та

інших складових правового статусу арбітражного керуючого, визначених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», адже «особа визнається службовою, якщо здійснює відповідні функції не тільки постійно, а й тоді, коли виконує їх тимчасово або за спеціальним повноваженням (дорученням), проте лише за умови, якщо ці функції покладені на неї правомочним органом (уповноваженою службовою особою) і в установленому законом порядку» [38, с. 7].

Відсутність комплексного підходу при реформуванні законодавства про банкрутство та, зокрема, зміні правового становища арбітражного керуючого, проявилось і у встановленні доволі незрозумілих вимог щодо суміщення діяльності та посад. Наприклад, згідно з Законом № 4212 заборона на здійснення підприємницької, адвокатської діяльності, зайняття посад в органах державної влади та місцевого самоврядування та виконання іншої оплачуваної роботи, окрім наукової, викладацької та творчої розповсюджувалася лише на помічника арбітражного керуючого. Водночас закон не встановлював відповідної заборони стосовно самого арбітражного керуючого, що здебільшого позбавляло логічної послідовності та практичної ефективності впроваджені вимоги щодо несумісності у діяльності арбітражного керуючого. Проблема недостатньої правової регламентації правил суміщення діяльності арбітражного керуючого загострювалася і законодавчою неврегульованістю питання стосовно можливості передачі арбітражним керуючим своїх повноважень третім особам в порядку представництва за довіреністю [26, с. 203-210].

Слід визнати, що зміна правового статусу відчутно позначилася лише на фіскальній складовій діяльності арбітражного керуючого, адже із припиненням можливості здійснювати діяльність у формі суб'єкта підприємницької діяльності було втрачено можливість оподаткування отриманих доходів за спрощеною системою оподаткування, яка не розповсюджувалася на самозайнятих осіб – суб'єктів незалежної професійної діяльності. Збільшення податкового навантаження суттєво погіршило умови ведення діяльності арбітражного керуючого, оскільки загальна система оподаткування передбачала значно більші

ставки податків та зборів, що справлялися з доходів арбітражного керуючого. Водночас, існуюча неповнота правового регулювання порядку формування видаткової частини при визначенні бази оподаткування доходу арбітражного керуючого фактично нівелювала можливість оптимізації розміру оподатковуваного доходу за рахунок понесених ним витрат.

Передача функцій державного органу з питань банкрутства від Міністерства економічного розвитку і торгівлі України до Департаменту нотаріату Міністерства юстиції України, яким супроводжувалася зміна правового статусу арбітражного керуючого, виявила вкрай вузьке уявлення про мету та способи державного супроводу процесу арбітражного управління. Це, зокрема, дістало прояв у розповсюдженні на діяльність арбітражних керуючих принципів регулювання нотаріату без якоїсь їх суттєвої адаптації до сфери банкрутства, незважаючи на принципову відмінність основних засад діяльності двох означених суб'єктів права. Реалізуючи повноваження державного органу з питань банкрутства, Міністерством юстиції України було прийнято цілий масив підзаконних нормативно-правових актів з питань діяльності арбітражних керуючих, що призвело до надмірної бюрократизації діяльності арбітражних керуючих, запровадження формальних, зазвичай позбавлених раціональної мети, процедур контрольно-звітного характеру, встановленні не виправдано високого рівня деталізації вимог до організаційної складової діяльності (документообігу, облаштування робочого місця арбітражного керуючого тощо), запровадженні планового підходу до організації перевірок діяльності арбітражних керуючих.

Проблеми правового регулювання відносин неплатоспроможності, що накопичились в правозастосовній практиці в період дії Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», обумовили потребу у подальшому реформуванні законодавства про банкрутство в цілому та, зокрема, коригуванні багатьох аспектів правового статусу арбітражного керуючого. З цією метою 18 жовтня 2018 р. Верховною Радою України було прийнято Кодекс України з процедур банкрутства [44], яким по суті було змінено модель законодавства про банкрутство з продебіторської на помірковано

прокредиторську, що позначилося і на правовому положенні арбітражного керуючого.

Впровадження інституту банкрутства фізичних осіб додало арбітражному керуючому нові процесуальні статуси керуючого реструктуризацією та керуючого реалізацією. Водночас, із прийняттям КУЗПБ не було врегульовано проблеми реалізації низки повноважень арбітражного керуючого (забезпечення збереження активів боржника, доступ до державних реєстрів та баз даних, звільнення від сплати судового збору за подання заяв про спростування правочинів боржника, та ін.), визначення джерел виплати грошової винагороди, призначення та усунення від виконання повноважень у справах про банкрутство, що залишило значну частину раніше існуючої проблематики без вирішення.

Значне розширення правових можливостей кредиторів впливати на хід процедури банкрутства поставило під сумнів здатність арбітражного керуючого виконувати своє основане призначення – забезпечувати баланс різноспрямованих інтересів всіх учасників справи про банкрутство. Доволі спірною нормою, що наділила комітет кредиторів правом в будь-який час без обґрунтування причин змінювати арбітражного керуючого, було нівельовано принцип незалежності арбітражного керуючого та окреслено вкрай небезпечну тенденцію до зменшення активної та керівної ролі суду щодо забезпечення змагальності та процесуальної рівності учасників провадження у справі про банкрутство [28, с.252-267]. При цьому, арбітражний керуючий не може розглядатися як носій суб'єктивного цивільного права або цивільного інтересу, які порушені, оспорюються або не визнаються [5, с. 8].

Із прийняттям КУЗПБ суттєвих змін зазнав правовий статус арбітражного керуючого в частині правового регулювання професійного саморегулювання. За задумом законодавця, запроваджене ще в 2013 році саморегулювання арбітражних керуючих мало здійснювати функцію громадського регулювання професійної спільноти арбітражних керуючих, як про це було зазначено в п. 2 «Порядку здійснення контролю (нагляду) за діяльністю саморегулювних організацій арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)»,

затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 64/5 від 09.01.2013 р. [153].

Проте, досвід функціонування саморегулюючих організацій в період з 2013 р. по 2019 р. засвідчив відсутність суспільного запиту з боку спільноти арбітражних керуючих на впровадження саморегулювання професії. Делегування саморегулювними організаціями представників професії до складу дисциплінарної та кваліфікаційної комісій Міністерства юстиції України стало чи не єдиною метою та результатом їх створення. З метою підвищення ефективності саморегулювання у сфері арбітражного управління, державою було втілено в КУЗПБ ідею примусового об'єднання в межах єдиної саморегулювної організації з обов'язковим членством всіх арбітражних керуючих, внесених до Єдиного державного реєстру арбітражних керуючих (ч. 4 ст. 32 КУЗПБ).

Не викликає сумнівів, що впровадження ефективного громадського регулювання професії має перспективу лише у випадку делегування широкого кола повноважень державного органу з питань банкрутства єдиній саморегулювній організації арбітражних керуючих. Адже можливість здійснення ефективного регулювання сфери професійної діяльності арбітражних керуючих обумовлена насамперед наявністю у регулятора відповідних правових інструментів впливу, зокрема, повноважень щодо надання та припинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, проведення перевірок, накладення дисциплінарних стягнень, підвищення кваліфікації, встановлення обов'язкових до виконання стандартів діяльності арбітражних керуючих у сфері професійної етики, діловодства, організаційно-технічних вимог до облаштування робочого місця (офісу) арбітражного керуючого, впровадження моделі колективної відповідальності за рахунок страхових фондів СРО, що наповнюються завдяки надходженню членських внесків арбітражних керуючих. Наразі перелічені повноваження віднесено до компетенції державного органу з питань банкрутства. Можливості делегування цих повноважень єдиній саморегулювній організації арбітражних керуючих законодавством не передбачено.

Така ситуація свідчить про спотворення самої ідеї професійного

самоврядування у сфері арбітражного управління в Україні, оскільки фактично із прийняттям КУЗПБ було збережено раніше існуючу модель домінуючого державного регулювання діяльності арбітражних керуючих, а зміни у сфері громадського регулювання діяльності арбітражних керуючих дістали прояв в утворенні єдиної СРО без якоїсь суттєвої зміни кола її повноважень.

З огляду на це, із впевненістю можна прогнозувати, що нова єдина саморегулівна організація, навіть з обов'язковим членством арбітражних керуючих, приречена повторити негативний досвід своїх попередниць, обмежуючись виконанням повноважень формального характеру. Підтвердженням цьому є той факт, що з моменту свого створення восени 2019 р. не було реалізоване жодне з задекларованих єдиною саморегулівною організацією арбітражних керуючих – Національною асоціацією арбітражних керуючих України (далі – НААКУ) завдань [229]. Зокрема, не затверджено кошторис та бюджет НААКУ, не затверджено розмір членського внеску, лишаються суто декларативними такі завдання, як лобіювання інтересів арбітражних керуючих, правове забезпечення, організаційна, тренінгова і технічна допомога, інформаційно-документальне забезпечення, експертно-консультативна допомога.

В якості позитивних прикладів делегування повноважень державних органів професійним асоціаціям можна навести досвід саморегулювання ринку цінних паперів Сполучених штатів Америки, де функції нормотворення та контролю за дотриманням правил діяльності на ринку цінних паперів здійснюються приватною корпорацією зі статусом СРО – Службою регулювання галузі фінансових послуг (Financial Industry Regulatory Authority (FINRA)). Відповідно до Статуту FINRA [253] до основних завдань FINRA входить забезпечення цілісності фінансової системи США, розробка та забезпечення дотримання правил, що регулюють етичну діяльність всіх зареєстрованих брокерсько-дилерських фірм та зареєстрованих брокерів США; перевірка учасників ринку на відповідність цим правилам; сприяння прозорості ринку та навчання інвесторів.

У вітчизняній практиці саморегулювання варто відзначити існуючу з 2009 р. модель саморегулювання ринку цінних паперів, в якій діє три єдині СРО

відповідно до основних видів професійної діяльності: управління активами інституційних інвесторів (Українська асоціація інвестиційного бізнесу); депозитарна діяльність (Асоціація «Українські фондові торговці»); діяльність з торгівлі цінними паперами (Професійна асоціація учасників ринку капіталу та деривативів) [61, с. 70].

Підсумовуючи, відмітимо що правові підходи до регламентації правового статусу арбітражного керуючого в Україні, пройшли свій логічний історичний шлях розвитку та продовжують невпинно вдосконалюватися, поступово ускладнюючись, із розвитком законодавства про банкрутство.

Незважаючи на високу динаміку розвитку законодавства про банкрутство в Україні та поступове заповнення існуючої неповноти правового регулювання судовою правозастосовною практикою, наразі лишається невирішеною значна кількість проблем системного характеру, що знижують ефективність функціонування арбітражного керуючого та стримують перспективи подальшого розвитку цієї професії. Зокрема, потребують визначення та нормативного закріплення загальні засади та правові механізми поступової передачі від державного органу з питань банкрутства до єдиної саморегулювальної організації арбітражних керуючих повноважень у сфері регулювання діяльності арбітражних керуючих (здійснення контролю, розгляду справ про дисциплінарні правопорушення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, визначення стандартів, правил та організаційних вимог до здійснення діяльності арбітражного керуючого). Вимагає вдосконалення порядок визначення кандидатури арбітражного керуючого для призначення розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором у справі про банкрутство, або керуючим реструктуризацією, керуючим реалізацією у справі про неплатоспроможність фізичних осіб відповідно до потреби забезпечення принципу незалежності арбітражного керуючого.

Подальші кроки на шляху вдосконалення правової регламентації діяльності арбітражних керуючих вимагатимуть поступової лібералізації існуючої державної політики всеохоплюючого контролю за діяльністю арбітражних керуючих, як

самозайнятих суб'єктів незалежної професійної діяльності, та заміни жорстких форм державного регулювання на ефективні форми саморегулювання.

У ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) арбітражний керуючий визначений як фізична особа, що має свідоцтво про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого та інформацію про яку внесено до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [44].

Дійсно, саме з моменту отримання свідоцтва про право здійснення діяльності арбітражного керуючого виникає первинний комплекс прав та обов'язків арбітражного керуючого, зокрема обов'язок страхування професійної відповідальності, підвищення кваліфікації, подання звітності до державного органу з питань банкрутства, забезпечення ведення номенклатури справ, право на укладення договорів (оренди приміщення для розміщення офісу арбітражного керуючого, відкриття банківського рахунку тощо), право бути призначеним у справу про банкрутство, в т.ч. шляхом участі в автоматизованому відборі кандидатур арбітражних керуючих.

Втім, слід зауважити, що в повній мірі зміст правового статусу арбітражного керуючого розкривається через завдання, права та обов'язки арбітражного керуючого, що виникають та реалізуються ним в межах провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Підставою виникнення цього комплексу прав та обов'язків є юридичний факт призначення арбітражного керуючого судом у справу про банкрутство (неплатоспроможність). На необхідності розгляду правового статусу суб'єкта крізь призму його прав і обов'язків наголошується, зокрема, у роботах таких сучасних дослідників загальнотеоретичної категорії «правовий статус», як Н. М. Оніщенко [65], А. В. Малько [58], В. М. Корельський [51], О. Ф. Скакун [224].

Отже, порядок набуття статусу арбітражного керуючого можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні – це отримання фізичною особою громадянином України свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого. В широкому розумінні – це призначення господарським судом арбітражного керуючого у справу про банкрутство розпорядником майна,

керуючим санацією, ліквідатором, а також призначення керуючим реструктуризацією, або керуючим реалізацією у справу про неплатоспроможність фізичної особи.

Законодавство України не містить поняття порядку набуття статусу арбітражного керуючого, у зв'язку з чим постає потреба визначитися з тим, що у даному дослідженні буде розумітися під порядком набуття статусу арбітражного керуючого. За змістом ст. 11 Цивільного кодексу України [242] підставами виникнення цивільних прав та обов'язків можуть бути, зокрема, юридичні факти, акти цивільного законодавства, рішення суду. Виходячи з наведеного визначення, небезпідставно буде припустити, що під порядком набуття статусу арбітражного керуючого слід розуміти сукупність юридичних фактів, із настанням яких законодавство пов'язує виникнення у фізичної особи права бути призначеним господарським судом у справу про банкрутство (неплатоспроможність) для здійснення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією.

З огляду на зазначене, уявляється правильним в межах дослідження порядку набуття і припинення статусу арбітражного керуючого в Україні, об'єднати питання, пов'язані з отриманням свідоцтва про право здійснення діяльності арбітражного керуючого, та питання, пов'язані із призначенням арбітражного керуючого у справи про банкрутство (неплатоспроможність) для здійснення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією.

Якщо звернутися до міжнародного досвіду, можна відмітити два основні підходи до порядку надання статусу керуючого у справах про неплатоспроможність.

Перший підхід передбачає необхідність проходження особою доволі складних адміністративних процедур, метою яких є підтвердження відповідності кандидата встановленим вимогам шляхом багатоступеневих перевірок. Прикладом такого підходу є правова система Великобританії, у якій здійснення діяльності керуючого у справі про неплатоспроможність (*insolvency practitioner*)

вимагає наявності ліцензії Інституту присяжних бухгалтерів Англії та Уельсу (ICAEW). Для отримання ліцензії необхідно скласти два іспити з корпоративної та особистої неплатоспроможності в Об'єднаній екзаменаційній комісії з питань неплатоспроможності (JEIB), мати досвід роботи за фахом не менше 600 годин за останні три роки, бути затвердженим Комітетом з питань неплатоспроможності в якості належного кандидата, мати професійне страхове відшкодування (РП), дотримуватися «Правил ліцензування неплатоспроможності та керівних настанов» [264] та «Кодексу етики для керуючих у справі про неплатоспроможність» [256], пройти перевірку на відповідність мінімальним стандартам у ICAEW; сплатити необхідні збори [24, с. 39].

Другий підхід передбачає мінімальні адміністративні вимоги до керуючих у справі про неплатоспроможність та надає перевагу репутаційним чинникам. Наприклад у Федеративній Республіці Німеччина (далі – Німеччина), взагалі відсутнє поняття (професія) арбітражного керуючого, а також спеціальні вимоги щодо ліцензування (сертифікації) його діяльності. Статутом про неплатоспроможність від 05.10.1994 р. [227] (далі – Статут) передбачено участь у справах про неплатоспроможність керуючого тимчасовою неплатоспроможністю (ст. 22 Статуту) та довірчого керуючого (ст. 292 Статуту). У кожній справі, з урахуванням специфіки боржника, суд за власним розсудом визначає особу керуючого тимчасовою неплатоспроможністю, виходячи з власного уявлення про достатність його досвіду та встановленої відсутності конфлікту інтересів з боржником і кредиторами (ст. 56 Статуту).

Сукупність вимог, які передбачає чинний порядок набуття статусу арбітражного керуючого, можна класифікувати на групи, виходячи з підстави класифікації. В залежності від необхідності наявності певної ознаки, або її відсутності, вимоги до арбітражного керуючого можна поділити на позитивні (вимагається відповідність кандидатури певній ознаці), та негативні (вимагається відсутність відповідності певній ознаці).

Обидві групи вимог ставляться до кандидатів під час:

- - отримання свідоцтва про право на зайняття діяльністю

арбітражного керуючого. Зокрема, наявність громадянства України; дієздатність; наявність вищої юридичної або економічної освіти другого магістерського рівня; належний стан здоров'я; наявність стажу роботи за фахом не менше трьох років, або не менше одного року після отримання відповідної вищої освіти на керівних посадах; проходження навчання і стажування протягом шести місяців; вільне володіння державною мовою (позитивні вимоги). До вимог негативного характеру належить: відсутність судимості; відсутність заборони обіймати керівні посади (ст.ст. 11, 16 КУзПБ);

- - призначення розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором у справу про банкрутство, або керуючим реструктуризацією, керуючим реалізацією у справу про неплатоспроможність фізичної особи. Зокрема, наявність свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого; наявність відомостей про особу арбітражного керуючого в Єдиному реєстрі арбітражних керуючих України; укладення договору страхування професійної відповідальності; наявність приміщення контори (офісу) арбітражного керуючого, належним чином пристосованого для роботи арбітражного керуючого, осіб, які перебувають з ним в трудових відносинах, прийому громадян, зберігання документів діловодства, печаток, штампів (позитивні вимоги). До вимог негативного характеру належить: відсутність рішення суду про визнання особи недієздатною, або обмежено дієздатною; відсутність не знятої або непогашеної в установленому порядку судимості; нездатність виконувати обов'язки арбітражного керуючого за станом здоров'я; відсутність заборони займати керівні посади; відсутність ознаки заінтересованої особи у справі; відсутність фактів управління боржником в минулому; відсутність конфлікту інтересів; відсутність відмови в допуску до державної таємниці; відсутність близьких відносин з фізичною особою – боржником; відсутність фактів здійснення повноважень приватного виконавця щодо примусового виконання судових рішень, у яких боржник був стороною виконавчого провадження (ст.ст. 11, 24, ч. 3 ст. 28 КУзПБ).

В межах групи вимог, які ставляться до арбітражного керуючого під час

призначення у справу про банкрутство, можна виокремити дві підгрупи:

- основні, відповідність яким вимагається у всіх випадках призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство; Це, зокрема, відсутність судимості, відсутність конфлікту інтересів, відсутність тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, наявність договору про страхування професійних ризиків арбітражного керуючого;

- додаткові, відповідність яким вимагається в залежності від специфіки діяльності боржника. Це, зокрема, вимоги щодо наявності сертифікату на право здійснення професійної діяльності з цінними паперами в Україні; успішного складання іспиту за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій; включення державним органом з питань банкрутства до переліку осіб, які можуть призначатися господарським судом на державні підприємства з часткою державної власності, що перевищує 50%, підприємства, до яких у Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та/або її дочірнього підприємства, що здійснювало постачання природного газу на підставі ліцензії, виникли вимоги щодо сплати заборгованості за поставлений/спожитий природний газ; отримання допуску до державної таємниці.

Врахування основних та додаткових кваліфікаційних характеристик арбітражного керуючого під час автоматизованого відбору є необхідною умовою визначення тієї кандидатури арбітражного керуючого, що найповніше відповідатиме специфіці конкретного боржника.

Зміни, що відбулись у порядку набуття статусу арбітражного керуючого, суттєво лібералізували правила участі арбітражного керуючого у справах про банкрутство (неплатоспроможність). Зокрема було скасовано раніше діючі обмеження граничної кількості справ, у яких одночасно приймає участь арбітражний керуючий [96]; обмеження двома суміжними апеляційними округами території, в межах якої арбітражний керуючий мав право брати участь у призначенні у справи про банкрутство за допомогою автоматизованої системи [189]. Зазначені обмеження за територіальною та кількісною ознаками в процедурі призначення арбітражних керуючих у справи про банкрутство носили

дискримінаційний характер, оскільки за відсутності об'єктивних та розумних підстав встановлювали невинуваті правові бар'єри вільному здійсненню права на працю арбітражних керуючих на всій території держави та призводили до непропорційного розподілу кількості арбітражних керуючих, які брали участь в автоматизованому відборі, у різних адміністративно-територіальних одиницях держави.

Аналогічні твердження можна висловити і стосовно скасування рівнів кваліфікації арбітражних керуючих. Як видається, надаючи особі право здійснювати діяльність арбітражного керуючого, держава тим самим вже підтверджує відповідний рівень кваліфікації, що є достатнім для виконання повноважень арбітражного керуючого у будь-якій справі про банкрутство. Крім того, слід констатувати неспроможність раніше діючого порядку забезпечити призначення арбітражного керуючого того рівня кваліфікації, який би відповідав рівню складності справи про банкрутство.

По-перше: визначення судом рівня складності справи про банкрутство на етапі відкриття провадження (коли вирішується питання про обрання кандидатури арбітражного керуючого) об'єктивно не можливе через недостатність відомостей, які містяться у заяві боржника або кредитора про порушення провадження у справі про банкрутство (кількість кредиторів, наявність та стан активів, ведення боржником виробничої діяльності, санаційна спроможність боржника, необхідність повернення активів боржника, характер активів, що підлягають реалізації тощо). Отже визначення судом рівня складності справи про банкрутство на етапі відкриття провадження являло собою скоріше припущення, аніж впорядкований та структурований процес з чіткими критеріями верифікації.

По-друге: процедура присвоєння рівнів кваліфікації арбітражним керуючим мала в своїй основі такий визначальний критерій, як кількість справ про банкрутство, в яких арбітражний керуючий раніше виконував повноваження та загальний стаж роботи за фахом. Навряд чи можна вважати кількісний показник таким, що об'єктивно репрезентує рівень кваліфікації особи без врахування інших індивідуальних особливостей справи про банкрутство (наприклад, розмір

задоволених вимог кредиторів, кількість випадків відновлення платоспроможності, вартість повернутого на користь банкрута майна тощо). До того ж, впровадження оцінки рівнів кваліфікації ускладнювало вхід до професії арбітражним керуючим – початківцям, оскільки більш досвідчені арбітражні керуючі мали більшу вірогідність призначення у будь-яку справу про банкрутство. На нашу думку «із вступом в дію КУзПБ до порядку призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство (неплатоспроможність) було введено додаткові правові гарантії, спрямовані на унеможливлення призначення розпорядником майна, керуючим реструктуризацією особи, залежної від боржника, його власника, та/або кредиторів» [25, с. 327 -330]. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 28 КУзПБ право бути призначеним у справу про банкрутство отримують одразу три кандидатури арбітражних керуючих (замість одного, як було за попередньої редакції закону), визначених Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (далі – ЄСІТС), за запитом суду на етапі прийняття заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Необхідність впровадження зазначених змін була обумовлена поширенням у судовій практиці випадків відмови арбітражних керуючих, кандидатури яких було визначено автоматизованою системою, на користь інших арбітражних керуючих, кандидатури яких підтримували окремі кредитори чи боржник. Така негативна практика не тільки не узгоджувалася з принципом незалежності та добросовісності арбітражного управління, але й неминуче зміщувала ухил процедури банкрутства в бік інтересів окремих зацікавлених осіб, порушуючи баланс інтересів сторін.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що затримка впровадження ЄСІТС призвела до правової невизначеності у питанні призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство. Адже визначення господарськими судами кандидатур арбітражних керуючих для призначення у справу про банкрутство на даному етапі відбувалось в порядку, визначеному Положенням про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство [189], яке не узгоджувалося з чинними

положеннями КУзПБ, оскільки розроблялося ще відповідно до положень недіючого зараз Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Це, зокрема, стосується встановленої Розділом IV Положення процедури визначення кандидатури арбітражного керуючого для призначення у справу про банкрутство, а саме: 1. відмінності базових принципів відбору кандидатур арбітражних керуючих, які визначені у ч. 1 ст. 28 КУзПБ (принцип випадкового вибору) та п. 1.6. Положення (принципи черговості, вірогідності, забезпечення рівної кількості справ з урахуванням поточного навантаження арбітражного керуючого, спеціалізації арбітражного керуючого, особливостей провадження у справах про банкрутство окремих суб'єктів підприємницької діяльності); 2. обмеження десятьма справами граничної кількості справ про банкрутство, перевищення якої виключає можливість участі арбітражного керуючого у відборі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (п. 4.11. Положення), що не передбачено нормами КУзПБ; 3. неузгодженість положень ст. 28 КУзПБ, якою передбачено визначення із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи одразу трьох кандидатур арбітражних керуючих з положеннями п. 4.23 Положення, яким передбачено можливість вчинення повторного запиту до автоматизованої системи лише у випадку ненадходження заяви, або відмови від участі у справі того арбітражного керуючого, кандидатуру якого було визначено вперше.

Вкрай суперечливі зміни до порядку призначення арбітражного керуючого у справі про банкрутство було пізніше внесено Законом України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства» № 686-IX від 05.06.2020 р. [108], яким було надано право ініціюючому кредитору обирати кандидатуру арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією, що є обов'язковою для суду під час відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність). З одного боку, законодавець вказав на тимчасовий характер такої процедури, обумовивши термін її дії до дня початку функціонування Єдиної інформаційно-телекомунікаційної

системи (п. 21 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ), ніби виправдовуючи необхідність впровадження такого порядку визначення кандидатури арбітражного керуючого відсутністю належним чином функціонуючої Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи. Алогізм запроваджених змін полягає в тому, що цією ж нормою КУзПБ було визначено, що у випадку відсутності пропозиції ініціюючого кредитора щодо кандидатури арбітражного керуючого, суд має вчинити запит до автоматизованої системи у порядку, що діяв до дня введення цього Кодексу в дію, шляхом застосування автоматизованої системи (тобто визначити одну кандидатуру арбітражного керуючого).

По-перше, доволі невваженим видається рішення законодавця наділити правом визначення кандидатури арбітражного керуючого зацікавленою особою – ініціюючим кредитором, оскільки в такому випадку нівелюється встановлений ст. 13 КУзПБ принцип незалежності арбітражного керуючого. По-друге, надання кредиторам права визначати кандидатуру арбітражного керуючого за відсутності аналогічної процесуальної можливості у боржника (у випадку ініціювання справи про банкрутство боржником), порушує принцип балансу інтересів учасників справи про банкрутство та встановлений у п. 2 ч. 3 ст. 2 Господарського процесуального кодексу загальний принцип рівності усіх учасників судового процесу.

1.2. Генеза законодавчого закріплення правового статусу арбітражного керуючого в Україні

Процес формування інституту банкрутства в сучасній незалежній Україні було започатковано із прийняттям Закону України «Про банкрутство» № 2343-ХІІ від 14.05.1992 р. [112], (далі – Закон № 2343), яким було вперше унормовано відносини неплатоспроможності. Слід констатувати, що зміст та загальна спрямованість зазначеного закону були значною мірою обумовлені історичним контекстом того часу, який характеризувався відсутністю достатнього обсягу теоретичних досліджень та практичного досвіду правової регламентації відносин

неплатоспроможності, складними умовами переходу від планової до ринкової економіки, домінуванні державної форми власності в господарському секторі економіки. На момент прийняття Закону № 2343 банкрутство розглядалося державою переважно в якості способу підготовки підприємств державної форми власності до приватизації та здебільшого переслідувало мету погашення державою боргів неплатоспроможних підприємств за рахунок продажу закріпленого за ними майна (п. 4.1., п. 4.3. Державної програми приватизації на 1994 рік) [113]. Такий фрагментарний підхід до цілей, завдань та сфери застосування інституту банкрутства обумовив яскраво виражену прокредиторську спрямованість Закону № 2343.

Обмеженість мети правового регулювання Закону № 2343 мала наслідком не включення до нього багатьох правових інститутів та механізмів, що історично сформувалися у світовій практиці регулювання процедур банкрутства. Початкова стадія функціонування Закону № 2343 супроводжувалася певною незбалансованістю державної політики у сфері банкрутства. Виходячи зі змісту Закону України «Про банкрутство», його основною метою була ліквідація підприємств-банкрутів для якомога швидкого задоволення вимог кредиторів. Водночас, метою діяльності державного органу з питань банкрутства – Агентства з питань банкрутства [143], було визначено реалізацію заходів щодо запобігання банкрутству підприємств, здійснення заходів щодо реорганізації, санації. Двоїстість визначеної на нормативному рівні мети процедур банкрутства, негативно позначалася на єдності судової практики, розмиваючи орієнтири правозастосування учасниками правовідносин у сфері банкрутства.

Одним із суттєвих недоліків Закону № 2343 було звужене коло учасників процедур банкрутства. Зокрема, закон не містив визначення поняття арбітражний керуючий. Відтак становлення інституту банкрутства на початковому етапі свого функціонування в Україні відбувалося за відсутності такого суб'єкта права, як арбітражний керуючий. Водночас, слід відмітити, що діюча на той час редакція закону передбачала участь в процедурах банкрутства спеціальних суб'єктів, які у справі про банкрутство здійснювали обов'язки, що згодом увійшли до кола

повноважень арбітражного керуючого. Зокрема, такі суб'єкти права, як розпорядник майна, на якого покладалися обов'язки щодо розпорядження та контролю за майном боржника (ст.ст. 8, 9 Закону) та ліквідатори, що мали забезпечити проведення процедури задоволення вимог кредиторів (ст.ст. 13, 15, 16 Закону). У первісному вигляді правове положення розпорядника майна та ліквідатора суттєво відрізнялося від сучасного, та характеризувалося високим рівнем правової невизначеності. Це, зокрема, дістало прояв у відсутності такої законодавчо встановленої процесуальної стадії процедури банкрутства, як розпорядження майном боржника, невизначеності метидіяльності розпорядника майна, відсутності встановлених строків повноважень розпорядника майна та кінцевого результату його діяльності.

Слід звернути увагу на наступні характерні особливості правового положення розпорядника майна (ліквідатора), які із подальшим розвитком законодавства про банкрутство зазнали суттєвих змін. До особи розпорядника майна, або ліквідатора законодавством не встановлювалося будь-яких вимог щодо кваліфікації, освіти, досвіду виконання аналогічної роботи, громадянства, суміщення статусу розпорядника майна (ліквідатора) з іншою роботою (професією). Процес організації навчання спеціалістів з питань банкрутства було започатковано державою в особі центрального органу виконавчої влади – Агентства з питань банкрутства [143] лише у 1996 році, тобто майже через чотири роки застосування Закону № 2343. Законодавство про банкрутство того часу не містило норм-запобіжників, якими б унеможлиблювалося призначення у справу про банкрутство осіб, що мають конфлікт інтересів, непогашену або не зняту у встановленому порядку судимість за вчинення корисливих злочинів. Необхідність призначення розпорядника майна у справу про банкрутство визначалася за розсудом суду, при цьому закон не містив будь-яких умов, наявність яких передбачала обов'язкове призначення розпорядника майна. Обов'язки розпорядника майна могли здійснювати як фізичні, так і юридичні особи (банки, що здійснювали розрахунково-касове обслуговування боржника, Фонд державного (комунального) майна, якщо боржник – державне підприємство,

організація, або інші особи за пропозицією учасників справи про банкрутство).

Визначення кандидатури розпорядника майна для призначення у справу про банкрутство відбувалося за пропозицією боржника чи кредиторів, що створювало надзвичайно сприятливі умови для призначення у справу зацікавленої особи, яка діяла або в інтересах боржника, або в інтересах кредиторів. Аналогічне зауваження можна зробити і відносно порядку формування ліквідаційної комісії, склад якої визначався судом із числа кредиторів, банків, фінансових органів, а також Фонду Державного майна, якщо банкрутом визнано державне підприємство або організація.

Призначення конкретної особи розпорядником майна у справу про банкрутство було віднесене до дискретних повноважень суду, однак відсутність законодавчо визначених критеріїв для порівняння конкурентних переваг та об'єктивної оцінки кандидатур, створювало невинновдані можливості впливу на цей процес факторів корупціогенного характеру.

Практична реалізація передбаченої у ст. 9 Закону № 2343 відповідальності розпорядника майна за неналежне здійснення повноважень по розпорядженню та контролю за майном боржника, ускладнювалася відсутністю нормативно визначеного переліку прав та обов'язків розпорядника майна, та загальних принципів його діяльності.

Таким чином, характерною ознакою початкового етапу існування інституту банкрутства в Україні, що тривав з 1992 р. по 1999 р., було здійснення повноважень розпорядника майна та ліквідатора учасниками справи про банкрутство та відсутність такого суб'єкта права, як арбітражний керуючий.

Історію розвитку порядку набуття статусу арбітражного керуючого в Україні можна умовно поділити на чотири етапи, які істотно відрізнялися один від одного.

Перший етап. Закон України «Про банкрутство» № 2343-ХІІ у редакції від 14.05.1992 р., яким вперше було унормовано відносини неплатоспроможності в Україні, не містив поняття арбітражний керуючий. До осіб, які призначалися арбітражним судом розпорядником майна та/або ліквідатором (членами ліквідаційної комісії), законом не встановлювалося будь-яких вимог.

Відтак порядок набуття статусу особи, уповноваженої на здійснення функцій розпорядника майна (ліквідатора) у справі про банкрутство повністю залежав від суддівського розсуду і полягав у винесенні арбітражним судом ухвали про призначення певної особи розпорядником майна (ліквідатором) у справі про банкрутство за результатами розгляду клопотань боржника чи кредиторів, або за власною ініціативою суду. Варто відмітити, що на цьому етапі розпорядником майна (ліквідатором) неплатоспроможного боржника могла бути не тільки фізична, але й юридична особа – банк, що здійснював касове обслуговування боржника, або Фонд державного (комунального) майна, якщо боржник – державне підприємство.

Таким чином, на первісному етапі свого становлення, характерними рисами порядку набуття статусу особи, уповноваженої на здійснення функцій розпорядника майна (ліквідатора) у справі про банкрутство було наступне:

- відсутність кваліфікаційних та організаційних вимог до особи розпорядника майна, ліквідатора;

широка дискреція суду у питанні обрання кандидатури розпорядника майна (ліквідатора) та призначення його у справу про банкрутство.

Із розвитком законодавства про неплатоспроможність порядок набуття статусу арбітражного керуючого в Україні поступово змінювався в бік ускладнення.

Другий етап. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство» від 30.06.1999 р. № 784-XIV було запроваджено поняття арбітражного керуючого, визначено, що його діяльність є підприємницькою та здійснюється на підставі ліцензії [109]. Діючим на той час «Положенням про порядок ліцензування підприємницької діяльності», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.1998 р. № 1020 у редакції від 18.10.1999 р. [142], органом ліцензування було визначено державну госпрозрахункову установу – Агентство з питань банкрутства, а також встановлено порядок отримання ліцензії на право здійснення діяльності арбітражного керуючого та для отримання ліцензії на право здійснення діяльності арбітражного керуючого заявнику було

необхідно подати до органу ліцензування: письмову заяву; свідоцтво про державну реєстрацію громадянина в якості суб'єкта підприємницької діяльності, документи про рівень освіти та кваліфікації.

Вперше на рівні нормативно-правового акту було закріплено процедуру оволодіння спеціальними знаннями у сфері банкрутства. Зокрема, наказом Міністерства економіки України від 17 березня 2001 року «Про затвердження Положення про порядок навчання та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих» [148] було передбачено систему короткострокових семінарів для....

Згідно з діючою на той час редакцією Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) [183] до особи арбітражного керуючого встановлювалися такі вимоги: фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності; наявність вищої юридичної, або економічної освіти, або володіння спеціальними знаннями; відсутність заінтересованості стосовно боржника та кредиторів; наявність ліцензії арбітражного керуючого.

Згодом Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. № 1775-III [133] діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) було внесено до переліку видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» від 14.11.2000 р. № 1698 [140] органом ліцензування було визначено Міністерство економіки України.

Також вперше на рівні нормативно-правового акту було встановлено порядок подання пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих. Зокрема, відповідно до Наказу Міністерства економіки України від 25.04.2001 N 87 «Про затвердження Порядку подання пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих» [149] (далі – Порядок № 416/5607) визначення кандидатури арбітражного керуючого для подання господарському суду було віднесено до компетенції постійно діючої при Агентстві з питань

банкрутства Комісії з акредитації арбітражних керуючих. Цікаво, що в окремих випадках, діюче на той час законодавство, дозволяло призначати у справу про банкрутство працівників державного органу з питань банкрутства (п. 4 Порядку № 416/5607).

Відбір кандидатури арбітражного керуючого здійснювався з урахуванням таких критеріїв: досвід роботи на аналогічних за профілем підприємствах; завантаженість арбітражного керуючого в інших справах; ефективність виконання повноважень арбітражного керуючого в минулому; наявність погодження кандидатури арбітражного керуючого органом місцевого самоврядування або центрального органу виконавчої влади у передбачених законом випадках; черговість надходження пропозицій.

Цікаво відмітити, що Наказом Міністерства економіки «Про внесення змін до Порядку надання пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих» від 06.06.2006 р. № 196 [151] (далі – Порядок № 196) зазначений перелік вимог було доповнено таким критерієм, як ділова репутація арбітражного керуючого, під якою розумілася сукупність підтвердженої інформації про нього, яка дає можливість зробити висновок про професійні здібності арбітражного керуючого, його порядність та відповідність його діяльності вимогам законодавства.

Варто наголосити на тому, що врахування такого надважливого критерію, як ділова репутація при визначенні кандидатури арбітражного керуючого, мало місце протягом відносно нетривалого періоду, а саме з 2006 р. по 2012 р., коли наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів» від 02.07.2012 р. № 746 [182] було скасовано Порядок № 196.

Незважаючи на подальший суттєвий прогрес в розвитку законодавства України про неплатоспроможність, критерій ділової репутації арбітражного керуючого не знайшов свого втілення у законодавстві та правозастосовній практиці до теперішнього часу. З аналізу робіт таких науковців, як В. В. Джунь [33], В. В. Голубев [12], Марк Хоуман [241], С. В. Міньковський [59, с. 116] слідує,

що поряд із вимогами правового характеру та відповідальністю арбітражного керуючого, довіра до кандидата на призначення арбітражним керуючим у справу про банкрутство є запорукою його незацікавленості. Як видається, саме ділова репутація арбітражного керуючого може слугувати тим універсальним критерієм, врахування якого дозволить забезпечити високий рівень довіри до кандидата на призначення арбітражним керуючим у справу про банкрутство з боку суду та учасників справи. Однак відсутність у законодавстві положень про можливість врахування критерію ділової репутації виключає можливість його застосування судом при здійсненні конкурсного відбору кандидатур арбітражних керуючих.

Таким чином, на даному етапі розвитку порядок набуття статусу арбітражного керуючого характеризувався наступними особливостями:

- - істотним збільшенням масиву нормативно-правових актів, присвячених порядку набуття статусу арбітражного керуючого;
- - встановленням складної двоетапної процедури призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство, насиченої істотною кількістю критеріїв, оцінка відповідності яким залежала переважно від суб'єктивного розуміння посадових осіб органів державної влади;
- - запровадженням процедури ліцензування господарської діяльності арбітражного керуючого;
- - встановленням чітких кваліфікаційних та організаційних вимог для отримання ліцензії на право здійснення діяльності арбітражного керуючого.

Третій етап. В межах проведеної в Україні у 2010 р. адміністративної реформи, Указом Президента України, а потім Постановою КМУ [147] повноваження державного органу з питань банкрутства було передано від Міністерства економіки України до Міністерства юстиції України. Водночас було змінено встановлений законодавством порядок набуття статусу арбітражного керуючого.

Із прийняттям 22.12.2011 р. Закону України № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що набрав чинності 18.01.2013 р., арбітражні керуючі набули

статусу суб'єктів незалежної професійної діяльності замість суб'єктів підприємницької діяльності, що обумовило істотні зміни в порядку набуття статусу арбітражного керуючого. Замість порядку ліцензування господарської діяльності арбітражного керуючого, новий порядок передбачав двоетапну систему підготовки арбітражних керуючих, що складалась з навчання та стажування, та завершувалася складанням кваліфікаційного іспиту шляхом автоматизованого анонімного тестування з отриманням безстрокового свідоцтва. Питання, пов'язані з перевіркою спеціальних знань осіб, які претендують на здійснення діяльності арбітражного керуючого, було віднесено до компетенції кваліфікаційної комісії, що утворювалася при державному органі з питань банкрутства та формувалася з числа арбітражних керуючих та працівників Міністерства юстиції України.

Новий порядок було значно доповнено вимогами, яким має відповідати кандидат в арбітражні керуючі. Зокрема, до складення іспиту допускалася особа, яка: є громадянином України; дієздатна; має вищу юридичну або економічну освіту; не має судимості за вчинення корисливих злочинів; здатна виконувати обов'язки арбітражного керуючого за станом здоров'я; не має заборони обіймати керівні посади; має стаж роботи за фахом не менше трьох років або одного року на керівних посадах після отримання повної вищої освіти; пройшла навчання відповідно до законодавства; пройшла стажування відповідно до законодавства; вільно володіє державною мовою.

Реалізуючи повноваження державного органу з питань банкрутства, Міністерством юстиції України було прийнято наказ від 12.09.2011 р. № 2094/5 «Про затвердження Положення про систему підготовки арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)» [154], яким було змінено засади оволодіння спеціальними знаннями арбітражного керуючого. Зокрема було замінено систему короткострокових семінарів на систему підготовчих курсів арбітражних керуючих; суттєво збільшено строк підготовки (замість 5-10 днів, підготовка тривала місяць); встановлено вимоги до мінімального стажу роботи за фахом в розмірі три роки; підвищено вимоги до освітніх закладів, які здійснювали підготовку арбітражних керуючих; суттєво розширено коло питань, за якими

проводиться навчання кандидатів в арбітражні керуючі; запроваджено систему складання іспитів за результатами проведених курсів екзаменаційною комісією, до складу якої входили представники Міністерства юстиції України, освітнього закладу, господарського суду. Одночасно було запроваджено систему підвищення кваліфікації арбітражних керуючих, відповідно до якої арбітражний керуючий повинен один раз на два роки підвищувати кваліфікацію в порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства.

Крім того, на цьому етапі Міністерством юстиції України було запроваджено градацію арбітражних керуючих в залежності від досвіду участі у попередніх справах [181] на п'ять кваліфікаційних рівнів, які враховувались судом при призначенні арбітражного керуючого у справу про банкрутство. Також діяли положення Наказу Міністерства юстиції України від 27 грудня 2012 р. [178].

Новелою стало запровадження системи визначення кандидатури арбітражного керуючого для призначення у справу про банкрутство з використанням автоматизованої системи «Діловодство спеціалізованого суду». Відповідно до Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, затвердженого Постановою Пленуму Вищого господарського суду України №1 від 16.01.2013 р. [190] кандидатура арбітражного керуючого визначалася з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України. Новий порядок передбачав обов'язкове використання судом автоматизованої системи у випадках призначення арбітражного керуючого вперше, а також за розсудом суду у випадках зміни арбітражного керуючого. Згідно з новим порядком обрання кандидатури арбітражного керуючого здійснювалося автоматизованою системою методом випадкового відбору з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та завантаженості арбітражного керуючого.

На цьому етапі порядок визначення кандидатури арбітражного керуючого передбачав низку обмежень, зокрема, можливість одночасної участі арбітражного керуючого у не більш як десяти справах про банкрутство, можливість участі в

автоматизованому відборі не більш, як у двох суміжних апеляційних округах тощо.

Таким чином, на даному етапі розвитку порядок набуття статусу арбітражного керуючого характеризувався наступними особливостями:

- ускладнення програм навчання, підготовки та перепідготовки арбітражних керуючих;
- суттєве збільшення кваліфікаційних та організаційних вимог до особи, яка бажає набути статус арбітражного керуючого;
- мінімізація фактору суддівського розсуду при визначенні кандидатури арбітражного керуючого для призначення у справу про банкрутство шляхом запровадження автоматизованого відбору кандидатури арбітражного керуючого;
- запровадження обмежень за територіальними, кількісними та кваліфікаційними ознаками у порядку призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство.

Четвертий етап. В теперішній час порядок набуття статусу арбітражного керуючого регламентовано Кодексом України з процедур банкрутства, який набув чинності 21.10.2019 р., та низкою прийнятих в розвиток його положень, підзаконних нормативно-правових актів Міністерства юстиції України [156, 155, 180].

1.3. Зарубіжний досвід правового статусу арбітражного керуючого

В умовах динамічного розвитку законодавства України про неплатоспроможність, дослідження зарубіжного досвіду правової регламентації діяльності арбітражного керуючого є вкрай актуальним. Особливо, враховуючи те, що розвиток українського законодавства про неплатоспроможність зазвичай відбувається переважно за рахунок імплементації до нього різноманітних підходів із зарубіжних правових систем.

Правовий статус арбітражного керуючого (або його аналогів в інших

держав) обумовлюється загальною метою і спрямованістю процедури банкрутства та окремих її процесуальних стадій, в межах яких завдання та методи арбітражного управління можуть істотно відрізнятися. Таким чином, питання про змістовне наповнення статусу арбітражного керуючого, варто розглядати не тільки з позицій кваліфікаційних вимог до особи арбітражного керуючого та порядку набуття цього статусу, але й передусім виходячи із специфіки виконуваних арбітражним керуючим функцій в межах окремих процесуальних стадій процедури банкрутства.

Дослідження уявляється доцільним провести на прикладах законодавства США, Китаю, Франції, Австралії, Кіпру. Правова система зазначених держав, подібно до України, розвивається шляхом прийняття законодавчих актів з їх подальшим вдосконаленням з урахуванням правозастосовної практики. Водночас вказані держави характеризуються високим рівнем розвитку економіки, усталеними історичними традиціями правового регулювання комерційних відносин, складовою частиною яких є відносини неплатоспроможності. Також слід приділити увагу характерним особливостям правового регулювання статусу арбітражного керуючого у державах – учасниках СНД, оскільки подібно до України, умови становлення конкурсного законодавства цих держав мають спільні історичні передумови.

США. Незважаючи на те, що в окремих штатах діють окремі закони, якими регламентовано взаємовідносини боржників та кредиторів, законодавство про неплатоспроможність визначається федеральним законодавством, оскільки ст. 8 розділу 8 Конституції США, надає Конгресу США право приймати єдині закони з питань банкрутства.

В теперішній час правовий режим банкрутства встановлено Розділом 11 Кодексу США про банкрутство (the Bankruptcy Code) [271], яким було кодифіковано Закон про реформу банкрутства 1978 р. та наступні поправки, а також Законом про попередження зловживань та захист прав споживачів від 2005 р. (Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 (BAPCPA)) [248]. Відповідно до Глави 321 Кодексу, попечителем може бути призначено як

фізичну так і юридичну особу, яка здійснює свою діяльність в тому ж адміністративному окрузі, в якому розглядається справа про банкрутство. Зазвичай кожен попечитель має свою спеціалізацію, яка враховується при його призначенні у справу про неплатоспроможність.

Відповідно до Федеральних правил (Federal regulations (28 CFR 58.1-5)) [260] попечителем може бути юрист з гарною репутацією в будь-якому штаті або окрузі Колумбія, дипломований бухгалтер, випускник коледжу з бізнес-спеціальності; студент юридичного факультету або кандидат MBA, що працює на кваліфікованого професора, та відповідати наступним критеріям: успішно пройти п'ятирічну перевірку даних, яка включає перевірку відбитків пальців, кредитної історії, відсутності невиконаних податкових зобов'язань; мати добру репутацію, відмінні знання у сфері фінансів, адміністрування та міжособистісних відносин; бути здатним фізично та психічно виконувати обов'язки попечителя; бути ввічливим та доступним для всіх учасників справи про банкрутство; діяти в якості довіреної особи неупереджено; не мати родичів в Програмі попечителів США (United States Trustee Program (USTP)) цього адміністративного округу; укласти договір страхування професійної відповідальності.

Кодекс про банкрутство США передбачає різні механізми корпоративного банкрутства, якими по різному визначається правове положення особи, відповідальної за забезпечення реалізації відповідної процедури: trustee-controlled liquidation – ліквідація під контролем попечителя відповідно до Глави 7; DIP-controlled reorganization – банкрутство боржника у володінні (debtor in possession) або структурована ліквідація (structured liquidation) відповідно до розділу 11.7. Кодексу.

Попечитель обирається кредиторами або призначається Програмою попечителів США (United States Trustee Program (USTP)), що є складовою частиною Департаменту юстиції США. До повноважень USTP відноситься зокрема: призначення та нагляд за приватними попечителями (відповідно до Кодексу США про банкрутство приватні попечителі не є державними службовцями і зазвичай здійснюють управління майном боржників під наглядом United States Trustee

Program); здійснення обов'язків попечителів у випадках, коли приватні попечителі не мають можливості або не бажають виконувати функції попечителя; запобігання шахрайству та зловживанням під час процедур банкрутства; звернення із запитом стосовно проведення кримінального розслідування; забезпечення оперативного та ефективного управління майном боржника, а також забезпечення розумної оплати послуг попечителя; проведення засідань комітету кредиторів у справах про реорганізацію компаній (Глава 11 Кодексу); представництво в судах з питань процедур банкрутства.

Відповідно до Глави 7 Кодексу про банкрутство США завданням попечителя є формування конкурсної маси, розподіл між кредиторами коштів, отриманих від продажу активів боржника. Попечитель діє від імені боржника з метою гарантування інтересів як кредиторів так і боржника.

Починаючи з 1990-х років обов'язки, аналогічні обов'язкам попечителя, іноді виконуються директором з реструктуризації (chief restructuring officer – CRO). CRO – це керівник компанії, що зазвичай має досвід у веденні бізнесу компанії-боржника, якому надаються широкі повноваження з реструктуризації компанії та управління її фінансами. При призначенні CRO керівництво компанії-боржника та кредитори мають більш широкі повноваження з питань управління компанією, ніж у випадку призначення попечителя. В деяких випадках CRO може виконувати обов'язки генерального директора (CEO), або президента компанії-боржника.

USTP призначає та контролює приватних попечителів, які управляють майновим банкрутством у відповідності до Глав 7, 12 та 13 Кодексу та кожен з яких має свою спеціалізацію. Попечителі працюють спільно з USTP з метою забезпечення ефективності та цілісності системи банкрутства. Попечителі здійснюють повноваження в межах відповідного судового округу та призначаються у справи про банкрутство шляхом випадкового вибору (сліпої ротації). Попечителі оцінюють фінансовий стан боржників, надають суду пропозиції відносно реальності плану погашення боргів та виконують затверджений судом план погашення боргів, стягуючи належні боржнику суми та розподіляючи їх між кредиторами.

У випадках коли у попечителя є сумніви стосовно застосування положень

законодавства про банкрутство, він зобов'язаний попередньо проконсультуватися з USTR. В межах виконання обов'язків у справі про банкрутство попечитель вправі виконувати на власний розсуд всі дії, які можна віднести до звичайної діяльності компанії-боржника. Інші дії підлягають затвердженню судом, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство.

Доволі корисним для України уявляється досвід США в частині провадження діяльності керуючого у справах про банкрутство не тільки фізичними, але й юридичними особами. Серед потенційних переваг здійснення діяльності керуючого у справах про банкрутство у формі юридичної особи можна виокремити, зокрема, наступні: зниження рівня адміністративних витрат на забезпечення діяльності керуючого у справі про неплатоспроможність, розширення можливостей щодо забезпечення представництва в судових та інших процедурах у справах про банкрутство, акумулювання людського та інтелектуального потенціалу фахівців у сфері банкрутства, збільшення ефективності використання часового та матеріального ресурсу, можливість впровадження колективної (солідарної) відповідальності фахівців – учасників об'єднання. Все наведене має всі підстави розглядатися в якості конкурентних переваг при вирішенні питання про обрання конкретної кандидатури керуючого для призначення та здійснення повноважень у справах про неплатоспроможність. Варто згадати про переваги об'єднання в межах юридичної особи і для самих керуючих, зокрема, отримання більш широких можливостей реалізації соціальних прав (права на відпустку, права на щомісячне грошове забезпечення), забезпечення безперервності виконання повноважень у період тимчасової непрацездатності, можливості створення страхових фондів для покриття професійних ризиків.

Китай. Основоположним нормативно-правовим актом, що регламентує процедури неплатоспроможності у материковому Китаї є Закон про банкрутство підприємств, який набрав чинності 01.06.2007 р. [272, с. 32] Вказаний Закон застосовується виключно до юридичних осіб. На відміну від українського законодавства з процедур банкрутства, банкрутство фізичних осіб законодавством

Китаю не передбачено. Водночас, можна виокремити і спільні риси української та китайської правової системи банкрутства. Наприклад, відповідно до Закону про банкрутство Китаю встановлено особливі правила припинення неплатоспроможних учасників ринку цінних паперів та банків. Подібно до української процесуальної моделі Законом про банкрутство Китаю передбачено три окремі процесуальні процедури в межах справи про банкрутство – ліквідація, реорганізація та погоджувальна процедура (аналог процедури санації).

Аналогічно до процедури призначення арбітражного керуючого в Україні, у визначених Законом про банкрутство Китаю випадках в процедуру банкрутства призначається адміністратор банкрутства, який діє під контролем зборів та комітету кредиторів та наділяється широкими повноваженнями, зокрема спростовувати будь-які упереджені дії боржника, вчинені на шкоду кредиторам. Якщо відносно підприємства розпочато процедуру добровільної ліквідації та призначений ліквідатор з'ясує недостатність активів компанії для розрахунку з всіма кредиторами, на ліквідатора покладається обов'язок звернутися до суду із заявою про порушення ліквідаційної процедури шляхом банкрутства компанії. Подібний обов'язок ліквідатора передбачено у ч. 3 ст. 110 Цивільного кодексу України у випадку, якщо вартість майна юридичної особи, яка ліквідується у добровільному порядку, є недостатньою для задоволення вимог кредиторів.

Питання, пов'язані з призначенням адміністратора, встановлення та сплати його винагороди за виконувану роботу, вступ у справу та прийняття майнових активів боржника деталізовано у тлумаченнях (роз'ясненнях) Верховного народного суду Китайської народної республіки. Варто відмітити, що подібна практика надання роз'яснень законодавства в частині питань призначення, відсторонення та інших аспектів діяльності арбітражного керуючого у справах про банкрутство, донедавна мала місце і в Україні, зокрема у формі постанов Пленуму Верховного суду України [187], постанов Пленуму Вищого господарського суду України [190, 191], інформаційних листів Вищого господарського суду України [188]. Дослідники сфери банкрутства Китаю відмічають стрімке зростання останнім часом кількості справ про банкрутство та адміністраторів процедур

банкрутства [252, с. 58].

У ст. 14 Протоколу Верховного народного суду Китайської народної республіки про судові провадження у справах про банкрутство національних судів [265] (Article 14 of the Minutes of the National Courts of Bankruptcy Trial Work Conference) підкреслюється, що спрямованість дій адміністратора процедур банкрутства має бути націлена передусім на пошуки шляхів відновлення платоспроможності боржників. Адміністратор має дослідити чи має боржник реабілітаційну вартість та розглянути можливість реорганізації на підставі відомостей про активи боржника, його технологічні процеси, обсяги виробництва та реалізації, галузеві перспективи тощо. Аналогічні завдання ставляться в Україні перед арбітражним керуючим на процесуальній стадії розпорядження майном (у процедурах банкрутства юридичних осіб) та реструктуризації боргів (у справах про неплатоспроможність фізичних осіб). Однак варто відмітити, що з набуттям чинності Кодексом з процедур банкрутства України відновлення платоспроможності боржника не виділяється в якості пріоритетного завдання процедур банкрутства (неплатоспроможності). З цим варто погодитись, адже як свідчать відомості Єдиного державного реєстру судових рішень в загальній кількості справ про банкрутство випадки, коли є об'єктивні організаційно-економічні перспективи відновлення платоспроможності боржника, є поодинокими.

В ліквідаційній процедурі основним завданням адміністратора є найшвидший розподіл між кредиторами активів боржника з подальшим припиненням боржника як юридичної особи. До обов'язків адміністратора входить: вилучення майна, печаток, бухгалтерської документації, документів та інших відомостей про боржника; з'ясування фінансового стану боржника та підготовка звіту про його фінансовий стан; прийняття рішень з питань внутрішнього управління боржником; прийняття рішень щодо щоденних витрат боржника та інших необхідних витрат; прийняття рішення щодо продовження або зупинення діяльності боржника (до перших зборів кредиторів, коли боржником не подано заяву на самоуправління, або заяву боржника не було задоволено судом);

управління та розпорядження майном боржника; представництво боржника в судових процесах, в яких боржник є учасником; забезпечення проведення зборів кредиторів; прийняття рішення про відмову від виконання укладених боржником договорів; спростування дій боржника щодо відчуження його майнових активів; розгляд заяв кредиторів; здійснення контролю за діяльністю боржника у випадках самотійного управління боржником бізнес-операціями (реорганізація); розробка плану реорганізації та забезпечення проведення зборів кредиторів для його розгляду; нагляд за дотриманням реалізації плану реорганізації.

Подібно до української моделі банкрутства, в Китаї кандидатура адміністратора у справах про банкрутство та визначення розміру його винагороди здійснюється судом, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство. Проте, на відміну від розпорядника майна в Україні, якому на законодавчому рівні заборонено втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника (ч. 10 ст. 44 КУЗПБ), в Китаї із порушенням провадження у справі про банкрутство повноваження органів управління боржником в значній мірі переходять до адміністратора. Адміністратор має повноваження призначати персонал, відповідальний за здійснення бізнес операцій (у випадку подання боржником заяви про самоуправління), до повноважень якого відноситься: належне збереження майна, печаток, бухгалтерської документації, що знаходяться в їх управлінні, здійснення діяльності у відповідності до вимог суду та адміністратора та надання їм об'єктивної інформації; прийняття участі у зборах кредиторів в якості учасників без права голосу та надання їм відомостей на їх запити; залишатися за місцем проживання, якщо інше не встановлено судом; не обіймати керівних посад в інших підприємствах.

Франція. На думку окремих дослідників французьке законодавство про неплатоспроможність вважається одним з найбільш ефективних в Європі та являє собою добре сконструйовану та перевірену правову базу для реструктуризації проблемних компаній шляхом застосування різноманітних процедур для вирішення широкого кола питань [223, с. 18].

До основних нормативно-правових актів, якими унормовано відносини

неплатоспроможності у Франції відносяться «Акт № 84-148 від 01.03.1984 р. відносно запобігання та дружнього врегулювання на підприємствах» Декрет № 85-295 від 01.03.1985 р. («Relative à la prévention et au règlement amiable des difficultés des entreprises») [267], Декрет n° 85-295 от 1 марта 1985 г.»; «Акт № 85-88 від 25.01.1985 р. відносно оздоровлення та судової ліквідації підприємств» Декрет № 88-430 від 21.04.1988 р. «Relative au redressement et a la liquidation judiciaire des entreprises» [268]; «Акт № 85-89 від 25.01.1985 р. відносно судових адміністраторів, уповноважених ліквідаторів та експертів з оцінки ситуації на підприємствах» Декрет № 85-1389 від 27.12.1985 р. «relative aux administrateurs judiciaires, mandataires-liquidateurs et experts en diagnostics d'entreprises» [269].

Проведення у справі про неплатоспроможність здійснюється під наглядом комерційного суду та за участі призначеного судом судового адміністратора. Завдання судового адміністратора у процедурах неплатоспроможності опосередковані загальною спрямованістю французького законодавства про неплатоспроможність, яке традиційно надає перевагу продовженню бізнесу та збереженню зайнятості перед інтересами кредиторів.

Функції судового адміністратора різняться в залежності від процедури та кількості призначених адміністраторів, яких може бути декілька, на відміну від України, де виконання повноважень арбітражного керуючого у справі про банкрутство може виконувати лише одна особа.

Наступною відмінністю є те, що повноваження суду характеризуються широкою дискрецією щодо визначення певних завдань судового адміністратора у конкретній процедурі, поряд із наявністю незмінних, законодавчо визначених повноважень судового адміністратора. За клопотанням судового адміністратора, мандатарія (особи, уповноваженої представляти інтереси кредиторів) або прокурора суд може змінити завдання судового адміністратора, початково визначене при відкритті провадження у справі про банкрутство, якщо протягом процедури неплатоспроможності у цьому з'явиться потреба. Використання такої процесуальної можливості, як зміна окремих завдань та функцій керуючого у справі про неплатоспроможність свідчить про більш гнучку модель організації конкурсного

процесу у Франції, позаяк у вітчизняній правовій моделі коло повноважень та мета діяльності арбітражного керуючого не можуть змінюватися без необхідності переходу з однієї процесуальної стадії процедури банкрутства до іншої (наприклад із стадії розпорядження майном до стадії санації, або із стадії санації до стадії ліквідації).

Процедури неплатоспроможності включають мандат *ad hoc* (триває від кількох місяців до року) та погоджувальну процедуру (не може перевищувати п'яти місяців), які являють собою посередництво призначеної судом особи для врегулювання заборгованості неплатоспроможної компанії. Подібно до України провадження у справі про неплатоспроможність у Франції включає такі процесуальні стадії: прискорену гарантію та фінансовий прискорений захист (процедура збереження), судову реорганізацію (судове відновлення) та судову ліквідацію.

Подібно до вітчизняної процедури розпорядження майном, в процедурі збереження керівник зберігає повноваження з управління підприємством, а судовий адміністратор (аналог розпорядника майна) наділяється повноваженнями з нагляду за управлінням підприємством, або виконує роль помічника керівника у визначених судом випадках. Водночас, у Франції межі дискреції судового адміністратора на відміну від розпорядника майна в Україні не включають повноважень щодо погодження окремих правочинів щодо розпорядження майном боржника. Відповідно до французького законодавства про банкрутство будь-яке розпорядження активами боржника поза межами звичайної господарської діяльності (іпотека, застава, порука, врегулювання боргу) потребує санкціонування суду, в провадженні якого перебуває справа.

Наявні відмінності у ролі керуючих неплатоспроможністю і на стадії судового відновлення (санації). На відміну від керуючого санацією в Україні, який являє собою одноосібний виконавчий орган боржника, в процедурі судового відновлення судовий адміністратор у Франції виконує роль *a posteriori*, коли управління підприємством здійснюється його керівником, а судовий адміністратор лише перевіряє вчинені підприємством правочини. Лише у випадках якщо керівник підозрюється в недобросовісності, судового адміністратора може бути уповноважено

на виконання окремих повноважень керівника. В даному випадку управління підприємством здійснюється спільно керівником та судовим адміністратором, обсяг повноважень якого визначається в кожному конкретному випадку судом в залежності від обставин справи.

Спільність завдань арбітражного керуючого в Україні та судового адміністратора у Франції найбільше прослідковується у сфері повноважень щодо аналізу фінансово-господарського стану боржника. Зокрема, до завдань судового адміністратора входить складання звіту про соціально-економічний стан підприємства, в якому має бути розкрито причини виникнення стану неплатоспроможності та розкрито сутність існуючих проблем. Звіт спрямовується судовим адміністратором до суду у період спостереження та слугує підставою для прийняття рішення про введення відносно боржника подальшої процедури – збереження, або ліквідації.

До встановлених законом повноважень судового адміністратора, які не змінюються судом в залежності від обставин конкретної справи про банкрутство, належить: продовження дії або припинення укладених боржником контрактів; продовження функціонування банківських рахунків, якщо на них накладено арешт; вирішення питань, пов'язаних з поверненням третім особам майна, яке знаходиться у боржника (зазвичай це стосується повернення постачальникам товарів, відвантажених боржнику з контрактним зауваженням про збереження права власності на товар за постачальником до його повної оплати).

У процедурі ліквідації, яка вводиться судом за відсутності перспективи відновлення платоспроможності боржника і зазвичай триває кілька років, на судового адміністратора покладаються обов'язки з реалізації ліквідаційної маси та розподілу отриманих коштів між кредиторами.

Тож аналіз французького досвіду правового регулювання діяльності керуючого у справах про неплатоспроможність свідчить про незначні відмінності від відчизнаих правових підходів до організації діяльності арбітражного керуючого, за виключенням деяких особливостей, які, як слід вважати, обумовлені більш продебіторською спрямованістю французького законодавства про банкрутство.

Австралія. Вельми цікавим з погляду правової регламентації статусу та порядку призначення керуючого у справах про банкрутство уявляється законодавство про неплатоспроможність Австралії.

Актом про компанії (Corporations Act 2001) [259] регламентовано процедури банкрутства юридичних осіб. Актом про банкрутство (Bankruptcy Act 1966) [249] регламентовано процедуру банкрутства фізичних осіб. Передбачені зазначеними нормативними актами процедури, за виключенням добровільної ліквідації в інтересах членів компанії (members' voluntary liquidation), передбачають обов'язкову участь зареєстрованого у встановленому порядку ліквідатора. При цьому правовий статус, порядок призначення, завдання, обсяг прав та обов'язків ліквідатора, суттєво відрізняються в залежності від виду застосовуваної до боржника процедури.

Офіційні процедури неплатоспроможності, які застосовуються до неплатоспроможних боржників відповідно до австралійського законодавства, включають наступні: управління конкурсною масою; добровільне управління; попередня ліквідація та ліквідація.

Управління конкурсною масою (receiver ship). Основне завдання керуючого в даній процедурі полягає в тому, аби отримати під контроль активи компанії та реалізувати ці активи в інтересах забезпечених кредиторів. Тож в цій частині маємо відмітити істотні відмінності між завданням розпорядника майна в Україні, до обов'язків якого входить лише забезпечення збереження майна боржника. Керуючим (receiver ship) або керуючим активами (manager of the assets) може бути одночасно призначено кількох осіб, що безумовно становить інтерес для українського права неспроможності, оскільки доволі важко уявити собі ситуацію, коли один арбітражний керуючий спроможний ефективно здійснювати весь комплекс покладених на нього завдань та повноважень у випадку, якщо банкрутує діюче містоутворююче підприємство (наприклад великий завод з істотною кількістю різних виробництв, служб, складними внутрішньо- та зовнішньогосподарським зв'язками, великим штатом працівників тощо).

Керуючого може бути призначено або на підставі відповідної угоди про

забезпечення (security document), укладеної на користь забезпеченого кредитора, у випадках, коли компанія не виконала зобов'язання та стягнення проводиться у примусовому порядку, або шляхом звернення до суду. В угоді про забезпечення зазначається право забезпеченого кредитора призначити керуючого (зазвичай шляхом видання акту про призначення (deed of appointment)). Після призначення керуючий діє в статусі агента компанії-боржника та набуває широких повноважень щодо управління бізнесом, зокрема продавати активи, отримувати позики під заставу активів. Ці повноваження керуючого викладаються в угоді про забезпечення та доповнюються повноваженнями, викладеними в Розділі 420 Закону про компанії (Corporations Act). Українському законодавству не відома форма організації діяльності арбітражного керуючого, що включає в себе такі цікаві елементи, як: а. альтернативна можливість призначення керуючого на підставі угоди, або судом; б. можливість визначення частини повноважень керуючого у формі договору (угоди); в. можливість забезпеченого кредитора впливати на бізнес процеси неплатоспроможного боржника шляхом призначення керуючого.

Добровільне управління (voluntary administration). Застосування процедури добровільного управління передбачає передачу функцій з управління компанією адміністратору (керуючому), який відповідно до Закону про компанії (Corporations Act) призначається одним з трьох можливих варіантів: а) за рішенням ради директорів (board of directors); б) за рішенням ліквідатора (liquidator) або тимчасового ліквідатора (provisional liquidator) у випадку, якщо він вбачає ознаки неплатоспроможності компанії; в) за рішенням забезпеченого кредитора у випадках настання права задовольнити вимоги за рахунок заставного майна. Головним завданням адміністратора є збільшення шансів відновлення платоспроможності компанії та її бізнесу наскільки це можливо, а у випадку неможливості – максимальне задоволення вимог кредиторів та учасників компанії порівняно із випадком негайної ліквідації. Кандидатура адміністратора (керуючого) та його винагорода затверджується зборами кредиторів, які проводяться протягом восьми днів з дня його призначення. Варто відмітити, що на

відміну від українського законодавства, яке встановлює чіткі межі розміру грошової винагороди арбітражного керуючого, австралійське законодавство надає в цьому питанні широкі повноваження зборам кредиторів, які мають можливість самостійно визначити розмір винагороди керуючого.

Deed of company arrangement (DOCA) – обов’язкова письмова домовленість між неплатоспроможною компанією та її кредиторами, що регулює порядок ведення справ компанії, спрямована на відновлення платоспроможності компанії та забезпечення максимального задоволення вимог кредиторів порівняно з негайною ліквідацією. Якщо зборами кредиторів в межах процедури добровільного управління (voluntary administration) приймається рішення про укладення DOCA, надалі повноваження керуючого припиняються, а взаємовідносини між незабезпеченими кредиторами, директорами та акціонерами регулюються умовами DOCA, яка не потребує затвердження судом. На період дії DOCA зазвичай призначається керуючий (a scheme administrator), який забезпечує реалізацію передбачених DOCA заходів. Порівнюючи діяльність керуючих в Австралії у період дії DOCA з вітчизняним досвідом, варто відмітити, що із прийняттям КУЗПБ український законодавець відмовився від інституту мирової угоди в банкрутстві, що звузило правовий інструментарій врегулювання боргів. Але й у період дії цього інституту, національне законодавство не передбачало участі арбітражного керуючого в процесі нагляду за виконанням умов, затвердженої судом мирової угоди, залишаючи вирішення цього питання на розсуд кредиторів.

Попередня ліквідація (provisional liquidation). Тимчасового керуючого (provisional liquidator) може бути призначено судом в будь-який час після подання заяви про ліквідацію та до прийняття рішення про ліквідацію. Правом призначати кандидатуру адміністратора (керуючого) наділені кредитори, акціонери та сама компанія (суд призначає керуючого лише у випадках загрози активам компанії). Тимчасовий керуючий має обмежені повноваження, які в цілому спрямовані на забезпечення збереження активів компанії. Результати попередньої ліквідації затверджуються судом, який призначає ліквідатора (liquidator).

Ліквідація компанії проводиться її членами, якщо вона платоспроможна (members' voluntary liquidation)), або у випадку неплатоспроможності, її кредиторами або судом в примусовому порядку (liquidation). Кредиторами або судом призначається ліквідатор, якому з метою задоволення вимог кредиторів передаються широкі повноваження, зокрема забезпечувати збереження, управляти та реалізовувати активи компанії, з'ясовувати причини неплатоспроможності, оспорювати укладені боржником угоди. Доволі корисним уявляється австралійський досвід організації ліквідаційної процедури в частині можливості врегулювання боргів між боржником та кредиторами шляхом укладення угоди про реструктуризацію (scheme of arrangement), якою встановлюється порядок задоволення вимог кредиторів. Вітчизняному законодавству про банкрутство такий правовий інструмент не відомий, хоча з огляду на пріоритетність інтересів кредиторів та боржника щодо використання максимального широкого кола способів врегулювання боргу на всіх процесуальних стадіях процедур банкрутства, очевидним видається необхідність нормативного визначення можливості завершення ліквідаційної процедури шляхом укладення угоди про реструктуризацію боргів.

Республіка Кіпр. Основними нормативно-правовими актами, якими регламентовано відносини неплатоспроможності у республіці Кіпр, є Закон про компанії Республіки Кіпр (Cypriot Companies Law (Cap 113)) [254], Правила ліквідації компаній (Companies (Winding-up) Rules) та Правила цивільного процесу (Civil Procedure Rules) [255]. Деякі положення Закону про банкрутство (Bankruptcy Law (Cap 5)) [250] та Правил банкрутства (Bankruptcy Rules) [251], які застосовуються до фізичних осіб, також застосовуються до компаній у справах про неплатоспроможність.

Відповідно до кіпрського законодавства компанію може бути ліквідовано шляхом примусової ліквідації (compulsory winding up), добровільної ліквідації (voluntary winding up) або ліквідації під наглядом суду (court-supervised winding up).

При добровільній ліквідації компанії, яка передбачає попередню заяву про

платоспроможність компанії з боку її директорів, призначається ліквідатор, на якого покладаються функції забезпечення ліквідаційної процедури. Аби компанія вважалася припиненою (dissolved) від ліквідатора вимагається надання учасникам та реєстратору компаній звіту про те яким чином проводилася ліквідація компанії та в який спосіб було розподілено активи компанії.

Після прийняття на зборах учасників (members' meetings) рішення про ліквідацію компанії проводяться збори кредиторів (creditors' meetings). Якщо на зборах кредиторів констатується неплатоспроможність компанії, повноваження ліквідатора, призначеного учасниками припиняються та кредиторами призначається новий ліквідатор, кандидатура якого має пріоритет. Спори з приводу обрання кандидатури ліквідатора компанії вирішуються судом. Визначення розміру винагороди ліквідатора, здійснення допомоги та нагляд за діяльністю ліквідатора здійснюється інспекційним комітетом (committee of inspections) в кількості п'яти осіб, які обираються з числа кредиторів.

В обох випадках добровільної ліквідації ліквідатору надаються широкі повноваження для здійснення ліквідаційної процедури. В окремих випадках дії ліквідатора потребують погодження з боку інспекційної комісії або суду, наприклад у випадках, якщо ліквідатор приймає рішення врегулювати якісь претензії або піти на компроміс з кредиторами.

Примусова ліквідація (compulsory liquidation) є найбільш розповсюдженим процесом неплатоспроможності, та її тривалість зазвичай сягає двох років в залежності від таких факторів, як кількість та якість активів компанії, кількість кредиторів. На ліквідатора при примусовій ліквідації покладається обов'язок здійснити вичерпні заходи з реалізації активів та розподілу отриманих коштів між кредиторами, після чого надати звіт про виконану роботу до суду, який приймає рішення про її припинення.

Процедура оцінювання (examinership) – це процедура реструктуризації боргів та корпоративного порятунку неплатоспроможних компаній, мета якої полягає в тому, аби надати неплатоспроможній компанії певний період захисту від кредиторів для відновлення її платоспроможності. Якщо суд на підставі заяви

незалежного експерта дійде висновку про наявність розумної перспективи виживання (*reasonable prospect of survival*), вводиться процедура *examinership* та призначається експерт (*examiner*).

Після свого призначення експерт наділяється повноваженнями аудитора для формування висновку та пропозицій щодо відновлення платоспроможності компанії. Суд може також наділити експерта додатковими повноваженнями, зокрема повноваженнями директорів з управління компанією, або повноваженнями ліквідатора, або разом обома видами повноважень. Без згоди експерта, повноваження якого тривають чотири місяці з правом пролонгації ще на два місяці, відносно компанії не видаються будь-які виконавчі документи, не допускається примусове стягнення боргів, включаючи звернення стягнення на предмети застави. Отже експерт несе основну відповідальність за підготовку та надання зборам кредиторів на затвердження плану реструктуризації (*arrangement scheme*), відповідно до якого компанія зможе продовжити свою діяльність в якості платоспроможної компанії.

Подібно до української правової моделі процедури банкрутства у Кіпрському праві неспроможності передбачено процедуру розпорядження майном (*receivership*), яка передбачає призначення розпорядника (*receiver*). Основана відмінність в процедурі призначення керуючого полягає в тому, що розпорядник майна в Україні призначається судом за клопотанням ініціюючого кредитора, або за допомогою автоматизованої системи у випадку ініціювання процедури банкрутства боржником. Натомість, відповідно до законодавства Кіпру розпорядника може бути призначено кредитором без необхідності отримання згоди суду. Розпорядника також може бути призначено в якості забезпечувального заходу в межах існуючого судового провадження. Варто відмітити відмінність у завданнях, які ставляться перед розпорядником відповідно до законодавства Кіпру та України. Зокрема, згідно з Кіпрським законодавством основним завданням розпорядника є реалізація активів боржника та розподіл отриманих коштів між кредиторами (на відміну від українського законодавства, відповідно до якого функції розпорядника майна обмежуються лише забезпеченням збереження майна

боржника та контролем за ефективністю його використання власником).

Повноваження розпорядника визначаються дозвільним документом (authorising instrument), відповідно до якого розпорядника було призначено, а також передбачають право здійснювати необхідні заходи з реалізації ліквідаційної маси. Призначений розпорядник діє в якості довіреної особи забезпеченого кредитора, який його призначив та несе за виконання покладених на нього функцій відповідальність відповідно до цивільного законодавства та/або договору, укладеного між розпорядником та кредитором. Водночас розпорядник має діяти добросовісно по відношенню до інших кредиторів компанії та виконувати свої функції точно, чесно та старанно. З моменту призначення розпорядника більшість повноважень директорів зупиняється. Оплата послуг розпорядника зазвичай визначається на умовах комісії. Варто відмітити цілу низку цікавих ідей з погляду диверсифікації способів організації діяльності керуючого, зокрема, можливість договірною визначення умов роботи керуючого (як предмету його діяльності, так і умов оплати). Крім того, варто відмітити той факт, що незалежно від призначення керуючого певним кредитором, який здійснює оплату його роботи, принцип діяльності керуючого імперативно передбачає необхідність врахування інтересів всіх кредиторів, по відношенню до яких керуючий має діяти добросовісно та сумлінно.

Допоміжне провадження у справах про неплатоспроможність (ancillary insolvency proceedings) на території Кіпру застосовується відповідно до Регламенту ЄС № 2015/848 [270] і передбачає негайне визнання основного провадження у справі про банкрутство, розпочате в іншій державі – учасниці ЄС. Також кіпрські суди, виходячи з принципу універсальності, притаманного країнам загального права, визнають статус іноземного ліквідатора та його повноваження щодо контролю активів компанії на території Республіки Кіпр.

Держави СНД. Аналіз законодавства про неплатоспроможність країн пострадянського простору свідчить про спільність підходів у правовому регулюванні діяльності арбітражного керуючого у процедурах банкрутства.

Зокрема, Законом Республіки Білорусь «Про економічну неспроможність

(банкрутство)» від 13.07.2012 р. № 415-3 [196] передбачено обов'язкову участь у справах про банкрутство тимчасового (антикризового) керуючого, який призначається господарським судом для здійснення повноважень в процедурах економічної неспроможності (тимчасовий керуючий – в захисному провадженні, антикризовий керуючий – в конкурсному провадженні). Особливістю білоруського законодавства про неплатоспроможність є можливість набуття статусу керуючого не тільки фізичними, але й юридичними особами. Діяльність керуючого визнається законом підприємницькою та встановлює обмеження щодо суміщення діяльності керуючого з іншими видами діяльності. Призначення керуючого у конкретну справу про банкрутство вимагає наявності атестату відповідної категорії «А», «В», або «С» в залежності від специфіки боржника.

Згідно з Законом Республіки Молдова «Про неспроможність» від 29.06.2012 р. № 149 [199] керуючий процесом неспроможності здійснює нагляд та/або управління боржником в період спостереження, або реструктуризації та здійснює ліквідаційні заходи. Подібно до українського законодавства, до кола обов'язків керуючого процесом неспроможності у Молдові входять питання притягнення до субсидіарної відповідальності осіб, винних у доведенні боржника до банкрутства [27, с. 31-35]. Призначення та звільнення керуючого здійснюється судом, на якого покладено обов'язок ведення списку керуючих та ліквідаторів. Нагляд за діяльністю керуючого здійснюється лише судом. Допускається суміщення здійснення повноважень керуючого/ліквідатора з діяльністю адвоката, юридичного радника, бухгалтерського експерта, оцінювача, аудитора, посередника, медіатора, фінансового експерта. За порушення своїх обов'язків керуючий несе дисциплінарну, матеріальну або кримінальну відповідальність та має відшкодувати всім учасникам справи про банкрутство завдані збитки.

Закон Грузії «Про провадження у справі про неплатоспроможність» від 28.03.2008 р. № 4522-Іс [197] передбачає, що попечителем у провадженні про неплатоспроможність є юридична особа публічного права – Національне бюро виконання, що належить до сфери управління міністерства юстиції Грузії, якому суд спрямовує ухвалу про прийняття до провадження заяви про неплатоспроможність та

повідомляє про призначення попечителем.

Законом Республіки Казахстан «Про реабілітацію та банкрутство» від 07.03.2014 р. № 176-V [198] передбачено, що в період розгляду справи в суді, а також проведення реабілітаційної процедури та процедури банкрутства призначається адміністратор (тимчасовий адміністратор, реабілітаційний тимчасовий та банкрутний керуючі). Особи, які виявили бажання здійснювати діяльність адміністратора, мають відповідати наступним вимогам: мати вищу освіту в галузі права, економіки та бізнесу; досвід роботи не менше трьох років в юридичній, економічній, бухгалтерській, фінансовій, економічній або контрольно-ревізійних сферах; не стояти на обліку в наркологічному або психіатричному диспансері; не мати непогашеної судимості; не бути визнаним судом обмежено дієздатним. Підставою для внесення в реєстр осіб, які мають право здійснювати діяльність адміністратора, є успішне складання кваліфікаційного іспиту.

Проаналізувавши законодавство про неплатоспроможність зарубіжних країн, можна дійти висновку про те, що основні відмінності у правовому регулюванні статусу арбітражних керуючих на інституційному, нормативному, ідеологічному та функціональному рівнях об'єктивно обумовлені характерними рисами правової сім'ї, до якої належить певна держава, історичними особливостями розвитку конкурсного законодавства, системи державного управління, ступеня розвитку економіки, правосвідомості, правової культури учасників правовідносин неплатоспроможності тощо.

Спільною рисою переважної кількості правових режимів країн з розвиненою ринковою економікою є закріплення на законодавчому рівні положення щодо обов'язкової участі в процедурах неплатоспроможності спеціального суб'єкта – арбітражного керуючого (або його аналогів), головним завданням якого є забезпечення реалізації конкурсних процедур з дотриманням балансу інтересів кредиторів і боржника, на принципах незалежності, неупередженості, добросовісності, кваліфікованості, платності.

Водночас законодавство зарубіжних країн демонструє доволі гнучкі підходи у правовому регулюванні діяльності арбітражного керуючого. Вельми цікавими для

подальшого розвитку та вдосконалення інституту арбітражного управління уявляються такі особливості зарубіжного законодавства, як: можливість здійснення арбітражного управління фізичними та юридичними особами, поділ адміністраторів на державних службовців та приватних професіоналів, можливість здійснення антикризового управління особами без спеціального статусу керуючого, позасудовий порядок призначення адміністратора, можливість договірного визначення завдань та обсягу повноважень керуючого, можливість суду змінювати протягом процедур банкрутства обсяг та основні завдання керуючого, врахування ознак територіальності, спеціалізації, досвіду при визначенні кандидатури керуючого, поєднання в особі керуючого функцій медіатора тощо.

Основні відмінності правової регламентації порядку здійснення діяльності арбітражного керуючого полягають в площині наявності чи відсутності самої професії арбітражного керуючого, статусу арбітражного керуючого (державний службовець, або самозайнята особа), необхідності отримання дозвільної документації (свідоцтва, ліцензії) на право здійснення діяльності арбітражного керуючого, правил суміщення діяльності арбітражного керуючого з іншою діяльністю; освітніх, кваліфікаційних, моральних, вікових вимог до особи (фізичної, або юридичної), яка здійснює арбітражне управління; порядку призначення у справу про банкрутство та звільнення від виконання обов'язків; розподілі обсягу повноважень між арбітражним керуючим та органами управління боржника, систем контролю за діяльністю арбітражного керуючого з боку інших учасників конкурсного процесу; участі у професійних (саморегулювальних) організаціях; видів та ступені відповідальності, вимог до страхування професійних ризиків.

Українська правова система, увібравши в себе характерні риси романо-германської правової системи, характеризується такими особливостями в частині регулювання правового положення арбітражного керуючого, як наявність кодифікованого права неплатоспроможності, домінування нормативно-правових актів у регламентації правового статусу арбітражного керуючого. Поряд з цим, не можна не відмітити суттєву роль тлумачення і правозастосування судових органів в окремих аспектах діяльності арбітражних керуючих, зокрема у питаннях

призначення та відсторонення у справах про банкрутство, визначення питань грошової винагороди арбітражного керуючого, встановлення критеріїв оцінки повноти дій арбітражного керуючого тощо.

Зарубіжний досвід правового регулювання діяльності арбітражного керуючого окреслює потенційні перспективні напрямки вдосконалення національного законодавства про банкрутство. Поряд із цим варто зауважити, що запозичення іноземного досвіду нормативно-правового регулювання діяльності арбітражного керуючого має відбуватися в Україні виважено та з урахуванням притаманних нашої державі історичних, політичних, соціальних, економічних та правових особливостей.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні, історичні, соціальні та міжнародно-правові аспекти теоретично-правових засад арбітражного керуючого, можемо зробити наступні висновки.

Правові підходи до регламентації правового статусу арбітражного керуючого в Україні пройшли свій історично-логічний шлях розвитку та продовжують непинно вдосконалюватися у межах вітчизняної судової реформи, демонструючи високу динаміку та первісні форми організації арбітражного управління в Україні еволюціонували в доволі розвинені правові конструкції, які в цілому відповідають загальносвітовим підходам до регламентації правового становища арбітражного керуючого.

Аналіз історії розвитку порядку набуття статусу арбітражного керуючого в Україні свідчить про поступове ускладнення процедур набуття статусу арбітражного керуючого та порядку призначення у справу про банкрутство (неплатоспроможність), що наразі є виправданим, з огляду на відсутність в Україні усталених традицій ділового обороту та низького значення репутаційних чинників у сфері арбітражного управління.

Дослідження зарубіжного досвіду закріплення в законодавстві правового статусу арбітражного керуючого на прикладі законодавства США, Китаю, Франції, Австралії, Кіпру, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Грузії, Казахстану, дозволяє дійти висновку про те, що основні відмінності у правовому

регулюванні статусу арбітражних керуючих на інституційному, нормативному, ідеологічному та функціональному рівнях об'єктивно обумовлені характерними рисами правової сім'ї, до якої належить певна держава, історичними особливостями розвитку конкурсного законодавства, системи державного управління, ступеня розвитку економіки, правосвідомості, правової культури та полягають в площині:

- наявності чи відсутності самої професії арбітражного керуючого,
- статусу арбітражного керуючого (державний службовець, або самозайнята особа),
- необхідності отримання дозвільної документації (свідоцтва, ліцензії) на право здійснення діяльності арбітражного керуючого,
- правил суміщення діяльності арбітражного керуючого з іншою діяльністю;
- освітніх, кваліфікаційних, моральних, вікових вимог до особи (фізичної, або юридичної), яка здійснює арбітражне управління;
- порядку призначення у справу про банкрутство та звільнення від виконання обов'язків;
- розподілі обсягу повноважень між арбітражним керуючим та органами управління боржника,
- систем контролю за діяльністю арбітражного керуючого з боку інших учасників конкурсного процесу;
- участі у професійних (саморегулювальних) організаціях;
- видів та ступені відповідальності, вимог до страхування професійних ризиків.

Спільною ознакою переважної кількості правових режимів країн з розвиненою ринковою економікою є закріплення на законодавчому рівні положення щодо обов'язкової участі в процедурах неплатоспроможності спеціального суб'єкта – арбітражного керуючого (або його аналогів), головним завданням якого є забезпечення реалізації конкурсних процедур з дотриманням балансу інтересів кредиторів і боржника, на принципах незалежності, неупередженості, добросовісності, платності, відповідальності.

Подальший розвиток та вдосконалення інституту арбітражного управління в Україні мають спиратися на зарубіжний досвід правового регулювання діяльності керуючих у справах про неплатоспроможність, зокрема враховувати такі особливості правового положення іноземних керуючих, як:

- можливість здійснення арбітражного управління фізичними та юридичними особами;
- поділ керуючих на державних службовців та приватних професіоналів;
- можливість здійснення антикризового управління особами без спеціального статусу керуючого окремих категоріях справ (зокрема у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, фінансову неспроможність яких встановлено в межах процедур примусового виконання судових рішень);
- позасудовий порядок призначення керуючого;
- можливість договірної визначення завдань та обсягу повноважень керуючого;
- можливість суду змінювати протягом процедур банкрутства обсяг та основні завдання керуючого;
- врахування ознак територіальності, спеціалізації, досвіду при визначенні кандидатури керуючого.

Запозичення іноземного досвіду нормативно-правового регулювання діяльності арбітражного керуючого потребує врахування притаманних нашій державі історичних, політичних, соціальних, економічних та правових особливостей.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В МЕЖАХ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО

2.1. Правове регулювання діяльності розпорядника майна

КУЗПБ містить вичерпний перелік певних судових процедур, які запроваджуються у межах розгляду справ про банкрутство та однією із таких процедур є процедура розпорядження майном, яка вводиться з метою відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи. Арбітражний керуючий, що призначається господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном боржника, поймає назву в КУЗПБ розпорядником майна. Специфіка діяльності арбітражного керуючого під час процедури розпорядження майном боржника обумовлюється метою цієї стадії справи про банкрутство. Саме тому дослідження проблематики правового регулювання діяльності розпорядника майна доцільно проводити крізь призму мети процедури розпорядження майном боржника.

Як підкреслює І. І. Новосельцев «мета є важливою структурною характеристикою інституту неплатоспроможності, оскільки певною мірою визначає всі інші категорії інституту неплатоспроможності, та, насамперед, систему правових засобів, які застосовуються до боржника (економічного, організаційного чи інформаційного характеру)» [63, с.18]. Правильне розуміння мети процедури розпорядження майна необхідне зокрема і для того, аби виважено підійти до вирішення питання про співвідношення мети цієї стадії процедури банкрутства та засобів її досягнення, під якими в даному випадку слід розуміти передбачені КУЗПБ правомочності арбітражного керуючого – розпорядника майна.

Стосовно мети процедури розпорядження майном погляди науковців різняться. С. В. Мінковський під «метою процедури розпорядження майном розуміє збереження й ефективне використання майнових активів боржника за допомогою запровадження режиму найбільшого сприяння для власника та

керівних органів боржника, що забезпечується застосуванням до неплатоспроможного боржника встановлених і дозволених законом про банкрутство заходів з нагляду і контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника» [59, с. 35]. Р. Г. Афанасьєв вважає, що «метою процедури розпорядження майном є відновлення платоспроможності боржника і недопущення погіршення його майнового стану» [4, с. 117]. М. В. Телюкіна стверджує, що метою цієї стадії процедури банкрутства є «досягнення балансу інтересів боржника і кредиторів, запобігання можливим зловживанням» [230, с. 277].

Відмічаючи правильність наведених визначень, в повній мірі з ними погодитись не можна з огляду на наступне.

По-перше, під час процедури розпорядження майном господарська правосуб'єктність неплатоспроможного боржника обмежується, зокрема шляхом встановлення особливого порядку здійснення повноважень власника та виконавчого органу управління боржника, який передбачає необхідність отримання погоджень з боку арбітражного керуючого при прийнятті організаційно-управлінських рішень та вчиненні майнових правочинів. Вказані обмеження не можна розглядати в якості «режиму найбільшого сприяння для власника та керівних органів боржника». Скоріше навпаки є підстави стверджувати, що із введенням процедури розпорядження майном запроваджується обмежувальний правовий режим для власника та керівних органів боржника, який в якості крайньої міри допускає навіть усунення судом недобросовісного керівника з покладенням його обов'язків на розпорядника майна.

По-друге, недостатньо точним здається твердження про те, що метою процедури розпорядження майном є відновлення платоспроможності боржника. Хоча відновлення платоспроможності боржника і може мати місце протягом стадії розпорядження майном, все ж таки мета відновлення платоспроможності боржника безпосередньо ставиться під час іншої стадії процедури банкрутства – санації. Як слушно зауважує Ю. В. Кабенюк, «така процедура (розпорядження

майном – примітка автора А.Д.) та арбітражне управління не наділені відповідними інструментами для відновлення платоспроможності» [41, с. 115]. Специфіка процедури розпорядження майном полягає насамперед у наданні кредиторам неплатоспроможного боржника юридичної можливості за власним розсудом визначати подальший порядок задоволення своїх вимог (за допомогою санаційних процедур, мирової угоди, або отримання коштів від продажу майна боржника в ліквідаційній процедурі) в залежності від об'єктивно встановленого протягом процедури розпорядження майном фінансово-господарського стану боржника, причин і умов, які призвели до стану неплатоспроможності.

По-третє, досягнення балансу інтересів учасників справи про банкрутство навряд чи можна розглядати в якості мети процедури розпорядження майном. Враховуючи природню полярність інтересів боржника і кредиторів, високий конфліктогенний рівень відносин між розпорядником майна та власником (виконавчим органом) боржника, можливість забезпечення балансу інтересів учасників справи про банкрутство виглядає певною мірою утопічно. Скоріше можна вести мову про те, що баланс інтересів кредиторів і боржника – це певний орієнтир, якого необхідно триматися у процедурах банкрутства, при чому не тільки протягом стадії розпорядження майном, а й під час всіх без винятку стадій процедури банкрутства.

Наведене у ч. 1 ст. 44 КУЗПБ законодавче визначення, передбачає в якості мети процедури розпорядження майном – забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації) за допомогою системи заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника.

Розглядаючи вищенаведене законодавче визначення з позицій правового регулювання діяльності арбітражного керуючого, стосовно процедури розпорядження майном боржника можна підкреслити наступні особливості:

- із введенням процедури розпорядження майном продовжується оперативно-господарська діяльність боржника, в яку розпоряднику майна

втручатися заборонено;

- повноваження розпорядника майна відносно неплатоспроможного боржника носять переважно контрольно-аналітичний, погоджувальний характер;
- із призначенням розпорядника майна повноваження органів управління боржника щодо управління та розпорядження майном боржника здійснюються з урахуванням обмежень, які зазвичай полягають у необхідності отримання керівником боржника погодження певних дій організаційного та майнового характеру з боку розпорядника майна та/або зборів (комітету) кредиторів;
- в разі припинення судом повноважень керівника неплатоспроможного боржника, розпорядник майна виконує обов'язки керівника і діє від імені боржника до призначення власником нового керівника.

Виходячи з мети та особливостей процедури розпорядження майном, предмет діяльності розпорядника майна складають наступні напрямки:

- забезпечення формування конкурсної маси боржника, визначення її реальної вартості;
- визначення достовірного пасиву боржника;
- визначення причин і умов виникнення неплатоспроможності боржника;
- надання зборам кредиторів та господарському суду обґрунтованих пропозицій щодо можливості (доцільності) застосування до боржника процедур санації, ліквідації, укладення мирової угоди чи припинення провадження у справі про банкрутство.

Визначене у КУЗПБ завдання розпорядника майна забезпечити ефективне використання майнових активів боржника, слід розглядати критично з декількох причин.

По-перше, застосований в КУЗПБ термін «ефективність» має виражений економічний характер, з огляду на що правильніше було б використовувати термін «економічна ефективність». Варто також взяти до уваги, що протягом процедури розпорядження майном продовжується ведення господарської діяльності

підприємства під керівництвом його органів управління, що викликає зміни в активі та пасиві боржника. З огляду на це, дослідження ефективності використання лише майнових активів боржника, матиме наслідком недостатню інформативність результатів такого аналізу через їх фрагментарність.

Як видається, визначаючи предмет діяльності розпорядника майна, слід вести мову про оцінювання розпорядником майна ефективності управління діяльністю підприємства його органами управління. Невід'ємними складовими такого оцінювання є аналіз ефективності використання основних засобів та обігових коштів підприємства, управління боргом, результативність управління маркетинговою, виробничою, кадровою, фінансовою, інноваційною діяльністю. Відсутність законодавчо встановленого порядку визначення економічної ефективності управління підприємством в процедурах банкрутства, виправдовує використання розпорядником майна підходів оцінювання, що використовуються сучасною економічною наукою (роботи О. І. Волкова, В. К. Скляренка, М. Г. Грещака, О. М., Гребешкової, О. С. Коцюби, О. К. Добикіної, В. С. Рижикова, С. В. Касьянюка, А. А. Садекова, В. В. Цурика [10, 17, 35, 222]).

По-друге, забезпечення ефективного використання майнових активів передбачає можливість управління такими активами, чого розпорядник майна позбавлений через відсутність відповідних повноважень та законодавчо встановлену заборону на втручання в оперативно-господарську діяльність боржника (ч. 10 ст. 44 КУзПБ). З огляду на зазначене, завдання забезпечити ефективне використання майнових активів боржника може покладатися на розпорядника майна лише у період виконання ним повноважень керівника боржника. За звичайних умов, коли повноваження органів управління боржника судом не припинено, завданням розпорядника майна має бути здійснення аналізу ефективності управління діяльністю підприємством органами управління боржника, повноваження яких не припинено.

Видається правильним, що саме предмет діяльності арбітражного керуючого, забезпечує досягнення визначеної законом мети процедури розпорядження майном, і характеризує змістовну сутність процедури

розпорядження майном. В цьому контексті слід звернути увагу на декілька проблемних аспектів правового регулювання діяльності розпорядника майна у справі про банкрутство.

Передусім, привертає увагу недосконалість понятійного апарату та термінології, яку частково було перенесено до КУЗПБ у незмінному вигляді з Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Зокрема, це стосується термінів «розпорядження майном» та «розпорядник майна».

Словосполучення «розпорядження майном» як невід’ємну складову частину правомочностей права власності слід розуміти таким чином: «... визначення юридичної долі речі шляхом заміни її належності, стану і призначення...» [244, с. 202]. Водночас, розпорядження майновими активами неплатоспроможного боржника є лише складовою частиною діяльності арбітражного керуючого, що реалізується в межах такого напрямку діяльності розпорядника майна, як формування конкурсної маси неплатоспроможного боржника. За таких обставин, особливості здійснення повноважень керівних органів боржника та арбітражного керуючого щодо управління та розпорядження майновими активами неплатоспроможного боржника не є тим визначальним елементом, який характеризує сутність, завдання та назву цієї стадії процедури банкрутства.

З аналізу завдань процедури розпорядження майном та функцій розпорядника майна випливає, що відносно неплатоспроможного боржника застосовується зовнішній нагляд за провадженням його діяльності. Тлумачний словник російської мови за редакцією С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової визначає нагляд як «орган, групу осіб для здійснення спостереження за кимось або чимось, за дотримання певних правил» [64, с. 637]. Великий тлумачний словник російської мови за редакцією С. А. Кузнецова під наглядом розуміє «спостереження за кимось або чимось з метою охорони, контролю тощо» [54, с. 701]. Згідно з визначенням, яке містить Словник української мови, «наглядати – пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку і т. ін.» [6, с. 137]. Виходячи з наведених визначень, видається, що більш вдалим терміном,

який точніше відображає специфіку стадії розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства, буде «процедура нагляду». Термін розпорядник майна також доцільно змінити на «керуючий наглядом».

Законодавче визначення процедури розпорядження майна дозволяє зробити висновок про те, що мета процедури розпорядження майном досягається за допомогою певних організаційно-правових засобів. Під такими засобами у КУзПБ розуміється система заходів з нагляду і контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника. З аналізу повноважень арбітражного керуючого, визначених ст.ст. 12, 44 КУзПБ випливає, що обов'язок вжиття заходів з нагляду і контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника покладається на розпорядника майна. Тобто досягнення мети процедури розпорядження майном боржника безпосередньо залежить від ефективності здійснення арбітражним керуючим наданих йому повноважень відповідно до принципів добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості (ч. 3 ст. 12 КУзПБ).

За таких обставин пріоритетним питанням стає повнота передбачених законом повноважень арбітражного керуючого для забезпечення досягнення мети процедури розпорядження майном боржника, ефективності передбачених законом механізмів контролю за діяльністю розпорядника майна, збалансованості прав і обов'язків основних суб'єктів процедури розпорядження майном (неплатоспроможного боржника в особі його органів управління, розпорядника майна, кредиторів та утворених ними представницьких органів, господарського суду).

Правові норми, якими регламентовано правовий статус розпорядника майна містять непоодинокі неузгодженості, які у практичній правозастосовній діяльності призводять до виникнення конфліктних ситуацій. Зокрема, забезпечення збереження майна боржника є одночасно завданням процедури розпорядження майном (ч. 1 ст. 44 КУзПБ) та обов'язком розпорядника майна (п. 2 ч. 2 ст. 12, ч. 4 ст. 29, абз. 4 ч. 3 ст. 44 КУзПБ). Проте, проблема полягає в тому, що реальні правові та організаційно-управлінські важелі, за допомогою яких розпорядником

майна може бути забезпечено збереження активів боржника, з'являються лише у випадку припинення судом повноважень виконавчого органу управління та покладення цих повноважень на тимчасовій основі на розпорядника майна. Тут варто відмітити недосконалість діючого правового порядку запобігання недобросовісним діям з боку виконавчого органу управління боржника, який полягає в тимчасовому характері покладення обов'язків керівника на розпорядника майна до призначення вищим органом управління (власником суб'єкта господарювання) нового керівника. Не викликає сумнівів, що можливість власника замінювати одного недобросовісного керівника іншим на стадії розпорядження майном нівелює саму ідею обмеження повноважень власника щодо управління неплатоспроможним боржником у випадках, коли є обґрунтовані підстави вважати, що управління здійснюється на шкоду інтересам боржника та кредиторів.

Привертає увагу використання у законодавстві різної термінології при визначенні об'єкту, збереження якого має бути забезпечене під час процедури розпорядження майном боржника. Зокрема, у ч. 1 ст. 44 КУЗПБ використовується термін «майнові активи», натомість у абз. 4 ч. 3 ст. 44 КУЗПБ йдеться про «майно». КУЗПБ змісту понять «майно» та «майнові активи» не розкриває. Аналіз змісту ст. 190 ЦК України [242], ст.ст. 139, 213 ГК України [13] дозволяє дійти висновку, що термін «майнові активи» дещо ширший, ніж термін «майно», позаяк окрім основних фондів, оборотних засобів, коштів і товарів, які відображаються в балансі підприємства, включає також права інтелектуальної власності, майнові активи осіб, які відповідають за зобов'язаннями неплатоспроможного боржника відповідно до закону або установчих документів.

Правильне визначення об'єкту охорони з боку розпорядника майна має принципове значення, оскільки за неналежне виконання своїх обов'язків щодо забезпечення збереження майна боржника арбітражний керуючий несе цивільно-правову (ст.ст. 22, 1166, 1167 ЦК України [242]), адміністративну (ст.ст. 164¹⁵, 166⁶, ст. 166¹⁶, ст. 166¹⁷ КУпАП [45]), дисциплінарну (ст. 19, ч. 1 ст. 21, ст. 23 КУЗПБ [44]) та кримінальну відповідальність (ст.ст. 191, 365, 367 КК України [52]). То ж з

метою дотримання принципу правової визначеності видається доцільним при визначенні об'єкту, збереження якого має бути забезпечено під час процедури розпорядження майном, використання у КУЗПБ термінології, зміст якої відповідатиме термінології ГК України.

Варто взяти до уваги і те, що склад та вартість майнових активів боржника протягом процедури розпорядження майном перебуває в постійній динаміці, оскільки господарська діяльність боржника не припиняється із відкриттям провадження у справі про банкрутство. В свою чергу господарська діяльність передбачає постійний рух коштів, товарно-матеріальних цінностей, зміну обсягу дебіторської заборгованості тощо. З огляду на зазначене постає питання щодо того, яким чином постійна зміна складу та вартісних показників активу балансу узгоджується з обов'язком розпорядника майна забезпечити збереження майнових активів боржника? Вирішуючи це питання, слід виходити з того, що «забезпечити збереження певного майна боржника можливо виключно за одночасної наявності декількох умов: 1) господарська діяльність боржником не проводиться, а майнові активи не використовуються; 2) склад та вартість майнових активів боржника з порушенням провадження у справі про банкрутство визначено шляхом проведення інвентаризації, за результатами якої майнові активи боржника передано на відповідальне зберігання розпоряднику майна. Тільки за наявності вищевказаних умов обов'язок розпорядника майна забезпечити збереження майнових активів боржника може бути реалізовано в практичній площині. В протилежному випадку, тобто за умови продовження здійснення боржником в особі його органів управління господарської діяльності із використанням належних боржнику майнових активів, розпорядником майна з об'єктивних причин не може бути забезпечено збереження майна боржника» [20, с. 212-216].

В світлі завдань процедури розпорядження майном реалістичним з практичного погляду виглядає покладення на розпорядника майна обов'язку щодо контролю за збереженням лише основних фондів боржника. Покладення такого обов'язку на розпорядника майна водночас має супроводжуватися заборонаю боржнику здійснювати відчуження основних засобів протягом усієї процедури

розпорядження майна, оскільки лише в такому випадку досягається превентивна функція арбітражного керуючого щодо запобігання незаконного відчуження майна боржника. Аналізуючи зміст ч. 7-8 ст. 44 КУЗПБ, можна припустити, що за задумом законодавця збереження конкурсної маси боржника мало б більшою мірою забезпечуватися зборами (комітетом) кредиторів, на що вказує передбачена вказаними правовими нормами заборона боржнику без згоди зборів (комітету) кредиторів вчиняти значні правочини та здійснювати продаж істотних активів. Проте, слід зауважити, що через відсутність визначення у КУЗПБ терміну «істотні активи», практична реалізація зазначеного правового механізму виглядає проблемною.

Неоднозначною є відповідь і на питання, на кого саме покладається обов'язок забезпечити збереження належного боржнику майна під час процедури розпорядження майном? Важливість відповіді на це запитання обумовлюється необхідністю персоніфікації відповідальності службових осіб боржника за незаконні дії з активами та розмежування сфер відповідальності між арбітражним керуючим та посадовими особами боржника. Відповідно до положень ч. 11 ст. 44 КУЗПБ призначення розпорядника майна не є підставою для припинення повноважень керівника чи органу управління боржника. Тобто після призначення розпорядника майна органи боржника, хоча і з деякими обмеженнями, продовжують здійснювати повноваження з управління господарською діяльністю підприємства. Зазначене відповідає встановленому у ст. 134 ГК України принципу свободи здійснення господарської діяльності, відповідно до якого суб'єкт господарювання здійснює господарську діяльність на основі права власності, володіючи, користуючись та розпоряджаючись належним йому майном на власний розсуд.

За змістом ч. 2 ст. 40, ч. 12 ст. 44 КУЗПБ невжиття керівником заходів щодо збереження майна боржника є підставою для його відсторонення за клопотанням розпорядника майна. Аналізуючи дану правову норму, можна дійти висновку про те, що вжиття заходів щодо забезпечення майна боржника віднесено також і до обов'язків керівника боржника. На користь цього висновку свідчать і положення

ч. 2 ст. 103, ч. 2 ст. 136, ч. 2 ст. 137 ГК України, ч. 1, ч. 2 ст. 39, ч. 1, ч. 2 ст. 43 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [132], абз. 4 Розділу I Постанови Державного комітету Ради Міністрів СРСР по труду та соціальним питанням і Секретаріату ВЦРПС від 28.12.1977 р. № 447/24 «Про затвердження переліку посад та робіт, що заміщуються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, що передані ним для зберігання, обробки, продажу (відпуску), перевезення, а також типового договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність» [192] зі змісту яких слідує, що обов'язок забезпечити належне підприємству майно покладається на його органи управління.

Те ж саме стосується і майна неплатоспроможного боржника, яке перебуває в заставі (іпотеці) третіх осіб (п. 1 ч. 1 ст. 587 ЦК України [242], абз. 1 ч. 1 ст. 45 Закону України «Про заставу» [115], ч. 1 ст. 10 Закону України «Про іпотеку» [122]). Відповідно до наведених правових норм, обов'язок забезпечити збереження предмету іпотеки покладається безпосередньо на заставодавця в особі його органів управління.

Положення КУзПБ не розмежовують обов'язки зі збереження майна боржника між органами управління боржника, повноваження яких не припинено, та арбітражним керуючим, якого призначено розпорядником майна. Водночас виконавчий орган управління боржника має юридичну та фактичну можливість забезпечити збереження майна боржника, оскільки здійснює управління оперативно-господарською діяльністю підприємства, в межах якої приймає рішення про придбання, відпуск, списання товарно-матеріальних цінностей; розпоряджається грошовими коштами на банківських рахунках підприємства, отримує актуальну інформацією з бухгалтерського обліку про наявне у боржника майно, його місцезнаходження, кількість, стан; надає обов'язкові для виконання вказівки та доручення працівникам підприємства, до посадових обов'язків яких віднесено здійснення контрольно-перепусткового режиму на підприємстві,

контроль за рухом товарно-матеріальних цінностей у місцях їх зберігання. Натомість розпорядник майна такої можливості позбавлений в силу відсутності відповідних повноважень та прямої законодавчої заборони на втручання в оперативно-господарську діяльність боржника (ч. 10 ст. 44 КУзПБ).

З викладеного випливає, що покладаючи на розпорядника майна обов'язок забезпечити збереження майна боржника, законодавство водночас не передбачає будь-яких правових механізмів, за допомогою яких реалізація цього обов'язку стала б можливою у практичній площині. Зазначена ситуація не може не викликати занепокоєння, оскільки створює передумови для безпідставного притягнення арбітражного керуючого до юридичної відповідальності за незабезпечення збереження майна боржника під час процедури розпорядження майном.

З вищезначених причин, видається правильним конкретизувати положення КУзПБ щодо обов'язку розпорядника майна забезпечити збереження майна боржника таким чином, що вказаний обов'язок може покладатися на розпорядника майна тільки в період виконання ним обов'язків керівника боржника, якщо судом прийнято рішення про припинення повноважень керівника відповідно до ч. 12 ст. 44 КУзПБ. В цьому випадку всі належні боржнику активи за результатами проведеної інвентаризації мають передаватися колишнім керівником розпоряднику майна за актом приймання-передачі, який є підставою для визначення обсягу та вартості майна, збереження якого має забезпечити арбітражний керуючий.

В решті випадків розпорядник майна лише контролює належне та своєчасне вжиття заходів зі збереження майна боржника його органами управління. В тих випадках, коли органами управління боржника не виконується належним чином обов'язок зі збереження майна, розпорядник майна з урахуванням конкретних фактичних обставин звертається до господарського суду із клопотанням про вжиття заходів забезпечення вимог кредиторів у вигляді заборони власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) відчужувати основні засоби (ч. 1 ст. 35 КУзПБ), накладення арешту на майно боржника (ч. 14 ст. 39 КУзПБ), або із

клопотанням про припинення повноважень керівника (ч. 12 ст. 44 КУзПБ).

З огляду на вказане, доцільним видається в частині 3 ст. 44 КУзПБ, якою регламентовано обов'язки розпорядника майна, словосполучення «вживати заходів для захисту майна боржника» замінити на «контролює належне та своєчасне вжиття заходів зі збереження майнових активів боржника його органами управління». Таким чином, буде гармонізовано нормативні положення КУзПБ щодо заборони втручання розпорядника майна в оперативно-господарську діяльність боржника та обов'язку забезпечити збереження його майна, що настає лише у випадку припинення судом повноважень виконавчих органів управління боржника.

Варто зауважити, що логічним завершенням процедури розпорядження майном є розгляд зборами кредиторів питання про подальшу процедуру (санацію, мирову угоду, ліквідацію). Одним з визначальних факторів, що впливає на вибір тієї чи іншої процедури, є зокрема співвідношення пасиву боржника (встановленого відповідно до ухвали суду про затвердження реєстру вимог кредиторів) та визначеною розпорядником майна дійсною вартістю конкурсної маси боржника, яка включає в себе всі види належних боржнику на праві власності майнових активів.

В контексті зазначеної законом мети процедури розпорядження майном, очевидно, що завдання розпорядника майна не обмежується лише забезпеченням збереження належного боржнику майна. Більш правильно вести мову про те, що завданням розпорядника майна є забезпечення формування конкурсної маси боржника, що включає в себе одразу декілька складових:

1) контроль за забезпеченням органами управління боржника збереження того майна, фактичну наявність якого встановлено за результатами інвентаризації, проведеної розпорядником майна спільно з керівником боржника;

2) недопущення вибуття активів з власності боржника внаслідок примусового стягнення на майно під час дії мораторію на задоволення вимог кредиторів. З цією метою розпорядник майна не тільки повідомляє органи (посадових осіб), що здійснюють примусове стягнення (абз. 2 ч. 2 ст. 41 КУзПБ),

але й має оскаржувати ці дії в разі їх фактичного вчинення відповідними особами з метою повернення активів до конкурсної маси боржника;

3) контроль за задоволенням вимог кредиторів, на чий вимоги не поширюється дія мораторію;

4) оскарження правочинів, вчинених боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство з підстав, передбачених ст. 42 КУзПБ.

Необхідно відмітити, що практична реалізація вищезазначених завдань розпорядника майна ускладнено суттєвими недоліками положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», які не було виправлено при прийнятті КУзПБ.

Одним з заходів, спрямованих на забезпечення збереження майна боржника, є передбачений абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУзПБ, обов'язок арбітражного керуючого здійснювати контроль за стягненням з рахунку боржника грошових коштів за вимогами кредиторів за зобов'язаннями, на які не поширюється дія мораторію. Стосовно зазначеної категорії кредиторів науковцями використовується термін «привілейовані» [71]. Це вимоги поточних кредиторів; вимоги щодо виплати заробітної плати та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян; авторської винагороди, аліментів тощо.

Проблема належної реалізації обов'язку розпорядника майна щодо контролю за задоволенням вимог привілейованих кредиторів полягає в тому, що КУзПБ не визначає конкретного порядку та способів здійснення такого контролю розпорядником майна, що створює суттєві складнощі у правозастосовній практиці арбітражного управління. Здається правильним розглядати процес контролю як «сукупність послідовно вчинюваних дій, що включає в себе: 1) отримання інформації про фактичний стан задоволення боржником вимог привілейованих кредиторів; 2) оцінку відповідності фактичного стану розрахунків встановленому

законодавством порядку; 3) своєчасне вжиття коректувальних дій в межах наданих повноважень для забезпечення досягнення мети процедури банкрутства» [31, с. 274-285]. У цьому аспекті існує низка проблемних питань.

Йдеться про те, що практична реалізація обов'язку розпорядника майна здійснювати контроль за задоволенням вимог привілейованих кредиторів ускладнена низкою стримуючих факторів.

По-перше, розпорядник майна не має вільного та оперативного доступу до джерела контролю, а саме до інформації про видаткові фінансові операції на користь привілейованих кредиторів, що здійснюються боржником по банківським рахункам. Вказана інформація згідно з ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [116] (далі – Закон про банки та банківську діяльність) є банківською таємницею.

Така інформація може бути отримана розпорядником майна лише з дозволу боржника, або на підставі ухвали суду (ч. 1 ст. 62 Закону про банки і банківську діяльність). Розгляд звернень розпорядника майна про надання інформації є занадто тривалим, оскільки здійснюється банківськими установами відповідно до ст. 20 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР [117], відповідно до якої строк надання відповіді складає один місяць.

Водночас, необхідною умовою звернення до суду з клопотанням про витребування інформації є надання доказів неможливості її самостійного отримання (ч. 1 ст. 81 Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 р. № 1798-XII [14]). Проблема полягає в тому, що відповідно до чинної процедури термін отримання арбітражним керуючим інформації про рух коштів боржника може сягати кількох місяців, або значно більше (наприклад, у випадку неможливості розгляду клопотання арбітражного керуючого судом першої інстанції внаслідок відсутності матеріалів справи про банкрутство у зв'язку з апеляційним чи касаційним оскарженням прийнятих у справі процесуальних актів).

Такий порядок отримання необхідної для здійснення контролю інформації вимагає невиправдано значних організаційних та часових ресурсів, а за таких

обставин контроль арбітражного керуючого за виплатами на користь привілейованих кредиторів втрачає необхідні ознаки оперативності, ефективності та дієвості.

Вищенаведене переконливо доводить необхідність надання розпоряднику майна повноважень щодо безпосереднього (без участі боржника або суду) отримання в банківських установах інформації про здійснені боржником фінансові операції. Оптимальним варіантом практичної реалізації таких повноважень, який би дозволив уникнути невиправдано складних бюрократичних процедур, мінімізувати часові витрати та забезпечити оперативність та безпосередність контролю, як вбачається, є надання арбітражному керуючому можливості доступу (в ознайомлювальному режимі) до електронної системи платежів «Клієнт-банк», завдяки чому було б забезпечено можливість вільного отримання арбітражним керуючим фінансової інформації, необхідної для здійснення контролю.

З цією метою доцільно наділити арбітражного керуючого правом самостійно отримувати інформацію про боржника, що становить банківську таємницю, безпосередньо в банківській установі для чого необхідно викласти п. 5 ч. 1 ст. 12 КУзПБ в наступній редакції: «запитувати та отримувати інформацію, в т.ч. яка становить банківську таємницю, документи або їх копії від юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб за їхньою згодою».

По-друге, з положень абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУзПБ випливає, що контролем з боку арбітражного керуючого охоплюються лише ті виплати, що здійснюються в порядку стягнення, тобто в порядку примусового виконання органами Державної виконавчої служби Міністерства юстиції України або приватними виконавцями згідно з Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [118] (далі – Закон про виконавче провадження). Але під час процедур розпорядження майном та санації грошові кошти на користь привілейованих кредиторів здебільшого сплачуються боржником в добровільному порядку за рішенням його органів управління. Проте аналогічних застережень щодо

здійснення контролю арбітражного керуючого за виплатами, які здійснюються боржником добровільно за рішенням його органів управління КУзПБ не містить.

Таким чином, можна дійти висновку, що арбітражному керуючому не надано повноважень контролювати добровільні виплати привілейованим кредиторам, які здійснюються під час процедур банкрутства за рішенням органів управління боржника.

Втім, уявляється правильним розглядати питання меж здійснення повноважень арбітражного керуючого крізь призму завдань відповідної стадії процедури банкрутства (розпорядження майном, санації, ліквідації). Зокрема, завданням процедури розпорядження майном боржника є нагляд та контроль за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника.

Відтак, небезпідставно було б припустити, що необхідною передумовою успішного досягнення визначеної у КУзПБ мети процедури розпорядження майна – збереження та нагляду за ефективністю використання майнових активів боржника, є наділення арбітражного керуючого достатнім арсеналом релевантних правових засобів (повноважень), використання яких дозволяє в практичній площині вирішувати завдання відповідної процедури. На користь такого висновку свідчать також положення ч. 3 ст. 12 КУзПБ, згідно з якими під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) зобов'язаний діяти з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено). Іншими словами, мета кожної процесуальної стадії процедури банкрутства визначає та опосередковує коло повноважень арбітражного керуючого, та водночас оцінювання належності реалізації арбітражним керуючим цих повноважень має здійснюватися крізь призму відповідності завданням відповідної процедури (принцип цільової спрямованості дій арбітражного керуючого).

На сьогодні комплекс повноважень розпорядника майна не містить у собі тих необхідних правомочностей, здійснення яких забезпечувало б можливість ефективного превентивного впливу з боку арбітражного керуючого за

дотриманням виконавчими органами боржника встановленого законом порядку використання грошових коштів, зокрема, для задоволення вимог поточних кредиторів. За таких обставин, можна із впевненістю стверджувати, що існуюче правове регулювання не дозволяє арбітражному керуючому забезпечити збереження та ефективне використання майнових активів боржника за умов, коли добровільні витрати на користь привілейованих кредиторів здійснюються поза контролем арбітражного керуючого за власним розсудом органів управління боржника. Зокрема, існує небезпека незаконного виведення боржником обігових коштів неплатоспроможного підприємства на користь тих поточних кредиторів, чий кредиторські вимоги виникли з фіктивних правочинів, чи з договорів, за якими боржник набуває товари, роботи, послуги за завищеними цінами, або договорів, які укладені без будь-якої господарської доцільності (наприклад, придбання неліквідних цінних паперів, ринкова вартість яких значно нижче за номінальну).

Виходячи з завдань процедури розпорядження майном і встановлених ч. 3 ст. 12 КУзПБ принципів добросовісності, розсудливості, цільової спрямованості дій арбітражного керуючого, видається правильним, що арбітражний керуючий має здійснювати суцільний контроль за всіма видатковими операціями по банківським рахункам боржника, незалежно від того, здійснюються вони боржником добровільно, чи стягуються в примусовому порядку.

З огляду на це є доцільним доповнити абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУзПБ другим реченням, виклавши його в цілому в наступній редакції: **«Під час процедури розпорядження майном боржнику дозволяється задовольняти лише ті вимоги кредиторів, на які не поширюється дія мораторію. Контроль за такими виплатами здійснюється розпорядником майна»**. Це дозволить розповсюдити контроль арбітражного керуючого за використанням коштів боржника під час процедури розпорядження майном, тим самим забезпечивши здійснення превентивної функції щодо недопущення використання виконавчими органами боржника коштів з порушенням встановленого законодавством порядку.

Не позбавлені суттєвих вад і положення абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУзПБ, з яких слідує, що контроль за стягненнями на користь привілейованих кредиторів

здійснюється арбітражним керуючим протягом процедур розпорядження майном, санації та ліквідації. Після визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури виконавче провадження щодо стягнення коштів з боржника банкрута не відкривається (п. 3 ч. 4 ст. 4 Закону про виконавче провадження), а відкрите виконавче провадження підлягає закриттю (п. 8 ч. 1 ст. 39 Закону про виконавче провадження). Тобто стягнення грошових коштів з рахунку боржника на користь привілейованих кредиторів можливе лише під час процедур розпорядження майном або санації. Під час ліквідаційної процедури будь-яких стягнень в примусовому порядку з рахунку боржника не відбувається, позаяк виключні повноваження з розпорядження ліквідаційною масою банкрута належать ліквідатору, який самостійно здійснює виплати на користь кредиторів в порядку черговості, визначеної ст. 45 Закону про банкрутство.

З огляду на це вбачається необхідним викласти друге речення абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУзПБ в такій редакції: **«Контроль за такими стягненнями протягом процедури розпорядження майном боржника та/або санації здійснює арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією)»**.

По-третє, як зазначалося вище, контроль арбітражного керуючого передбачає необхідність оцінки відповідності фактичного стану розрахунків боржника з привілейованими кредиторами у встановленому законодавством порядку. Водночас КУзПБ встановлює лише види кредиторських вимог, на які не поширюється дія мораторію, та визначає способи їх задоволення — шляхом стягнення коштів з банківських рахунків боржника, або шляхом звернення стягнення на майно боржника на підставі ухвали господарського суду (абз. 3 ч. 5 ст. 19 Закону про банкрутство, абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУзПБ).

При цьому КУзПБ не містить будь-якого порядку задоволення вимог привілейованих кредиторів, у зв'язку з чим постає питання стосовно черговості (послідовності), строків та обсягу (пропорційно/вибірково) задоволення боржником вимог привілейованих кредиторів залежно від їх виду (вимоги поточних кредиторів; вимоги щодо виплати заробітної плати та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше

соціальне страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян; авторської винагороди, аліментів).

Видається правильним в цьому питанні керуватися положеннями нормативно-правових актів, якими визначено черговість задоволення відповідних вимог. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 15 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [119] оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку. Всі інші платежі здійснюються підприємством після виконання зобов'язань щодо оплати праці. Згідно з ч. 12 ст. 9 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI [120] за наявності у платника єдиного внеску одночасно із зобов'язаннями із сплати єдиного внеску зобов'язань по сплаті податків, інших обов'язкових платежів, передбачених законом, або зобов'язань перед іншими кредиторами, зобов'язання із сплати єдиного внеску виконуються в першу чергу і мають пріоритет перед усіма іншими зобов'язаннями, крім зобов'язань з виплати заробітної плати (доходу). Згідно з п. 36.3. ст. 36 Податкового кодексу України податковий обов'язок є безумовним і першочерговим стосовно інших неподаткових обов'язків платника податків, крім випадків, передбачених законом [69].

За відсутності нормативно-правових приписів стосовно строків, послідовності та обсягу задоволення певних кредиторських вимог, на які не поширюється дія мораторію, слід виходити з того, що арбітражним керуючим такі витрати мають оцінюватися з точки зору їх господарської доцільності та відповідності профілю діяльності боржника.

Вчетверте, виходячи з необхідності дотримання правил формальної логіки та захисної функції арбітражного керуючого в процедурах банкрутства контроль за задоволенням вимог привілейованих кредиторів має завершуватися вжиттям релевантних заходів реагування, що є заключним та найважливішим етапом процесу контролю. Саме вжиття заходів реагування відрізняє контроль від звичайного процесу споглядання. Проте КУЗПБ не визначає переліку, способів та строків вжиття дій арбітражним керуючим за результатами проведеного контролю

за виплатами на користь привілейованих кредиторів.

Така невизначеність може призводити до впливу суб'єктивних факторів особистісного характеру при оцінці господарським судом, державним органом з питань банкрутства, правоохоронними органами повноти та належності дій арбітражного керуючого під час виконання повноважень розпорядника майна.

Крім того, це закладає умови до виникнення конфлікту інтересів між арбітражним керуючим та керівництвом неплатоспроможного боржника, що може статися внаслідок різного розуміння меж дозволеної поведінки арбітражного керуючого під час здійснення контролю за виплатами привілейованим кредиторам. Адже з одного боку згідно з ч. 10 ст. 44 КУЗПБ розпорядник майна не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника, а з іншого боку згідно з абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 КУЗПБ на арбітражного керуючого покладено обов'язок контролювати виплати боржника на користь привілейованих кредиторів, які є невід'ємною складовою оперативно-господарської діяльності боржника.

Вищеозначені нормативні положення ставлять арбітражного керуючого перед суперечливою необхідністю постійного пошуку балансу між заборорою втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника та обов'язком здійснювати контроль за виплатами боржника на користь привілейованих кредиторів згідно з принципами добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості своїх дій.

Проблемним уявляється і питання вибору відповідних заходів реагування за результатами здійсненого контролю залежно від способу задоволення вимог привілейованих кредиторів під час банкрутства (добровільного або шляхом стягнення з рахунку боржника). Якщо порушення встановленого КУЗПБ порядку допущене боржником під час добровільного задоволення вимог кредиторів, то в даному випадку КУЗПБ наділяє арбітражного керуючого достатнім арсеналом ефективних заходів оперативного впливу на боржника, зокрема: звернення до господарського суду з клопотанням про усунення (відсторонення) керівника боржника від займаної посади; повідомлення правоохоронних органів про

порушення керівником боржника вимог законодавства; звернення до суду з заявою про визнання недійсним правочину (спростування майнових дій) боржника. Якщо ж порушення встановлено арбітражним керуючим під час контролю за стягненнями з рахунку боржника, що власне відповідає буквальному змісту діючої редакції абз. 3 ч. 5 ст. 19 Закону про банкрутство, то, як видається, відповідним заходом реагування в даному випадку має бути оскарження незаконних дій ДВС. Проте арбітражний керуючий (розпорядник майна) такої правової можливості не має, оскільки не уповноважений представляти боржника та подавати від його імені скарги на дії ДВС.

Таким чином, наразі маємо ситуацію, коли покладений на арбітражного керуючого Законом обов'язок контролювати стягнення з рахунку неплатоспроможного боржника на користь привілейованих кредиторів не забезпечений відповідними правовими можливостями реагування та впливу на боржника, а добровільні виплати боржника на користь привілейованих кредиторів лишаються поза межами контролю арбітражного керуючого. В сукупності це призводить до спотворення інституту контролю арбітражного керуючого за задоволенням боржником грошових вимог привілейованих кредиторів, та перетворення його у фікцію.

Вирішення вказаної проблеми вбачається можливим здійснити шляхом покладення на розпорядника майна обов'язку здійснювати суцільний контроль за задоволенням боржником вимог кредиторів, що потребує доповнення ч. 3 ст. 44 КУзПБ відповідними положеннями. Можливість практичної реалізації вказаного обов'язку має бути забезпечено наданням розпоряднику майна права контролювати всі видаткові операції по банківським рахункам боржника, незалежно від того, здійснюються вони боржником добровільно, чи стягуються в примусовому порядку. Порядок доступу розпорядника майна до інформації про здійснені боржником виплати кредиторам, зважаючи на технічний характер цього питання, доцільно встановити на рівні підзаконного нормативно-правового акту. Таким чином, буде забезпечено можливість розпорядника майна оперативно і без втручання в господарську діяльність боржника отримувати інформацію про

задоволення ним вимог кредиторів з метою своєчасного вжиття відповідних заходів реагування у випадку виявлення допущених боржником порушень.

Як вже зазначалося, мета процедури розпорядження майном досягається, зокрема, завдяки вжиттю розпорядником майна заходів з формування конкурсної маси боржника, в т.ч. шляхом оскарження укладених боржником договорів (правочинів), які завдали збитків кредиторам або боржнику.

Аналіз змісту положень ч. 1 ст. 42 та ч. 9 ст. 44 КУЗПБ дозволяє дійти висновку про те, що оскарження укладених боржником договорів (правочинів) є правом розпорядника майна (на відміну від ліквідатора, який згідно з ч. 1 ст. 61 КУЗПБ імперативно зобов'язаний подавати до суду заяви про визнання недійсними договорів (правочинів) боржника).

Одним з визначених у КУЗПБ принципів здійснення арбітражного управління є розсудливість. Словник української мови визначає термін «розсудливий», як здатний мислити, міркувати, діяти правильно та розумно [6]. Реалізація принципу розсудливості арбітражного керуючого в контексті повноважень щодо оскарження укладених боржником фраздаторних правочинів означає обов'язок їх оскарження у всіх випадках, коли відповідний правочин не переслідує розумної економічної мети. З-погляду на закріплені у ч. 3 ст. 12 КУЗПБ принципи добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості дій арбітражного керуючого, а також визначену ч. 1 ст. 44 КУЗПБ мету процедури розпорядження майном, видається правильним, що «повноваження розпорядника майна з оскарження договорів (правочинів) боржника не мають носити дискреційний характер і залежати від розсуду арбітражного керуючого» [18, с. 693-695]. Серед іншого вказане закладає небезпечні передумови для виникнення факторів корупціогенного характеру при визначенні розпорядником майна кола правочинів, які підлягають оскарженню.

Зважаючи на провідну роль розпорядника майна у забезпеченні формування конкурсної маси боржника, неподання позовів про визнання недійсними правочинів боржника, якими завдано шкоду боржнику або кредиторам, має розглядатися як порушення обов'язку арбітражного керуючого з формування

конкурсної маси боржника та тягти релевантні заходи юридичної відповідальності. За існуючого ж правового положення, неподання розпорядником майна таких позовів може кваліфікуватися як правопорушення лише крізь призму загальних принципів добросовісності та розумності дій арбітражного керуючого, що як видається не виправдано зменшує ступінь суспільної небезпечності бездіяльності арбітражного керуючого в цих випадках.

Обов'язок розпорядника майна оскаржувати правочини, якими спричинено шкоду боржнику (кредиторам), має бути опосередкованим і нерозривно пов'язаним з обов'язком виявляти такі правочини (договори). Такий висновок слідує з необхідності проведення арбітражним керуючим аналізу фінансово-господарського стану боржника в межах якого, зокрема, здійснюється правова оцінка укладених боржником угод відповідно до принципу сумнівності правочинів, укладених у підозрілий період. В існуючій редакції КУзПБ прямий обов'язок арбітражного керуючого виявляти фраздаторні правочини відсутній як в загальних нормах, якими встановлено повноваження арбітражного керуючого (Розділ I Книги II КУзПБ), так і в спеціальних нормах, що регламентують права і обов'язки розпорядника майна (Розділ II Книги III). З огляду на це необхідно доповнити передбачений ч. 3 ст. 44 КУзПБ перелік обов'язків розпорядника майна положенням наступного змісту: «виявляти та оскаржувати правочини, якими спричинено шкоду боржнику (кредиторам)».

Слід акцентувати увагу і на тому, що за подання заяв про визнання правочинів (договорів) недійсними та спростування майнових дій боржника в межах провадження у справі про банкрутство розпорядник майна має сплачувати судовий збір в розмірі двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» [121]). Можливості звільнення та/або відстрочення сплати судового збору за подання вказаних заяв Законом не передбачено. Сплата судового збору за рахунок коштів боржника неможлива з двох причин: 1) в КУзПБ відсутні положення, якими б дозволялося саме за рахунок коштів боржника сплачувати судовий збір за подання розпорядником майна заяв про визнання недійсними договорів (правочинів); 2) розпорядник

боржника недійсними, є вичерпним. Водночас предметом оскарження договорів (правочинів) боржника з підстав, передбачених ст. 42 КУзПБ, можуть бути лише законні договори (правочини), тобто ті, які відповідають загальним вимогам дійсності договорів (правочинів), передбачених цивільним та господарським законодавством. Можливості звернення розпорядника майна із позовами про визнання недійсними договорів (правочинів) боржника із загально-цивільних підстав КУзПБ не передбачено.

Виходячи з положень ч. 3 ст. 215 ЦК України, ч. 2 ст. 4 ГПК України, суб'єктом звернення з позовом до суду має бути саме сторона правочину (в даному випадку боржник в особі уповноваженого органу управління). Проте в розумінні вимог ст. 237 ЦК України розпорядник майна, в силу специфіки свого статусу та повноважень, не вважається представником боржника у відносинах з третіми особами, оскільки призначення розпорядника майна не припиняє повноважень виконавчого органу управління. Такі повноваження арбітражний керуючий набуває лише у випадку відсторонення керівника судом з одночасним тимчасовим покладенням обов'язків керівника на розпорядника майна. Отже звертатися до суду із позовами про визнання недійсними договорів (правочинів) від імені боржника розпорядник майна не має правових підстав. Водночас звертатися від власного імені із позовами про визнання недійсними укладених боржником договорів (правочинів) із загально-цивільних підстав, розпорядник майна також не може з огляду на відсутність у КУзПБ відповідних повноважень з представництва боржника (виключення становлять випадки, коли судом обов'язки керівника боржника покладаються на розпорядника майна).

Очевидно, що вибуття активів з власності неплатоспроможного боржника напередодні відкриття процедур банкрутства може відбуватися не лише через вчинення боржником законних правочинів, які в подальшому можуть спростовуватися в судовому порядку зі спеціальних підстав, передбачених ст. 42 КУзПБ. Цілком імовірно, що вибуття активів відбулось внаслідок укладення боржником договорів (правочинів), що не відповідають цивільному та господарському законодавству.

З огляду на вказане, законодавцю вкрай важливо уникнути двозначності повноважень розпорядника майна щодо можливості оскарження договорів (правочинів) неплатоспроможного боржника з загально-цивільних підстав. Вирішення вказаної задачі вбачається можливим здійснити шляхом доповнення ст. 42 КУЗПБ абзацом п'ятим наступного змісту: **«Правочини, вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) або кредитора також з підстав, передбачених актами цивільного та господарського законодавства, або інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Конституції України».**

Одним з основних завдань розпорядника майна є з'ясування реального фінансово-майнового стану боржника та визначення перспектив відновлення його платоспроможності. З цією метою розпорядник майна активно взаємодіє з кредиторами, піддаючи критичному аналізу обґрунтованість заявлених ними вимог, і з боржником, аналізуючи причини і умови виникнення стану неплатоспроможності.

Діяльність розпорядника майна спрямована на побудову своєрідного інформаційно-аналітичного фундаменту, спираючись на який, представницькі органи кредиторів отримують можливість надати обґрунтовану пропозицію господарському суду щодо введення подальшої судової процедури.

Можна стверджувати, що під час процедури розпорядження майном антагонізм інтересів кредиторів та боржника сягає свого найвищого значення, оскільки саме під час цієї стадії визначається подальша юридична доля боржника. Визначальний характер процедури розпорядження майном, зважаючи на природню конкуренцію різноспрямованих інтересів кредиторів та боржника, вимагає участі незалежного посередника, що має забезпечити певний баланс інтересів учасників справи про банкрутство, керуючись принципами об'єктивності та неупередженості. Таким посередником згідно з законодавством є

арбітражний керуючий – розпорядник майна.

В контексті доволі складних завдань, які покладаються на розпорядника майна в процедурах банкрутства, особливого значення набуває питання забезпечення його незалежності.

Статтею 13 КУзПБ визначено, що під час здійснення своїх повноважень арбітражний керуючий є незалежним. Стверджувальна стилістика вказаної правової норми ніби констатує незалежність арбітражного керуючого як існуючий факт. Проте слід звернути увагу на наявність цілої низки суттєвих проблем у питанні забезпечення незалежності арбітражного керуючого, зокрема, під час процедури розпорядження майном боржника.

Одним з вагомих факторів, завдяки яким забезпечується незалежність розпорядника майна, є встановлення у законодавстві особливого порядку призначення арбітражного керуючого та припинення його повноважень у справі про банкрутство.

Існуючий порядок призначення розпорядника майна у справу про банкрутство передбачає визначення кандидата із використанням автоматизованої системи, що є невід’ємною складовою автоматизованої системи документообігу суду. Як зазначено в п.п. 1.5. Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, метою функціонування автоматизованої системи є об’єктивний та неупереджений відбір кандидатів на призначення господарським судом арбітражного керуючого [189].

Слід позитивно оцінити автоматизацію процесу відбору кандидатів на призначення арбітражних керуючих у справу про банкрутство, оскільки вказаною процедурою значною мірою мінімізуються корупційні ризики, пов’язані з визначенням тієї чи іншої кандидатури арбітражного керуючого господарським судом, зменшується імовірність призначення зацікавленого арбітражного керуючого.

Водночас за змістом ч. 4 ст. 28 КУзПБ клопотання комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого (незалежно від наявності підстав) є

обов'язковим для господарського суду, який протягом 14 днів зобов'язаний постановити ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.

Очевидно, що надання правової можливості кредиторам (в особі комітету кредиторів) приймати рішення про припинення повноважень арбітражного керуючого без необхідності обґрунтування причин такого рішення, має наслідком повне нівелювання принципу незалежності арбітражного керуючого. Адже зрозуміло, що у разі незгоди з рішеннями або діями арбітражного керуючого (навіть такими, що відповідають вимогам законодавства), комітетом кредиторів буде прийнято рішення про його відсторонення.

Правозастосовна практика Верховного суду також виходить з того, що правом визначати кандидатуру арбітражного керуючого наділені збори (комітет) кредиторів. Зокрема, у постанові від 24.07.2018 р. по справі № 910/12727/16 [90] Верховним судом зазначено, що законодавець не покладає на суд обов'язку здійснювати запит про призначення арбітражного керуючого, за винятком, якщо арбітражний керуючий призначається вперше і представницькі органи кредиторів (комітет кредиторів) у справі не сформовано.

Таким чином, маємо ситуацію за якої забезпечення незалежності розпорядника майна (в даному випадку від кредиторів) завдяки використанню автоматизованої системи визначення кандидатури розпорядника майна для призначення у справу про банкрутство можливе лише на доволі короткому процесуальному проміжку (від дати підготовчого засідання, в якому призначається розпорядник майна до обрання комітету кредиторів). Що ж стосується подальшого перебігу процедури розпорядження майном боржника, то комітет кредиторів, маючи можливість в будь який час міняти розпорядника майна, де-факто отримує контроль і визначає зміст його діяльності.

Таке правове регулювання діяльності розпорядника майна не може не викликати обґрунтованих заперечень.

По-перше, виходячи з мети процедури розпорядження майном, а також враховуючи її підготовчий характер, вбачається неприпустимим надання будь-

якому з учасників справи про банкрутство вирішальної можливості впливати на розпорядника майна, від об'єктивності якого багато в чому залежить обрання подальшої судової процедури щодо боржника.

По-друге, правові положення ст. 13 КУзПБ, що презюмує незалежність арбітражного керуючого, та ч. 4 ст. 28 КУзПБ, що дозволяє комітету кредиторів відсторонювати розпорядника майна незалежно від наявності підстав, входять в очевидну суперечність, наслідком якої є нівелювання основоположного принципу діяльності розпорядника майна арбітражного керуючого – незалежності від інших учасників справи про банкрутство.

З огляду на вищезазначене, надання права представницьким органам кредиторів пропонувати господарському суду кандидатуру арбітражного керуючого, вбачається правомірним лише тоді, коли судом вже надано правову оцінку обґрунтованості рішення зборів кредиторів щодо введення наступної судової процедури (санації або ліквідації). Що ж стосується підготовчої стадії процедури банкрутства (розпорядження майном боржника), здається правильним, що незалежність арбітражного керуючого, кандидатуру якого визначеного із використанням автоматизованої системи, має бути забезпечено протягом усієї стадії розпорядження майном боржника.

Вирішення вказаної задачі можливе шляхом нормативного закріплення в процесуальних гарантіях незалежності розпорядника майна, зокрема шляхом викладення абз. 3, 4 ч. 4 ст. 28 КУзПБ у наступній редакції «Комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень. За наявності передбачених законом підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень господарський суд протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень».

Підсумовуючи, слід зазначити, що правове регулювання діяльності арбітражного керуючого під час процедури розпорядження майном містить суттєві недоліки. Наявність цих недоліків, які не було усунуто з прийняттям КУзПБ, мають негативний вплив на ефективність здійснення повноважень

розпорядника майна та, як наслідок ускладнюють досягнення визначеної законом мети стадії розпорядження майном боржника. Правозастосовна практика арбітражних керуючих та господарських судів свідчить про те, що вирішення вказаної проблеми доцільно здійснити шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

2.2. Правове регулювання діяльності керуючого санацією в процедурах банкрутства

Під час дії Закону України «Про відновлення неплатоспроможності боржника або визнання його банкрутом», зважаючи на його продебіторську спрямованість, відновлення платоспроможності боржника вважалося головним завданням процедур банкрутства. Незважаючи на те, що у КУЗПБ таке завданням процедур банкрутства прямо визначено лише стосовно фізичних осіб, у судовій правозастосовній практиці процедура санації продовжує розглядатися в якості пріоритетної судової процедури, на відміну від ліквідаційної процедури, яка може мати місце лише у випадку встановленої неможливості відновлення платоспроможності боржника [235]. Основною процедурою, покликаною досягти мети відновлення платоспроможності юридичних осіб є процедура санації. Із набуттям чинності Кодексом України з процедур банкрутства дещо скоротився правовий інструментарій, що використовується для розв'язання проблем неспроможності. Зокрема, припинив дію такий правовий механізм відновлення платоспроможності боржника в процедурі банкрутства, як мирова угода. У зв'язку з цим ще більше актуалізувалися питання правового регулювання процедури санації та діяльності арбітражного керуючого, що виконує функції керуючого санацією.

Законодавство переважної більшості розвинених країн з ринковою економікою передбачає спеціальні процедури з відновлення платоспроможності боржника, хоча трапляються і виключення. Зокрема Закон Республіки Кіпр «Про компанії», яким унормовано питання ліквідації неплатоспроможних боржників, не

містить якихось спеціальних правових процедур відновлення платоспроможності боржника. Процесуальні питання припинення процедур банкрутства відносно боржників, які відновили платоспроможність під час судової ліквідаційної процедури, вирішується шляхом реалізації дискреційних повноважень суду, під наглядом якого здійснюється ліквідаційна процедура (згідно з п. е ст. 211 Закону Республіки Кіпр «Про компанії», якщо компанія є неплатоспроможною, її ліквідація можлива лише в судовому порядку).

Законодавство про банкрутство Великобританії [261] передбачає як добровільні шляхи виходу неплатоспроможного суб'єкта з кризи – добровільні угоди, укладені компанією (*company voluntary arrangements*), так і примусові – адміністративне управління майном боржника (*receivership*), введення адміністрації (*administration*). Законодавство про банкрутство Франції переважно орієнтоване на реабілітацію неплатоспроможного боржника, що досягається завдяки проведенню реорганізаційних заходів та компромісів [267-269]. Натомість Законодавство про банкрутство Німеччини [262] спрямоване передусім на збереження виду діяльності, бізнес-зв'язків, трудового колективу. Як видається, соціально орієнтована, продебіторська спрямованість законодавства про банкрутство розвинутих країн з ринковою економікою свідчить про те, що держава, здійснюючи стабілізаційний вплив на економічні процеси, розглядає інститут банкрутства передусім в якості ефективного економіко-правового інструменту, що дозволяє господарюючим суб'єктам звільнитися від непосильного фінансового тягара, зробити новий старт «*fresh start*» та продовжити активну участь у бізнес процесах.

Законодавство держав пострадянського простору використовує різні механізми та назви реабілітаційних процедур: процедура реструктуризації (Глава IV Закону Республіки Молдова «Про неспроможність» № 149 від 29.06.2012 р. [199]); санація (Глава 8 Закону Республіки Білорусь «Про економічну неспроможність (банкрутство)» від 13.07.2012 р. № 415-3 [196]); фінансове оздоровлення (Федеральний закон Російської Федерації «Про неплатоспроможність (банкрутство)» від 27.09.2002 р. [193]); план фінансового

оздоровлення боржника (Глава 8 Закону Республіки Вірменія № ЗР-51 від 22.01.2007 р. [1194]); реабілітація або санація (ст. 4 Закону Киргизької республіки «Про банкрутство (неплатоспроможність)» від 15.10.1997 р. № 74 [1195]); реабілітаційна процедура (ст. 1 Закону Республіки Казахстан «Про реабілітацію та банкрутство» від 07.03.2014 р. № 176-V [198]).

Втім, незалежно від назви та використовуваних правових механізмів, метою реабілітаційних процедур завжди є подолання фінансової кризи боржника та відновлення його платоспроможності. Як слушно зазначає І. С. Каракулова, за допомогою санації вирішується три основні задачі: 1. обрання засобів відновлення платоспроможності; 2. підготовка умов для реалізації таких засобів; 3. виконання засобів відновлення платоспроможності та погашення вимог кредиторів [42]. Забезпечити досягнення цих задач покликаний спеціальний суб'єкт, поійменований в національному законодавстві керуючим санацією, або його аналоги у законодавстві інших держав.

Процеси відновлення платоспроможності боржників шляхом санації досліджувалися багатьма вітчизняними вченими, серед яких: В. В. Джунь [32], Б. М. Поляков [72], О. М. Бірюков [8], Я. Г. Рябцева [221], Ю. В. Кабенюк [41], П. Г. Перерва [68], О. В. Мозенков [60], Т. М. Білоконь [7], Є. М. Руденко [220], С. Г. Дзюба [34] та ін. Напрацювання вчених мають вагоме теоретичне та практичне значення, проте, слід відмітити, що об'єктом наукових досліджень переважно ставали загально-правові питання процедури санації, як судової стадії справи про банкрутство, або як економічної категорії антикризового управління. Водночас в проведених наукових дослідженнях недостатньо повно розкрито проблематику правового регулювання діяльності арбітражного керуючого під час виконання ним повноважень керуючого санацією.

Арбітражний керуючий, що призначається господарським судом для здійснення заходів з відновлення платоспроможності юридичних осіб поійменованих в КУЗПБ керуючим санацією.

КУЗПБ передбачає дві форми санації: досудова санація (ст.ст. 4-5 КУЗПБ), та санація, як судова процедура (Розділ III КУЗПБ). З погляду правового регулювання

діяльності арбітражного керуючого, відмінність зазначених видів санації полягає в тому, що досудова санація, не вимагає, хоча і не виключає участі арбітражного керуючого, а обсяг повноважень керуючого санацією (якщо його призначення передбачено планом санації) визначається відповідно до умов плану санації. Натомість судова санація передбачає обов'язкове призначення судом з числа арбітражних керуючих керуючого санацією, який одноосібно виконує функції органів управління боржника. Такий підхід є виправданим і відповідає принципу процесуальної економії, оскільки надає можливість боржнику з ознаками неплатоспроможності за умови згоди його кредиторів перейти одразу до стадії санації (досудової) не вдаючись до стадії розпорядження майном.

Новелою КУзПБ став відхід законодавця від законодавчого обмеження строків проведення санації. За часів дії Закону про банкрутство граничний строк процедури санації складав шість місяців і міг бути продовжений судом не більше ніж на дванадцять місяців. Відповідно процесуальні строки проведення процедури санації обумовлювали і термін повноважень керуючого санацією, який спочатку призначався судом на шість місяців, а зі спливом цього терміну його повноваження могли бути продовжені ще на дванадцять місяців.

Правозастосовна практика впевнено засвідчила, що відновлення платоспроможності підприємств (особливо великих) у такі стислі строки уявляється малоймовірним. Водночас Закон про банкрутство не надавав правової можливості продовження строків процедури санації та повноважень керуючого санацією, що на практиці масово призводило до ситуацій, коли без достатніх правових підстав провадження у справі на стадії санації тривало, а керуючий санацією продовжував здійснювати повноваження після спливу встановлених законом граничних строків.

Натомість у КУзПБ строки проведення санаційних процедур чітко не визначено часовими межами, а прийняття рішення щодо терміну проведення санаційних заходів віднесено до компетенції зборів кредиторів і зазначається у плані санації. З однієї сторони такий підхід є виправданим, оскільки ним усувається раніше існуюча проблема необхідності поновлення строків процедури

санації та повноважень керуючого санацією понад встановлені законом строки. З іншої сторони, у випадках коли збори (комітет) кредиторів сформовано афілійованими з боржником особами, це може призвести до прийняття рішень про безпідставно тривалі терміни процедури санації на шкоду міноритарним кредиторам, які не впливають на результати прийняття рішень зборами (комітетом) кредиторів.

За таких умов єдиною противагою проти зловживань недобросовісних кредиторів своїм правом визначати строки проведення санації (а відповідно і строку дії мораторію на задоволення вимог кредиторів) є право суду затверджувати план санації та здійснювати контроль діяльності керуючого санацією. Очевидно, що в даному випадку створюються доволі несприятливі умови забезпечення принципу незалежності арбітражного керуючого, оскільки його призначення судом відбувається за клопотанням комітету кредиторів, який до того ж наділений безумовним правом в будь-який момент ініціювати питання про відсторонення керуючого санацією без необхідності обґрунтування причин.

Варто згадати ще одну новелу КУзПБ, яка справила позитивний вплив на ефективність правового регулювання діяльності керуючого санацією. Це скасування можливості переходу процедур банкрутства боржника до стадії санації без затвердженого судом плану санації. За часів дії Закону про банкрутство комітет кредиторів міг прийняти рішення про перехід до процедури санації без затвердження плану санації та доручити керуючому санацією підготувати у тримісячний строк план санації (ч. 3 ст. 27 Закону про банкрутство). Завдяки зазначеній можливості недобросовісні учасники справи про банкрутство мали можливість без достатніх об'єктивних (фактичних) підстав, які б свідчили про можливість відновлення платоспроможності боржника (так звана санаційна спроможність) штучно затягувати термін дії мораторію на задоволення вимог кредиторів шляхом переходу до стадії санації з подальшим введенням ліквідаційної процедури. У зазначених випадках арбітражний керуючий, який призначався керуючим санацією фактично не здійснював жодних функцій керуючого санацією, оскільки єдиним його завданням згідно з Законом було

підготувати план санації та надати його на затвердження кредиторам. За умов очевидної неможливості відновлення платоспроможності боржника, єдиним можливим результатом введення такої процедури санації ставав перехід до ліквідації, проте зі впливом надмірно тривалого часу, що не відповідало інтересам кредиторів. Така ситуація не могла не викликати обґрунтованих заперечень, позаяк боржник перебував в стадії санації без затвердженого судом та кредиторами чіткого плану заходів відновлення платоспроможності. Тому встановлення у КУзПБ можливості переходу до стадії санації виключно за умови затвердженого зборами кредиторів плану санації слід визнати правильним та послідовним кроком, який нівелював можливості штучного затягування процедур банкрутства на шкоду кредиторам.

Досліджуючи питання про правовий порядок призначення та припинення повноважень керуючого санацією у справах про банкрутство, слід звернути увагу на позитивні зміни, які відбулись у зв'язку з припиненням дії Закону про банкрутство та вступом в дію КУзПБ.

Раніше встановлений Законом про банкрутство порядок призначення керуючого санацією передбачав, що кандидатура керуючого санацією визначалася судом на підставі клопотання комітету кредиторів (ч. 1 ст. 114 Закону про банкрутство). Водночас, положення ст. 114 Закону про банкрутство містили доволі неоднозначну умову про те, що суд не пов'язаний запропонованою комітетом кредиторів кандидатурою керуючого санацією і вправі призначити арбітражного керуючого самостійно. З зазначеною нормою було важко погодитися, оскільки надаючи право комітету кредиторів приймати рішення про затвердження плану санації та переходу до процедури санації, законодавець разом з тим залишав останнє слово у питанні визначення кандидатури керуючого санацією за судом, що здавалося доволі непослідовним.

Встановлений у КУзПБ порядок призначення керуючого санацією видається більш вдалим, оскільки відмова законодавця від судової дискреції у питанні визначення кандидатури керуючого санацією виключає можливість впливу факторів корупційного характеру. Крім того, надання комітету кредиторів права

самостійно визначати кандидатуру керуючого санацією є логічним, оскільки від професійності та сумлінності обраного комітетом кредиторів керуючого санацією буде залежати ступінь задоволення майнових інтересів кредиторів – найбільш зацікавлених учасників справи про банкрутство.

Відмічаючи позитивні зміни, разом з тим слід зазначити, що із введенням в дію КУзПБ залишились недоліки правового регулювання процедури призначення та припинення повноважень керуючого санацією у справах про банкрутство, які мали місце протягом дії Закону про банкрутство.

Зокрема заслуговує на увагу існуюча неповнота правового регулювання у питанні призначення керуючого санацією у випадках скасування в апеляційному чи касаційному порядку ухвал суду про перехід до ліквідаційної процедури, або про припинення провадження у справі про банкрутство.

За змістом ч. 7, ч. 11 ст. 50 КУзПБ повноваження керуючого санацією припиняються у випадках затвердження звіту керуючого санацією або дострокового припинення процедури санації. Водночас згідно з ст. 9 КУзПБ, п. 17 ч. 1 ст. 255, п. 4 ч. 1 ст. 287 ГПК України ухвали та постанови суду про припинення повноважень керуючого санацією можуть бути оскаржені та за наявності підстав відповідно скасовані в апеляційному або в касаційному порядку.

КУзПБ не містить правових норм, якими було б унормовано порядок процесуальних дій суду щодо поновлення повноважень арбітражного керуючого, якого раніше було призначено керуючим санацією, що на практиці породжує низку складнощів у практиці правозастосування. Зокрема, потребують вирішення проблеми:

- поновлення повноважень арбітражного керуючого, який раніше виконував у справі повноваження керуючого санацією, оскільки закон не надає чіткої відповіді про те, чи призначення керуючого санацією має відбуватися за передбаченою абз. 2 ч. 1 ст. 28 КУзПБ процедурою для призначення керуючого санацією вперше (тобто за клопотанням комітету кредиторів);

- необхідності здійснення повторної судової перевірки відповідності кандидатури керуючого санацією вимогам закону щодо наявності конфлікту

інтересів, кваліфікаційних вимог, відсутності судимості тощо;

- необхідності отримання повторної згоди арбітражного керуючого, який раніше виконував повноваження керуючого санацією, на участь у справі про банкрутство (або його згода в даному випадку не вимагається?);

- можливості суду за власним розсудом визначати кандидатуру нового керуючого санацією, у випадках якщо особу, яка раніше виконувала повноваження керуючого санацією, було позбавлено свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, а комітетом кредиторів не запропоновано кандидатури нового керуючого санацією;

- правових наслідків дій, вчинених арбітражним керуючим при виконанні повноважень ліквідатора, у випадку скасування постанови суду про визнання боржника банкрутом та поновлення процедури санації (наприклад якщо відбувся продаж майна боржника, або часткове чи повне погашення вимог кредиторів);

- наявності чи відсутності права арбітражного керуючого на отримання грошової винагороди за період виконання функцій ліквідатора у випадку, якщо в подальшому постанову про визнання боржника банкрутом скасовано.

Вирішуючи проблематику, пов'язану з неповнотою правового регулювання процесуального порядку визначення кандидатури арбітражного керуючого для здійснення повноважень керуючого санацією, у випадках скасування в апеляційному порядку постанови суду про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, здається правильним виходити із сформульованого Верховним судом правового висновку про те, що скасований судовий акт не породжує жодних правових наслідків з моменту його ухвалення (постанова Верховного суду від 05.04.2017 р. по справі № 6-1534цс16 [77]). Таким чином, можна припустити, що у випадку скасування в апеляційному чи в касаційному порядку постанови суду першої інстанції про перехід до стадії ліквідації, якій передувала стадія санації, відновлюється стадія санації. Що ж стосується відновлення повноважень раніше призначеного керуючого санацією, то, як видається, автоматичного поновлення його повноважень відбуватися

не може з огляду на низку причин: можливої смерті арбітражного керуючого, позбавлення (зупинення) права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, наявності конфлікту інтересів, відсутності згоди арбітражного керуючого на подальше виконання повноважень керуючого санацією тощо.

Тому, здається правильним доповнити КУзПБ правовими положеннями, відповідно до яких, у випадках скасування судового акту, згідно з яким відбувся перехід від стадії санації до ліквідаційної процедури, або було припинено провадження у справі про банкрутство, господарський суд першої інстанції має невідкладно здійснити перевірку відповідності кандидатури раніше призначеного керуючого санацією вимогам закону, для чого витребувати від нього відповідну заяву з підтверджуючими документами. За відсутності перешкод для продовження здійснення повноважень керуючого санацією, суд поновлює повноваження керуючого санацією шляхом прийняття відповідної ухвали. За наявності перешкод для продовження повноважень раніше призначеного керуючого санацією, суд зобов'язує комітет кредиторів в розумний строк надати нову кандидатуру керуючого санацією, а за відсутності такої – призначає керуючого санацією за власною ініціативою з використанням автоматизованої системи.

При цьому, доцільно законодавчо встановити в КУзПБ чіткий строк для проведення інвентаризації та передачі товарно-матеріальних цінностей, документації, печаток і штампів підприємства від одного арбітражного керуючого до іншого. Це дозволить забезпечити безперервну зміну матеріально-відповідальних осіб (адже забезпечення збереження майна боржника є одним з ключових завдань арбітражного керуючого на всіх стадіях розгляду справи про банкрутство), достовірно визначити обсяг та вартість активів, що передаються у відання керуючого санацією, своєчасно виявити можливі нестачі для подальшого вжиття заходів зі стягнення завданих боржнику та кредиторам збитків з винних осіб.

Потребує вирішення на законодавчому рівні і питання здійснення оплати праці та відшкодування витрат керуючого санацією у випадках скасування в апеляційному чи касаційному порядку ухвал суду першої інстанції про введення

процедури санації. Як демонструє правозастосовна практика, строки остаточного вирішення питання про законність введення процедури санації та призначення керуючого санацією можуть займати доволі значний час через специфіку процедур апеляційного та касаційного розгляду скарг учасників справи про банкрутство. За змістом ч. 5 ст. 9 КУзПБ оскарження судових рішень у процедурі банкрутства не зупиняє провадження у справі про банкрутство. Відтак оскарження ухвали суду про введення процедури санації не зупиняє повноважень керуючого санацією, який має невідкладно після свого призначення приступити до виконання покладених на нього законом та планом санації обов'язків.

Законодавством жодним чином не врегульовано питання здійснення оплати праці та відшкодування витрат керуючого санацією у випадках, коли в подальшому ухвала суду першої інстанції про введення процедури санації та призначення керуючого санацією скасовується. З одного боку, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 12, абз. 2 ч. 2 ст. 30 КУзПБ за виконання повноважень у справі про банкрутство арбітражному керуючому гарантоване безумовне право на отримання грошової винагороди в розмірі, що не може бути меншим ніж чотири мінімальні заробітні плати за кожен місяць виконання повноважень. З іншого боку, виходячи з положень ч. 6 ст. 30 КУзПБ, відсутність схваленого комітетом кредиторів та затвердженого судом звіту керуючого санацією про нарахування винагороди та здійснені витрати унеможлиблює практичне отримання арбітражним керуючим винагороди та відшкодування витрат за період виконання ним функцій керуючого санацією у випадку скасування ухвали суду про введення процедури санації.

Незважаючи на численні наукові праці, присвячені проблемам винагороди арбітражних керуючих, які, зокрема, було докладно дослідженої автором [21], забезпечення правових гарантій сплати грошової винагороди арбітражному керуючому не втрачає своєї актуальності, причинами чого слід вважати не тільки складність у підходах до оцінки повноти дій арбітражного керуючого, але й неповноту правового регулювання. Зазначена неповнота правового регулювання призводить до того, що у випадках скасування ухвали суду про введення процедури санації керуючий санацією позбавляється належної йому винагороди за

відсутності будь-якої вини чи інших недоліків в роботі арбітражного керуючого в якості керуючого санацією. Можна впевнено стверджувати, що в даному випадку має місце порушення гарантованого ст. 43 Конституції України [49] та ст. 4 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. [50] права на отримання винагороди за працю.

До аналогічних негативних наслідків у вигляді безпідставного позбавлення арбітражного керуючого на отримання винагороди та відшкодування понесених витрат призводить ситуація, коли в апеляційному порядку скасовується ухвала суду першої інстанції про відсторонення арбітражного керуючого. Зокрема, відповідно ч. 4 ст. 28 КУЗПБ за наявності підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень господарський суд протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень. В даному випадку згідно з положеннями ч. 5 ст. 9 КУЗПБ, ч. 1 ст. 235 ГПК ухвала суду про відсторонення керуючого санацією набирає законної сили негайно після її оголошення не зупиняє її виконання та не перешкоджає подальшому розгляду справи про банкрутство.

Арбітражний керуючий, якого призначено новим керуючим санацією, приступає до виконання обов'язків невідкладно після постановлення судом ухвали про його призначення. Втім, у випадку скасування ухвали суду про відсторонення попереднього керуючого санацією його повноваження поновлюються. Що ж стосується права на отримання винагороди та відшкодування понесених витрат арбітражного керуючого якого було призначено керуючим санацією ухвалою суду, що в подальшому була скасована, то законодавство відповіді на це питання не дає.

Загальною проблемою для всіх процедур банкрутства, включаючи процедуру санації, є випадки, коли у справі про банкрутство повноваження арбітражного керуючого припиняються судом у зв'язку з позбавленням права на здійснення діяльності арбітражного керуючого.

Відповідно до вимог п. 5 ч. 4 ст. 28 КУЗПБ позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого є підставою для відсторонення арбітражного

керуючого від виконання обов'язків у справі про банкрутство. Втім, відомості Єдиного державного реєстру судових рішень вказують на поширену практику скасування наказів Міністерства юстиції України про анулювання свідоцтва арбітражного керуючого (постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 22.09.2016 р. по справі № 814/483/16 [97], постанова Харківського окружного адміністративного суду від 13.03.2017 р. по справі № 820/6626/16 [98], рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 12.08.2019 р. по справі № 460/1007/19 [219], постанова Запорізького окружного адміністративного суду від 07.10.2015 р. по справі № 808/4426/15 [100], постанова Сумського окружного адміністративного суду від 08.06.2017 р. по справі № 818/696/17 [101] та ін.).

Рішення суду, яким скасовується рішення Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих та накази Міністерства юстиції України про анулювання свідоцтва на право здійснення діяльності арбітражного керуючого, є підставою для поновлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого. Втім, законодавство не містить правового механізму поновлення повноважень арбітражного керуючого у справах про банкрутство, в яких його було відсторонено судом у зв'язку з позбавленням права на здійснення діяльності арбітражного керуючого. В практичній площині зазначена прогалина законодавства часто-густо використовується недобросовісними учасниками справи про банкрутство з метою усунення небажаного арбітражного керуючого від виконання повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора у справі про банкрутство. Наведена ситуація призводить до суттєвих негативних наслідків, зокрема втрати ділової репутації, безпідставного позбавлення арбітражного керуючого права отримувати винагороду за власний труд, затягування строків розгляду справ про банкрутство, створення несприятливих умов практичній реалізації принципу незалежності арбітражного керуючого тощо.

З метою вирішення вищезначеної проблематики, видається правильним усунути існуючу неповноту правового регулювання шляхом доповнення ст. 30 КУзПБ «Винагорода та відшкодування витрат арбітражного керуючого» частиною

7 наступного змісту: «Арбітражному керуючому, якого було відсторонено від участі у справі про банкрутство, внаслідок прийняття наказу Міністерством юстиції України про анулювання свідоцтва на право здійснення діяльності арбітражного керуючого, який в подальшому було скасовано в судовому порядку, відшкодовуються за рахунок коштів Міністерства юстиції України збитки. Сума збитків визначається в розмірі максимально передбаченої цим Кодексом винагороди арбітражного керуючого за весь строк судової процедури в кожній справі про банкрутство, в якій було прийнято рішення про відсторонення арбітражного керуючого».

Запропоновані зміни дозволять вирішити проблему забезпечення гарантій оплати праці арбітражних керуючих у випадку помилки суб'єкта державних владних повноважень саме за рахунок винного суб'єкта – державного органу з питань банкрутства. Як видається, внесення зазначених змін, виконуватиме одночасно стимулюючу та компенсаційну функцію. З одного боку спонукати дисциплінарну комісію арбітражних керуючих до більш ретельного та виваженого прийняття рішень про позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого. З іншого боку забезпечувати справедливую компенсацію втрат майнового та репутаційного характеру у вигляді відшкодування арбітражному керуючому недоотриманої винагороди за виконання повноважень у справі про банкрутство.

Доволі суперечливим видається також покладення на керуючого санацією обов'язку у разі закриття провадження у справі про банкрутство продовжувати виконувати повноваження керівника (органів управління) боржника до призначення керівника (органів управління) в установленому порядку (абз. 2 ч. 7 ст. 50 КУзПБ). Актуальність цього питання особливо проявляється у справах, в яких вищій орган управління юридичної особи не зацікавлений у призначенні нового керівника, наприклад у випадках, коли в результаті санації всі активи неплатоспроможного боржника було реалізовано і таке підприємство більше не становить інтересу для власника.

З однієї сторони, завдяки зазначеній нормі забезпечується безперервність у

ланцюгу службових осіб, відповідальних за фінансово-господарську діяльність боржника. З іншої сторони, реалізація вказаної норми на практиці супроводжується низкою проблемних моментів. Зокрема, відповідно до положень абз. 1 ч. 7 ст. 50 КУзПБ ухвала суду про затвердження звіту керуючого санацією, або дострокове припинення процедури санації є підставою для припинення повноважень керуючого санацією. За змістом п. 3 ч. 1 ст. 12, п. 2 ч. 2, ч. 4, ч. 6 ст. 30 КУзПБ сплата винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого здійснюються виключно за період провадження у справі про банкрутство, протягом якого здійснювалося виконання повноважень керуючого санацією.

Що ж стосується періоду виконання арбітражним керуючим функцій керівника боржника після закриття провадження у справі про банкрутство, то правових підстав для нарахування винагороди та відшкодування понесених витрат за цей період не вбачається. Такий висновок слідує зі змісту положень ч. 6 ст. 30 КУзПБ, що встановлює спеціальну процедуру, якою передбачено попереднє схвалення звіту арбітражного керуючого про нараховану винагороду та понесені витрати зборами (комітетом) кредиторів та затвердження судом. Здійснення зазначених процесуальних дій поза межами провадження у справі про банкрутство є неможливим, а відтак питання про отримання винагороди та відшкодування витрат арбітражним керуючим за період виконання арбітражним керуючим функцій керівника боржника після закриття провадження у справі про банкрутство, залишається поза межами правового регулювання.

Застосування ж до зазначених правовідносин за аналогією трудового законодавства не знайшло підтримки у правозастосовній практиці Верховного суду, яким у постанові від 13.03.2018 р. по справі № Б8/180-10 [87] зроблено висновок про те, що «правовідносини щодо оплати праці арбітражного керуючого є цивільно-правовими відносинами, а отже норми трудового законодавства (аналогія закону), до цих правовідносин застосовані бути не можуть». Зазначений висновок Верховного суду додатково підтверджує, що особливий характер правовідносин між арбітражним керуючим та підприємством-боржником не передбачає можливість здійснення арбітражним керуючим трудових функцій в

якості найманого працівника, зокрема керівника підприємства. Крім того, покладення на керуючого санацією обов'язку на безоплатній основі виконувати повноваження керівника юридичної особи, відносно якої відсутнє провадження у справі про банкрутство, суперечить ст. 43 Конституції України, яка забороняє примусову працю.

Недоречність покладення обов'язків керівника юридичної особи на керуючого санацією після закриття провадження у справі про банкрутство, також впливає зі змісту положень законодавства, якими регламентовано питання дієздатності юридичної особи. Зокрема, за змістом ст.ст. 92, 97 ЦК України, ст. 65 ГК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи (загальні збори учасників, або виконавчий орган), які діють відповідно до установчих документів та закону.

За змістом ч. 4 ст. 50 КУзПБ на період введення процедури санації повноваження органів управління боржника – юридичної особи зупиняються лише щодо управління та розпорядження майном боржника. Із закінченням процедури санації будь-які обмеження повноважень органів управління юридичної особи припиняються, а всі повноваження щодо управління юридичною особою здійснюються його вищим органом управління – загальними зборами учасників, яким керуючий санацією ніяким чином не підпорядкований, не підзвітний та не підконтрольний. За таких обставин, тобто за наявності повноважного органу управління юридичної особи, покладення на керуючого санацією обов'язку здійснювати повноваження виконавчого органу підприємства є недоцільним.

Також слід звернути увагу на те, що абз. 2 ч. 7 ст. 50 КУзПБ не встановлює будь-якого строку, протягом якого вищий орган управління боржника має прийняти рішення про призначення керівника, що поза всякого сумніву ставить керуючого санацією у безальтернативне становище, коли період виконання ним функцій керівника юридичної особи залежить виключно від волі загальних зборів учасників. На користь цього висновку свідчить зокрема і те, що передбаченому у ч. 7 ст. 50 КУзПБ праву керуючого санацією скликати загальні збори учасників не

кореспондує відповідний обов'язок учасників провести такі збори та прийняти рішення щодо призначення керівника підприємства. При цьому слід враховувати, що на відміну від трудових правовідносин, які відповідно до ст.ст. 36-39 КЗпП [46] можуть бути припинені за ініціативою працівника, правовідносини між арбітражним керуючим та юридичною особою не регулюються трудовим законодавством, а відтак їх не може бути припинено за ініціативою арбітражного керуючого.

Сукупність таких факторів, як відсутність належної мотивації арбітражного керуючого, відсутність правового зв'язку між предметом повноважень арбітражного керуючого та особливостями здійснення господарської діяльності підприємства після закриття провадження у справі про банкрутство, відсутність механізмів нарахування та сплати грошової винагороди арбітражним керуючим за виконання повноважень керівника підприємства поза межами справи про банкрутство свідчать про розбалансованість діючого правового регулювання засад діяльності арбітражного керуючого в частині встановленого обов'язку щодо здійснення повноважень керівника боржника після закриття провадження у справі про банкрутство. Зокрема, вищенаведене дає переконливі підстави для висновку про те, що арбітражний керуючий не повинен опікуватися долею юридичної особи після закриття провадження у справі про банкрутство та припинення його повноважень як керуючого санацією. З огляду на викладене, доцільно виключити з ч. 7 ст. 50 КУзПБ положення, якими на керуючого санацією покладається обов'язок у разі закриття провадження у справі про банкрутство продовжувати виконувати повноваження керівника (органів управління) боржника до призначення керівника (органів управління) в установленому порядку. Уявляється правильним, що після припинення провадження у справі про банкрутство вся повнота відповідальності за діяльність юридичної особи, в т.ч. щодо призначення (або не призначення) виконавчого органу, покладається на власника (вищій орган управління) юридичної особи.

Не позбавлені суттєвих вад і положення КУзПБ, якими унормовано права і обов'язки арбітражного керуючого під час здійснення повноважень керуючого

санацією. Зокрема, слід звернути увагу на положення ч. 6 ст. 50 КУзПБ, які покладають на керуючого санацією обов'язок розглядати вимоги конкурсних кредиторів.

За змістом наведеного у ст. 1 КУзПБ визначення, конкурсні кредитори – це кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника. Згідно з встановленою у ч. 3 ст. 44, ч.ч. 6-8 ст. 45, ч. 2 ст. 47 КУзПБ процедурою, розгляд, затвердження та внесення до реєстру відомостей про розмір вимог конкурсних кредиторів відбувається під час стадії розпорядження майном боржника.

В процедурі санації арбітражний керуючий оперує вже затвердженим господарським судом під час стадії розпорядження майном боржника реєстром вимог кредиторів, який зокрема містить відомості про розмір вимог конкурсних кредиторів. Правової можливості повторного заявлення конкурсних вимог до боржника у зв'язку з переходом до стадії санації КУзПБ не передбачено. Також КУзПБ не передбачено можливості розгляду та затвердження судом конкурсних вимог в процедурі санації.

Вказане дозволяє дійти висновку про те, що законодавцем при прийнятті КУзПБ було допущено помилку в частині визначення виду кредиторів, чиї вимоги розглядаються арбітражним керуючим – керуючим санацією. Можна припустити, що законодавець мав на увазі, що під час процедури санації керуючий санацією зобов'язаний розглядати вимоги поточних кредиторів, тобто ті вимоги, які виникли протягом судової процедури розпорядження майном боржника (за аналогією з положеннями ч. 4 ст. 60 КУзПБ, якою передбачено процедуру розгляду вимог поточних кредиторів у ліквідаційній процедурі).

Разом з тим, слід відмітити, що в ліквідаційній процедурі господарська діяльність боржника припиняється завершенням технологічного циклу та відбувається формування остаточного реєстру вимог кредиторів (вимоги поточних кредиторів трансформуються в конкурсні та включаються до відповідних черг реєстру). На відміну від ліквідаційної процедури, в процедурі санації

господарська діяльність боржника продовжується, а задоволення вимог поточних кредиторів здійснюється керуючим санацією згідно з умовами плану санації.

Оскільки КУзПБ не передбачає ведення реєстру вимог поточних кредиторів, вбачається, що розгляд та облік таких вимог здійснюється керуючим санацією в межах функції керівництва юридичною особою – боржником, яка передбачає ведення його бухгалтерського обліку (ч. 6 ст. 50 КУзПБ). У випадку невизнання керуючого санацією вимог поточних кредиторів остаточне рішення щодо таких вимог приймає суд шляхом їх розгляду у позовному провадженні (ч. 8 ст. 45 КУзПБ).

Вищевикладене свідчить з одного боку про помилковість включення до переліку обов'язків керуючого санацією положення щодо розгляду вимог конкурсних кредиторів, а з іншого боку – про недоцільність включення до переліку обов'язків керуючого санацією положення про обов'язок розглядати вимоги поточних кредиторів.

Аналогічну аргументацію можна висловити і щодо передбаченого в ч. 6 ст. 50 КУзПБ обов'язку керуючого санацією заявляти в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог конкурсних кредиторів. По-перше, законодавством не встановлено будь-якого порядку заявлення арбітражним керуючим заперечень щодо заявлених до боржника вимог конкурсних кредиторів під час процедури санації. По-друге, встановлений КУзПБ порядок введення процедури санації передбачає, що розмір та порядок погашення вимог конкурсних кредиторів визначаються затвердженням судом планом санації, що виключає можливість їх повторного заявлення і розгляду арбітражним керуючим в процедурі санації.

З огляду на викладене вбачається за доцільне виключити з ч. 6 ст. 50 КУзПБ положення стосовно покладення на керуючого санацією обов'язку розглядати вимоги конкурсних кредиторів, та заявляти в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог конкурсних кредиторів.

Не може не викликати обґрунтованих заперечень і встановлений у ч. 6 ст. 50 КУзПБ обов'язок керуючого санацією прийняти в господарське відання майно

боржника.

Системний аналіз положень Розділу III КУЗПБ, яким регламентовано процедуру санації, та ст. 136 ГК України, яка містить визначення права господарського відання, дозволяє дійти наступних висновків: по-перше, правом господарського відання може бути наділений суб'єкт підприємницької діяльності, до яких арбітражний керуючий не відноситься, оскільки є суб'єктом незалежної професійної діяльності; по-друге, передання керуючому санацією повноважень щодо управління та розпорядження майном боржника не призводить до виникнення у нього речового права господарського відання на майно боржника, оскільки із введенням процедури санації правовий режим майна боржника не змінюється (майно залишається у власності боржника, незважаючи на зупинення повноважень органів управління неплатоспроможного боржника щодо управління та розпорядження майном).

Відповідно до положень ч. 4 ст. 50 КУЗПБ із введенням санації управління боржником переходить до керуючого санацією, а керівник (члени виконавчого органу) боржника звільняються, тобто відбувається зміна матеріально відповідальних осіб на підприємстві.

Відповідно до п. 7 «Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 [164] зміна матеріально відповідальної особи є підставою для обов'язкового проведення інвентаризації.

З огляду на наведені нормативні положення, логічно припустити, що «визначеному у ч. 6 ст. 50 КУЗПБ обов'язку керуючого санацією прийняти майно боржника, має передувати проведення спільно керуючим санацією та керівником боржника інвентаризації товарно-матеріальних цінностей боржника, в результаті якої буде ідентифіковано, визначено фактичну наявність та стан майнових активів боржника, що передаються у відання керуючому санацією» [22, с. 175-183].

В цьому контексті виглядає доволі непослідовною позиція законодавця, який передбачив обов'язкове проведення інвентаризації майна боржника лише у випадках введення процедури розпорядження майном (ч. 8 ст. 39, ч. 3 ст. 44

КУЗПБ) та ліквідації (ч. 1 ст. 61 КУЗПБ), проте не передбачив такого обов'язку при переході до процедури санації підприємства.

Вбачається, що неповнота правового регулювання у даному випадку сприятиме зловживанням з боку органів управління боржника, зацікавлених в приховуванні відомостей про нестачу майна боржника. Адже відсутність прямо передбаченого законом обов'язку забезпечити проведення інвентаризації товарно-матеріальних цінностей боржника напевне буде тлумачитися недобросовісним керівництвом неплатоспроможних боржників на свою користь та створювати невинуваті перепони у реалізації повноважень керуючого санацією.

З огляду на викладене вбачається за доцільне визначити в КУЗПБ обов'язкове проведення інвентаризації при переході до процедури санації, для чого викласти абз. 5 ч. 4 ст. 50 КУЗПБ у наступній редакції: «Органи управління боржника протягом 15 днів з дня прийняття рішення про введення процедури санації та призначення керуючого санацією зобов'язані забезпечити проведення інвентаризації товарно-матеріальних цінностей боржника та здійснити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, його печаток, штампів, матеріальних та інших цінностей.». При цьому за аналогією з вимогами ч. 2 ст. 59 КУЗПБ, які стосуються ліквідаційної процедури, доречно також доповнити абз. 5 ч. 4 ст. 50 КУЗПБ положеннями наступного змісту: «У разі ухилення від виконання зазначених обов'язків відповідні посадові особи банкрута несуть відповідальність відповідно до закону. Керуючий санацією має право замовити виготовлення дублікатів печатки та штампів у разі їх втрати».

За аналогією з положеннями ч. 1 ст. 61 КУЗПБ, які стосуються ліквідаційної процедури, доцільно положення ч. 6 ст. 50 КУЗПБ «прийняти у господарське відання майно боржника» викласти в такій редакції «провести інвентаризацію майна боржника та прийняти його у своє відання».

Аналізуючи встановлені у КУЗПБ повноваження керуючого санацією, слід згадати і передбачений у ч. 6 ст. 50 КУЗПБ обов'язок відкрити спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами.

Порядок відкриття та закриття банками поточних, вкладних (депозитних)

рахунків, рахунків умовного зберігання (ескроу) клієнтів банків, особливості здійснення операцій за окремими рахунками клієнтів, що відкриваються відповідно до законів України врегульовано «Інструкцією про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів», затвердженою Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (у редакції Постанови Правління Національного банку України від 01.04.2019 р. № 56) [165], якою не передбачено такого виду рахунків, як спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами, що унеможлиблює реалізацію в практичній площині обов'язку керуючого санацією з відкриття такого рахунку.

З погляду зручності аналізу керуючим санацією, судом та кредиторами відомостей про рух коштів боржника протягом процедури санації, вимога щодо використання одного рахунку виглядає обґрунтованою. Водночас сумнівною видається потреба у відкритті окремого (спеціального) рахунку для проведення санації та розрахунків з кредиторами. Протягом процедури санації боржник використовує банківський рахунок для проведення звичайних прибутково-видаткових операцій, з огляду на що цілком припустимим уявляється використання боржником одного з раніше відкритих банківських рахунків, без необхідності відкриття нових рахунків. Що ж до решти банківських рахунків боржника (в разі їх наявності), логічним уявляється їх закриття за для попередження переховування відомостей про окремі грошові операції боржника.

З огляду на вищезазначене, за аналогією з положеннями ч. 3 ст. 61 КУЗПБ, які стосуються використання банківського рахунку в ліквідаційній процедурі, доцільно положення ч. 6 ст. 50 КУЗПБ «відкрити спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами» викласти в такій редакції «під час проведення процедури санації керуючий санацією зобов'язаний використовувати лише один (санаційний) рахунок боржника в банківській установі. Залишки коштів на інших рахунках перераховуються на санаційний рахунок боржника.».

Дискусійним є питання щодо необхідності проведення керуючим санацією

аналізу фінансово-господарської діяльності боржника згідно з «Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства», затверджених наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 [166].

Статтею 12 КУЗПБ, якою встановлено загальний перелік прав та обов'язків арбітражного керуючого, передбачено обов'язок арбітражного керуючого проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника та подавати результати такого аналізу до господарського суду разом з документами, що підтверджують відповідну інформацію. З огляду на розміщення зазначеної правової норми в Книзі II «Арбітражний керуючий», якою встановлено загальні правові засади діяльності арбітражного керуючого, логічним буде припущення, що вказаний обов'язок покладається на арбітражного керуючого під час будь-якої стадії процедури банкрутства (розпорядження майном, санації, ліквідації).

Проте, якщо ст. 44 КУЗПБ, якою регламентовано повноваження розпорядника майна, та ч. 1 ст. 61 КУЗПБ, якою встановлено повноваження ліквідатора, прямо визначено обов'язок розпорядника майна та відповідно ліквідатора проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника, положення Розділу III КУЗПБ «Санація боржника» такого обов'язку керуючого санацією не містять.

Зазначене потенційно створює загрозу виникнення спірних ситуацій при вирішенні питання щодо дотримання керуючим санацією принципу «безсумнівної повноти дій арбітражного керуючого», на необхідності дотримання якого наголосив Верховний суд в постанові від 28.08.2018 р. по справі № 927/1099/13 [81]. Адже з однієї сторони, повноваження арбітражного керуючого носять виключний характер та не підлягають розширеному тлумаченню, а з іншої сторони, арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано, покладено (ч. 3 ст. 12 КУЗПБ).

При вирішенні цього питання, видається правильним виходити з

наступного. Одним з основних завдань керуючого санацією є формування конкурсної маси боржника. Для цього керуючому санацією зокрема надано право подавати заяви про визнання укладених боржником правочинів (договорів) недійсними (ч. 5 ст. 50 КУЗПБ), відмовитися від укладених боржником правочинів, які завдають збитків, або перешкоджають відновленню платоспроможності боржника (ч. 9 ст. 50 КУЗПБ). З огляду на передбачений у ч. 3 ст. 23 ГПК України принцип змагальності, саме на керуючого санацією покладається обов'язок доводити в суді наявність обставин, на які він посиляється як на підставу своїх вимог щодо визнання недійсними укладених боржником правочинів (договорів). Аналогічно рішення про відмову від укладених боржником договорів має бути належним чином мотивоване відповідними розрахунками та нормативно обґрунтоване з боку керуючого санацією.

Згідно з п. 1 Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства», затверджених Наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 [166] (у редакції Наказу міністерства економіки України від 26.10.2010 р. № 1361), завданням аналізу фінансово-господарської діяльності боржника є визначення причин і умов виникнення ознак неплатоспроможності боржника, дій (подій), які сприяли виникненню ознак неплатоспроможності, встановлення посадових (службових) осіб неплатоспроможного боржника, які винні у вчиненні правочинів (укладенні договорів), що завдали шкоди майновим інтересам боржника і кредиторів. Вбачається, що саме результати проведеного керуючим санацією аналізу фінансово-господарської діяльності (стану) боржника є тим фундаментом, на основі якого будується доказова база у спорах про визнання недійсними укладених боржником правочинів (договорів).

Небезпідставно стверджувати і те, що лише в результаті проведення аналізу фінансово-господарської діяльності боржника можливе встановлення факту та визначення розміру збитків, завданих договорами, право на відмову від яких має керуючий санацією. І навпаки, відсутність обґрунтованих підстав (у формі звіту

про аналіз фінансово-майнового стану боржника) для відмови від укладених боржником договорів, а так само і підстав для визнання їх в судовому порядку недійсними, унеможлиблює прийняття законного рішення про відмову (визнання недійсним) таких договорів. В даному випадку відмова керуючого санацією від укладених боржником договорів, або подання до суду заяв про визнання договорів недійсними без належним чином проведеного аналізу фінансово-господарської діяльності боржника хоча за формою і буде узгоджуватися з повноваженнями керуючого санацією, проте за своїм змістом не відповідатиме покладеному на нього обов'язку діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано, покладено (ч. 3 ст. 12 КУзПБ).

З огляду на викладене, доцільно доповнити встановлений у ч. 6 ст. 50 КУзПБ перелік обов'язків керуючого санацією, положеннями наступного змісту: «не пізніше двох місяців після прийняття рішення про введення процедури санації проводить аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника, результати якого надає комітету кредиторів та суду».

Слід також критично віднестися до наведеного у ч. 6 ст. 50 КУзПБ формулювання відносно обов'язку керуючого санацією здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості, а також стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність.

Функції керуючого санацією з управління дебіторською заборгованістю, як елементом оборотного капіталу боржника, в процедурі санації не обмежується її стягненням. Прийняття рішення щодо кожного конкретного боргу має прийматися керуючим санацією з урахуванням умов плану санації, а за відсутності таких – виходячи з міркувань економічної доцільності. З урахуванням конкретних обставин виникнення дебіторської заборгованості, економічно виправданим може виявитися продаж права вимоги дебіторської заборгованості, або її списання.

Згідно з класифікацією, встановленою у п. 4 «Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затвердженого Наказом

Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. № 237 [179], дебіторська заборгованість поділяється на поточну, довгострокову, сумнівну та безнадійну. Віднесення певної дебіторської заборгованості до відповідного виду здійснюється за результатами проведення арбітражним керуючим інвентаризації, вимоги щодо проведення якої у процедурі санації, як зазначалося вище, в КУзПБ відсутні.

Очевидно, що перед керуючим санацією не може ставитися завдання стягувати поточну дебіторську заборгованість, тобто таку, яка виникає в ході нормального операційного циклу та не є простроченою. Щодо такого виду дебіторської заборгованості завдання керуючого санацією полягає лише у контролі її обсягу та своєчасної оплати контрагентами. Щодо простроченої дебіторської заборгованості слід також зауважити, що вона може бути сумівною або безнадійною.

Звичайним явищем в процедурах банкрутства є виявлення арбітражним керуючим значного обсягу дебіторської заборгованості, яка рахується у фінансовій звітності боржника, але не підтверджена первинними документами. Причини цього явища можуть бути різноманітні, від зловживань посадових осіб, незацікавлених у розкритті інформації про наявність боргів афілійованих з боржником осіб, до втрати або несвоєчасному оформленні первинної документації. В такому випадку здійснення керуючим санацією заходів зі стягнення дебіторської заборгованості не уявляється можливим, позаяк практично не можливо встановити та юридично оформити вимогу про повернення дебіторської заборгованості (у вигляді претензії, позовної заяви, заяви про визнання грошових вимог у справі про банкрутство). Виходячи з принципів розумності дій арбітражного керуючого, здається правильним, що питання про доцільність стягнення безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості має вирішуватися комітетом кредиторів на підставі відповідного клопотання керуючого санацією.

Виходячи з вищенаведеного, уявляється більш правильним слова у ч. 6 ст. 50 КУзПБ «здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості» замінити словами «здійснювати заходи щодо стягнення

простроченої дебіторської заборгованості, а щодо дебіторської заборгованості, яка має ознаки сумнівної або безнадійної, порушувати питання перед комітетом кредиторів про її списання». У зв'язку з цим необхідно також доповнити визначені у ч. 8 ст. 48 КУзПБ повноваження комітету кредиторів, правом приймати рішення про списання сумнівної та безнадійної заборгованості за клопотанням арбітражного керуючого. Це дозволить з одного боку надати більшої правової визначеності завданням арбітражного керуючого в частині організації роботи з дебіторською заборгованістю боржника під час процедури санації, а з іншого боку зробить більш гнучким правовий механізм виключення із складу санаційної маси початкового включених до неї активів, економічна цінність яких не підтвердилася в межах проведення передбачених планом санації заходів відновлення платоспроможності боржника.

Стосовно передбаченого у ч. 6 ст. 50 КУзПБ обов'язку керуючого санацією здійснювати заходи зі стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність, слід зазначити наступне.

У практиці процедур банкрутства непоодинокі випадки, коли неплатоспроможний боржник є одним з солідарних боржників по зобов'язаннях перед третіми особами. Найчастіше це стосується правовідносин, що виникають у сфері банківського кредитування, коли в якості забезпечення виконання зобов'язань з повернення позичкових коштів позичальником окрім застави надаються додаткові види забезпечення, зокрема фінансова порука третіх осіб (директора, учасників, інших, афілійованих з боржником осіб).

Буквальне тлумачення змісту ч. 6 ст. 50 КУзПБ дозволяє дійти висновку про те, що вона стосується обов'язку керуючого санацією здійснювати заходи зі стягнення заборгованості з осіб, які несуть субсидіарну або солідарну відповідальність перед третіми особами – кредиторами по зобов'язаннях неплатоспроможного боржника. Тобто в даному випадку Кодексом на керуючого санацією покладено обов'язок здійснювати заходи зі стягнення на користь кредиторів з інших осіб, які разом з боржником несуть солідарну (субсидіарну)

відповідальність.

Як слідує зі змісту ч. 1 ст. 543 ЦК України, у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) правом вимоги виконання обов'язку наділений кредитор [242]. Тобто саме кредитор, а не керуючий санацією, може здійснювати заходи зі стягнення заборгованості з солідарних боржників, одним з яких є неплатоспроможний боржник, відносно якого відкрито провадження у справі про банкрутство. Звернення ж керуючого санацією до суду з подібними позовами не мало б під собою будь-якої правової основи, оскільки неплатоспроможний боржник не є кредитором і відповідно не має права на стягнення заборгованості.

Можна припустити, що законодавцем передбачався інший сенс даної норми, а саме, що вона стосується випадків покладення відповідальності на посадових осіб органів управління боржника (директора, учасників).

Прикладом такої ситуації є диспозиція ч. 4 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [132], якою передбачено солідарну відповідальність членів виконавчого органу за зобов'язаннями товариства у разі порушення ними обов'язку щодо повідомлення загальних зборів про зниження вартості чистих активів товариства більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року та подальшого визнання товариства банкрутом у наступний трирічний період. Або положення, передбачені ч. 6 ст. 34 КУзПБ, згідно з якими керівник боржника несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів, якщо він не звернувся із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство в місячний строк з моменту виникнення стану загрози неплатоспроможності. В якості прикладу також можна навести випадки покладення субсидіарної відповідальності на осіб, винних в доведенні боржника до банкрутства.

Вищенаведені нормативні положення цілком узгоджуються з приписами ч. 1 ст. 619 ЦК України, якими передбачено, що договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи, а також приписами ч. 1 ст. 215 ГК України [13], відповідно до якої у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва-

боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства.

Але, слід виходити з того, що застосування правового механізму притягнення до субсидіарної відповідальності вищенаведених категорій осіб, передбачає визначення обсягу відповідальності субсидіарних боржників в розмірі, що відповідає різниці між сумою вимог кредиторів і вартістю майнових активів боржника. Вказане можливе лише під час ліквідаційної процедури, із запровадженням якої припиняється господарська діяльність боржника, остаточно формується ліквідаційна маса боржника, відбувається реалізація майна боржника шляхом продажу з торгів та розподіл отриманих від реалізації коштів між кредиторами згідно з встановленою реєстром черговістю. Зазначений правовий підхід отримав широке відображення у судовій практиці, зокрема постановах Верховного суду від 03.09.2019 р. по справі № 923/1494/15 [79], від 30.01.2018 р. по справі № 923/862/15 [80], від 28.08.2018 р. по справі № 927/1099/13 [81], від 18.10.2018 по справі № 923/1297/14 [82], від 05.02.2019 по справі № 923/1432/15 [83].

Натомість, як слідує зі змісту ст. 50 КУзПБ, завданням процедури санації є відновлення платоспроможності боржника шляхом застосування системи заходів, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника і задоволення вимог його кредиторів. Невиконання умов плану санації, а так само незадоволення вимог поточних кредиторів, відповідно до положень ч. 11 ст. 50 КУзПБ тягне припинення процедури санації з переходом до ліквідаційної процедури. З викладеного слідує, що під час процедури санації не можливе виникнення ситуації, за якої у керуючого санацією з'являться передбачені законодавством підстави для застосування правового механізму притягнення до субсидіарної відповідальності осіб, винних в доведенні боржника до банкрутства.

Виходячи з вищенаведеного, уявляється доцільним слова ч. 6 ст. 50 КУзПБ «здійснювати заходи зі стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону

або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність» виключити. Це дозволить забезпечити правову визначеність та цілісність у розумінні завдань арбітражного керуючого під час процедури санації, виключити випадки помилкового оцінювання результатів діяльності арбітражного керуючого в світлі принципу повноти дій.

Дещо суперечливими уявляються і положення КУЗПБ, якими унормовано повноваження керуючого санацією щодо управління та розпорядження майном боржника. Законодавство про банкрутство інших держав по різному вирішує питання розподілу повноважень керуючого санацією та органів управління боржника. Наприклад, згідно з ст. 186 Закону Республіки Молдова «Про неплатоспроможність» із введенням процедури реструктуризації повноваження органів управління боржника не припиняються, а на керуючого процесом неспроможності (аналог керуючого санацією) покладається лише обов'язок здійснювати нагляд за виконанням боржником плану процедури реструктуризації [199].

Відповідно до положень ч. 4 ст. 50 КУЗПБ з моменту постановлення господарським судом ухвали про введення процедури санації управління боржником переходить до керуючого санацією, якому передаються всі товарно-матеріальні цінності боржника. Водночас повноваження виконавчого органу припиняються, а повноваження органів управління боржника – юридичної особи щодо управління та розпорядження майном боржника зупиняються. З аналізу зазначених правових норм слідує висновок про те, що вся повнота повноважень щодо управління та розпорядження майном боржника відповідно до умов плану санації на період процедури санації належить керуючому санацією, який надає комітету кредиторів та суду звіт на підтвердження того, що здійснюване ним управління та розпорядження майном боржника відбувається відповідно до умов плану санації.

Разом з тим, виникає питання стосовно практичного застосування положення абз. 4 ч. 4 ст. 50 КУЗПБ, відповідно до якої повноваження органів управління передаються керуючому санацією, крім повноважень, передбачених

планом санації. Зі змісту цієї норми слідує одразу декілька висновків. Перше – планом санації може бути встановлено обмеження обсягу повноважень керуючого санацією щодо управління та розпорядження майном боржника. Друге – частину повноважень щодо управління та розпорядження майном боржника, незважаючи на введення процедури санації та призначення керуючого санацією, може бути залишено за власником неплатоспроможного боржника, який за власним розсудом вирішуватиме в кожному випадку долю тих чи інших майнових активів.

Така правова конструкція визначення повноважень арбітражного керуючого у процедурі санації здається не повною мірою виваженою, але такою, що потенційно може створювати складнощі у правозастосовній практиці. Передусім слід звернути увагу на те, що положення ч. 4 ст. 50 КУЗПБ, з яких випливає можливість обмеження повноважень керуючого санацією щодо управління та розпорядження майном боржника планом санації, входять в очевидну суперечність з положеннями ч. 5 ст. 50 КУЗПБ, якими імперативно встановлено, що обмеження щодо розпорядження майном боржника встановлюються лише законом.

Виходячи з завдань процедури санації, результатом введення цієї судової процедури мало б стати задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації передбачених планом санації заходів, які поза всякого сумніву передбачають управління та розпорядження майном боржника. Реалізація вказаних заходів відповідно до ст. 50 КУЗПБ покладається на керуючого санацією, який звітує про проведену роботу комітету кредиторів та суду. Водночас, наявність правової можливості обмеження повноважень керуючого санацією шляхом включення до плану санації умов, відповідно до яких всі істотні повноваження щодо управління та розпорядження майном боржника залишаються за діючим власником, створює можливість перетворення цього суб'єкта в суто номінальну фігуру і врешті спотворенню мети інституту арбітражного управління. У випадках тіньового формування комітету кредиторів з числа афілійованих з боржником осіб, непоодинокі випадки чого демонструє правозастосовна практика, процедура санації перетворюється з механізму справедливого задоволення вимог кредиторів

на механізм ухилення від сплати боргів внаслідок узгоджених дій власника майна та де-факто контролюваного ним комітету кредиторів.

За таких обставин дія мораторію на задоволення вимог кредиторів, в поєднанні з відсутністю законодавчого обмеження строків проведення процедури санації неминуче призводить до порушення прав міноритарних кредиторів, які не матимуть змоги якимось чином впливати на перебіг процедури санації. Надання комітету кредиторів можливості на власний розсуд визначати обсяг повноважень керуючого санацією входить в суперечність з принципом незалежності арбітражного керуючого та створює потенційну загрозу порушення прав кредиторів.

Виходячи з викладеного видається правильним, що визначення повноважень арбітражного керуючого, якого призначено керуючим санацією, має встановлюватися виключно законом. Для вирішення цієї проблеми доцільно виключити з абз. 4 ч. 4 ст. 50 КУзПБ положення, відповідно до якого повноваження органів управління передаються керуючому санацією, крім повноважень, передбачених планом санації.

Підсумовуючи відмітимо, що недоліки правового регулювання діяльності керуючого санацією, які мали місце протягом дії Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», не було усунуто з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства. Навпаки, до раніше існуючої проблематики додалися нові питання право-тлумачення та правозастосування, що вимагає ретельного дослідження та переробки відповідних положень КУзПБ, якими унормовано порядок здійснення повноважень арбітражного керуючого під час процедури санації.

2.3. Правове регулювання діяльності ліквідатора в процедурах банкрутства

Застосування ліквідаційної процедури є самотійною стадією, наслідком якої є неможливість відновити платоспроможність боржника (юридичної особи) в інших процедурах. Квасніцька О.О. зазначає, що зовсім протилежний зміст

підстави для застосування ліквідації, яка є примусовою процедурою, оскільки обирається та здійснюється поза волею боржника і, можливо, меншості кредиторів» [43, с. 89].

Питання правового регулювання діяльності арбітражного керуючого досліджувалися Рябцевою Я.Г. [221], Кабенюк Ю.В. [41], Дорохіною О.Г. [36], якими було розглянуто суттєву кількість проблемних питань діяльності арбітражного керуючого, зокрема під час ліквідаційної процедури. Водночас не всі актуальні питання правового регулювання діяльності арбітражного керуючого під час ліквідаційної процедури знайшли відображення у наукових працях зазначених вчених. Набуття чинності у 2019 році КУЗПБ обумовило необхідність проведення аналізу редакцій новел у цій сфері.

Згідно з чинними положеннями КУЗПБ введення ліквідаційної процедури та призначення арбітражного керуючого ліквідатором відбувається шляхом винесення господарським судом постанови у випадку, коли за підсумками процедури розпорядження майном встановлено неплатоспроможність боржника та зборами кредиторів подано до суду клопотання про перехід до ліквідаційної процедури (ст. 49 КУЗПБ), або у випадку неможливості реалізації плану санації (ст. 57 КУЗПБ). Таким чином, ліквідаційну процедуру до неплатоспроможного боржника може бути застосовано лише як наслідок неможливості відновлення його платоспроможності, що вказує на продебіторську спрямованість положень КУЗПБ, якими унормовано підстави введення ліквідаційної процедури до боржника. Обов'язок забезпечити реалізацію заходів ліквідаційної процедури в справі про банкрутство покладено на арбітражного керуючого – ліквідатора, який діє в статусі керівника неплатоспроможного боржника – банкрута і уособлює в собі органи управління боржника, повноваження яких із введенням процедури ліквідації припиняються.

Б. М. Поляков зазначає, що ліквідація, як «процедура банкрутства має застосовуватися як крайній захід, якщо реабілітаційні процедури не привели до позитивного результату» [71, с. 378]. Погоджуючись із вказаною думкою, як з загальним правилом, слід звернути увагу на наявність певних винятків.

Наприклад, ст. 95 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 15 грудня 2017 р., передбачала можливість відкриття ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора відносно неплатоспроможного боржника без необхідності попереднього введення процедури розпорядження майном (спрощений порядок провадження у справі про банкрутство). В КУЗПБ такий правовий механізм передбачено не було, що здається не достатньо послідовним і виваженим рішенням законодавця.

Застосування до неплатоспроможного боржника ліквідаційної процедури в спрощеному порядку дозволяло мінімізувати матеріальні та часові витрати, пов'язані із перебігом процедури банкрутства, тим самим зробити більш ефективним захист інтересів кредиторів у справі про банкрутство. Водночас, закон залишав боржнику можливість виходу з ліквідаційної процедури шляхом укладення мирової угоди (ч. 2 ст. 77 Закону про банкрутство), або введення процедури санації (абз. 2 ч. 1 ст. 39 Закону про банкрутство). Така гнучка система надавала учасникам справи про банкрутство достатній процесуальний інструментарій, який дозволяв ефективно збалансувати різноспрямовані інтереси кредиторів та боржника з урахуванням фактичних обставин ліквідаційної процедури, які могли істотно змінюватися в динаміці ліквідаційної процедури.

В якості практичного підтвердження вищезначеного висновку можна навести справу № 910/8528/17, яку було порушено Господарським судом міста Києва відповідно до підстав, передбачених ст. 95 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 15 грудня 2017 р. Незважаючи на досить усталену на той період часу судову практику, відповідно до якої спрощена процедура банкрутства, передбачена ст. 95 Закону, перешкоджає застосуванню до боржника процедур санації та мирової угоди (постанови Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. по справі № 5/31-Б-09 [92]; від 31.05.2016 р. по справі № 903/1242/14 [93]; постанова Верховного суду від 01.03.2018 р. по справі № 910/2160/17 [86]), в межах провадження у справі № 910/8528/17 ліквідатором було не тільки відновлено платоспроможність боржника шляхом оспорювання угод з незаконно

відчуженого майна боржника, але й забезпечено досягнення балансу інтересів кредиторів та боржника шляхом укладення мирової угоди на умовах відстрочення та часткового списання заборгованості (ухвала Господарського суду міста Києва від 06.08.2018 р. по справі № 910/8528/17 [234]).

КУзПБ не передбачає можливості застосування до неплатоспроможного боржника одразу ліквідаційної процедури, оминаючи стадію розпорядження майном. В цьому сенсі слід констатувати певне звуження правового інструментарію, що використовується під час процедур банкрутства порівняно з попередніми редакціями законодавства про банкрутство. Водночас слід відмітити досить поширену практику, коли при зверненні до господарського суду особа, що ініціює порушення провадження у справі про банкрутство, надає достатні та переконливі докази відсутності будь-якого майна у боржника, фінансово-господарської документації, відсутності органів управління боржника за місцем його реєстрації (в попередніх редакціях Закону про банкрутство до вказаних випадків застосовувався термін «відсутній боржник»).

Як видається, у зазначених випадках запровадження до такої категорії боржників процедури розпорядження майном є недоцільним через те, що доведеність факту неплатоспроможності боржника знаходиться поза розумним сумнівом вже на етапі порушення провадження у справі про банкрутство. Застосування процедури розпорядження майном у вказаних ситуаціях призведе лише до затягування процедури банкрутства та збільшення витрат на її супроводження, тягар сплати яких в кінцевому випадку лягає на кредиторів. На можливості застосування до недіючої юридичної особи – боржника спрощеної процедури ліквідації наголошувалося і до прийняття Кодексу України з процедур банкрутства. Зокрема, П. Д. Пригуза обґрунтовував «доцільність застосування спрощених процедур банкрутства до цієї категорії боржників повною неоплатністю боргу у зв'язку з відсутністю предмета конкурсних відносин – майна, заснованої на майні підприємницької діяльності та управління нею» [208, с. 8].

З огляду на зазначене, уявляється доцільним передбачити у КУзПБ

можливість при порушенні справи про банкрутство застосовувати до неплатоспроможного боржника одразу ліквідаційну процедуру, минаючи стадію розпорядження майном, щодо наступних категорій неплатоспроможних боржників: 1. щодо яких надано докази відсутності майна для розрахунків з кредиторами (таким доказом може бути, наприклад, постанова державного або приватного виконавця про закінчення виконавчого провадження у зв'язку з відсутністю майна, на яке може бути звернено стягнення в примусовому порядку); 2. щодо яких в процедурі добровільної ліквідації за рішенням власника встановлено недостатність майна для розрахунків з кредиторами (ч. 3 ст. 110 ЦК України, ч. 3 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Вказані зміни дозволять майже вдвічі скоротити строки судової процедури банкрутства, зменшити витрати кредиторів на оплату винагороди та витрат арбітражного керуючого, які виникають протягом процедури розпорядження майном. Крім того, запровадження вказаних змін дозволить зробити модель конкурсного процесу більш гнучкою в частині правової регламентації підстав відкриття провадження у справі про банкрутство, на необхідності чого наголошував О. П. Подцерковний [70, с. 237].

Завдання, які ставляться перед арбітражним керуючим під час ліквідаційної процедури опосередковані метою ліквідаційної процедури. Думки вчених щодо завдань ліквідаційної процедури в цілому збігаються. Л. С. Сміян вважає, що «основними завданнями, що підлягають вирішенню під час ліквідаційної процедури, є виявлення та консолідація ліквідаційної маси, її продаж та задоволення вимог кредиторів у встановленій законом черговості» [225, с. 122]. С. Є. Андрєєв зазначає, що «ліквідація неплатоспроможної організації здійснюється має на меті консолідацію та подальший розподіл між кредиторами її майна, на яке може бути звернено стягнення під час конкурсного провадження (конкурсної маси)» [2, с. 147]. О. А. Нікітіна висловила точку зору про те, що «завданням конкурсного провадження є співрозмірне задоволення вимог кредиторів, а також охорона інтересів сторін від незаконних дій відносно один одного» [62, с. 91].

Погоджуючись з наведеними думками вчених, слід доповнити, що обумовлюється тією обставиною, що ефективно вжиття заходів з формування конкурсної маси боржника-банкрута потенційно спроможне не тільки забезпечити задоволення вимог кредиторів, але й досягти відновлення платоспроможності боржника.

В цьому контексті слід відмітити, у переважній більшості справ про банкрутство, що знаходяться на стадії ліквідації, боржник не має грошових коштів на рахунку, принаймні до отримання коштів від реалізації майна боржника (в разі його наявності). За таких обставин, незважаючи на відсутність в КУЗПБ такого обов'язку, ліквідатор змушений нести за власні кошти витрати зі сплати судового збору за подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів боржника, яких в залежності від конкретних обставин справи про банкрутство, може бути досить значна кількість. Неподання ж ліквідатором до суду заяв про визнання недійсними правочинів боржника лише з причини відсутності у боржника коштів може бути розцінене органом контролю (на даний час це Міністерство юстиції України) в якості порушення арбітражним керуючим вимог добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості дій (ч. 3 ст. 12 КУЗПБ).

Важливо відмітити, що в якості суб'єкта, який наділений правом подавати заяви про визнання недійсними правочинів боржника, в законі зазначено саме арбітражного керуючого, а не боржника (в особі арбітражного керуючого), що в свою чергу визначає саме арбітражного керуючого в якості платника судового збору за подання до суду даних заяв. Разом з тим слід відмітити, що Законом України «Про судовий збір» не передбачено можливості відстрочення (розстрочення) сплати судового збору у випадках подання ліквідатором до суду заяв про визнання недійсними правочинів боржника, що позбавляє суд можливості задовольняти клопотання ліквідатора про відстрочення (розстрочення) сплати судового збору в разі, якщо такі клопотання заявляються разом з поданням заяв про визнання недійсними правочинів боржника.

Вказане ставить арбітражного керуючого в умови, коли він під загрозою негативної оцінки своїх дій з боку контролюючого органу, суду, та інших

учасників справи про банкрутство, несе не передбачений законодавством обов'язок з фінансування за власний кошт витрат ліквідаційної процедури щодо сплати судового збору за подання заяв про визнання недійсними правочинів боржника. При цьому слід акцентувати увагу на тому, що формулювання у ч. 9 ст. 44, ч. 5 ст. 50, ч. 1 ст. 61 КУзПБ «має право подавати заяви про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними» слід тлумачити не як дискреційне повноваження арбітражного керуючого на власний розсуд вирішувати подавати чи не подавати заяви про визнання недійсними правочинів боржника, а як визначення арбітражного керуючого в якості суб'єкта, що наділений повноваженнями звертатися до суду із вказаними заявами в інтересах кредиторів. Реалізація вказаних повноважень в світлі встановлених ч. 3 ст. 12 КУзПБ вимог добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості дій арбітражного керуючого, фактично вказує на те, що подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів боржника є обов'язком арбітражного керуючого.

Зважаючи на пріоритетність завдань ліквідатора щодо формування конкурсної маси боржника, зокрема із використанням правового механізму визнання недійсними правочинів боржника, враховуючи неприпустимість покладення на арбітражного керуючого не передбачених законом обов'язків з фінансування витрат по сплаті судового збору, видається правильним звільнити арбітражного керуючого від сплати судового збору за подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів боржника. Для цього необхідно у ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» фразу «заяви про визнання правочинів (договорів) недійсними та спростування майнових дій боржника в межах провадження у справі про банкрутство» викласти в такій редакції «заяви кредиторів про визнання правочинів недійсними в межах провадження у справі про банкрутство». Внесення запропонованих змін до вказаної правової норми необхідно, зокрема, і з тієї причини, що КУзПБ, на відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», не використовує поняття «спростування майнових дій боржника».

Однією з новел КУзПБ, на яку слід звернути увагу при дослідженні

правового регулювання діяльності арбітражного керуючого, є встановлення позачергового права арбітражного керуючого на отримання основної винагороди та відшкодування понесених протягом ліквідаційної процедури витрат. Слід позитивно оцінити зазначене нововведення, оскільки за часів дії Закону про банкрутство вимоги щодо виплати основної грошової винагороди арбітражному керуючому; вимоги щодо відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним повноважень розпорядника майна, керуючого санацією боржника або ліквідатора банкрута; витрати арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута було віднесено до першої черги вимог кредиторів, що призводило до виникнення численних проблемних ситуацій.

З урахуванням встановлюваного раніше у ч. 3 ст. 45 Закону про банкрутство правила пропорційного задоволення вимог кредиторів однієї черги, це унеможлиблювало отримання арбітражним керуючим належної йому винагороди в повному обсягу за умови, коли вимоги інших кредиторів першої черги також не погашалися пропорційно. Зазначена ситуація справедливо викликала багато нарікань з боку професійної спільноти арбітражних керуючих, оскільки арбітражний керуючий за своїм правовим статусом, виконуваними функціями та характером вимог до боржника істотно відрізняється від правового статусу кредиторів. В практичній площині, за наявності у боржника – банкрута значної заборгованості із виплати заробітної плати працівникам, арбітражний керуючий отримував можливість в повному обсягу отримати належну йому щомісячну основну грошову винагороду лише за умови повного погашення всіх вимог кредиторів першої черги. Відтак встановлення однакового порядку задоволення вимог арбітражного керуючого з отримання винагороди та інших кредиторів першої черги виглядав не логічно та не справедливо.

Разом з тим, із набуттям чинності Кодексом України з процедур банкрутства залишилось невирішеними чимало інших проблемних питань, пов'язаних з виплатою грошової винагороди арбітражному керуючому за виконання функцій ліквідатора у справі про банкрутство та відшкодуванням понесених витрат.

Говорячи про витрати арбітражного керуючого у ліквідаційній процедурі, слід виходити з того, що такі витрати можуть проводитись трьома різними способами: 1) за рахунок коштів кредиторів із використанням фонду авансування, який створюється в порядку, встановленому ч. 5 ст. 30 КУзПБ; 2) за рахунок коштів боржника, які містяться на ліквідаційному рахунку; 3) за рахунок коштів арбітражного керуючого з подальшим відшкодуванням таких витрат за рахунок коштів, які надходять на ліквідаційний рахунок від продажу майна боржника.

Кодекс України з процедур банкрутства не покладає на арбітражного керуючого обов'язок здійснювати за рахунок власних коштів витрати, пов'язані з ліквідаційною процедурою. Водночас практика створення кредиторами фонду авансування витрат арбітражного керуючого не є поширеною (скоріше можна вести мову про поодинокі випадки створення таких фондів). У випадку відсутності у боржника грошових коштів, що має місце в переважній більшості справ про банкрутство на стадії ліквідації, це призводить до ситуації, коли арбітражний керуючий змушений проводити витрати ліквідаційної процедури за власний рахунок з подальшим відшкодуванням понесених витрат за рахунок коштів, отриманих на ліквідаційний рахунок від продажу майна боржника.

Згідно з ч. 4 ст. 30 КУзПБ витрати арбітражного керуючого, пов'язані з виконанням ним повноважень у справі, відшкодовуються в порядку, передбаченому цим кодексом. Водночас положення КУзПБ, якими унормовано діяльність ліквідатора, не містять будь-якого порядку відшкодування витрат арбітражного керуючого (ліквідатора), понесених у зв'язку з ліквідаційною процедурою. Положення ст. 61 КУзПБ, які визначають повноваження ліквідатора, використовують словосполучення «оплата витрат», пов'язаних з проведенням ліквідаційної процедури з ліквідаційного рахунку боржника. Тобто дана правова норма стосується тих витрат, які сплачуються арбітражним керуючим у безготівковому порядку з банківського (ліквідаційного) рахунку боржника – банкрута.

Водночас зі змісту ст. 30 КУзПБ випливає обов'язок арбітражного керуючого подавати на затвердження зборів (комітету) кредиторів звіт про

відшкодування витрат з подальшим затвердженням судом по закінченні відповідної процедури. Термін «відшкодування» орієнтує на те, що в даному випадку йдеться саме про компенсацію витрат, які було понесено за рахунок власних коштів арбітражного керуючого. Варто зауважити, що використання у наведених правових нормах різного термінологічного апарату має негативний вплив на процес їх однакового тлумачення суб'єктами правозастосування, передусім судами та арбітражними керуючими. Зокрема, у правозастосовній практиці арбітражного управління доволі часто постає проблема щодо визначення правової можливості стягнення з кредиторів понесених ліквідатором витрат у випадках відсутності ліквідаційної маси у боржника. Особливої гостроти ця проблема набуває у випадках, коли розмір та напрямки фактично понесених ліквідатором витрат не було попередньо погоджено з комітетом (зборами) кредиторів, а їх розмір становить значні суми (наприклад, витрати на забезпечення збереження майна боржника, витрати щодо підтримання майна у справному стані, витрати на оплату послуг експертів щодо визначення вартості майна, судовий збір за подання позовів, витрати на проїзд та проживання арбітражного керуючого у зв'язку з виконанням повноважень ліквідатора тощо).

Слід відмітити, що передбачена у КУЗПБ концепція регулювання процедури відшкодування витрат ліквідаційної процедури, понесених ліквідатором за власний кошт, є нецілісною та розбалансованою. Зокрема, у зв'язку з відсутністю відповідних нормативних положень у КУЗПБ постають проблеми щодо: наявності чи відсутності права ліквідатора щодо відшкодування з ліквідаційного рахунку боржника понесених за власний кошт витрат ліквідаційної процедури до затвердження зборами кредиторів звіту про здійснення та відшкодування витрат; наявності чи відсутності права ліквідатора відшкодувати з ліквідаційного рахунку боржника понесені за власний кошт витрати ліквідаційної процедури після затвердження зборами (комітетом) кредиторів звіту про здійснення та відшкодування витрат, але до затвердження такого звіту господарським судом за підсумками процедури ліквідації; правових наслідків, що настають у випадку не схвалення зборами (комітетом) кредиторів, забезпеченим кредитором та (або) не

затвердження господарським судом звіту арбітражного керуючого про здійснення та відшкодування витрат; можливості та механізму повернення контрагентами до складу ліквідаційної маси сум, сплачених арбітражним керуючим з ліквідаційного рахунку, які в подальшому не було затверджено зборами (комітетом) кредиторів, забезпеченим кредитором, судом.

При вирішенні цих питань, видається правильним виходити з наступного. Законодавство імперативно покладає на арбітражного керуючого обов'язок забезпечити належну реалізацію заходів ліквідаційної процедури не зважаючи на можливу відсутність грошових коштів на ліквідаційному рахунку боржника, або не створення кредиторами фонду авансування витрат арбітражного керуючого. За таких умов, хоча законодавство це і не передбачає, фактично фінансування витрат ліквідаційної процедури здійснюється за рахунок власних коштів арбітражного керуючого (ліквідатора). Такі витрати, виходячи з положень ч. 3 ст. 61 КУЗПБ, відшкодовуються ліквідатору позачергово за рахунок коштів, що надходять на ліквідаційний рахунок боржника – банкрута від реалізації ліквідаційної маси.

Важливо відмітити, що законодавство не ставить в залежність можливість відшкодування витрат ліквідаційної процедури від факту затвердження звіту ліквідатора про проведені витрати зборами (комітетом) кредиторів та (або) судом. З цього слідує висновок про те, що ліквідатор може відшкодовувати понесені витрати до затвердження звіту про витрати ліквідаційної процедури, несучи при цьому ризик подальшого несхвалення певних витрат зборами (комітетом) кредиторів та (або) судом. В цьому контексті слід зосередити увагу на з'ясуванні правового значення факту затвердження звіту ліквідатора про понесені витрати, а також можливих наслідків його не затвердження, оскільки законом їх не передбачено.

Частина 6 ст. 30 КУЗПБ покладає на ліквідатора обов'язок звітувати перед зборами (комітетом) кредиторів та забезпеченим кредитором про понесені витрати кожні два місяці, а також за підсумками ліквідаційної процедури. При цьому зі змісту закону не уявляється можливим зробити висновки в чому полягає сенс схвалення звіту ліквідатора про понесені витрати кожні два місяці та одночасно за

підсумками ліквідаційної процедури, адже якщо всі проміжні звіти ліквідатора про понесені витрати схвалено зборами (комітетом) кредиторів та забезпеченим кредитором – відсутня необхідність у прийнятті рішення щодо схвалення підсумкового звіту про витрати. І навпаки, не схвалення зборами (комітетом) кредиторів окремих чи всіх проміжних звітів ліквідатора про понесені витрати не перешкоджає можливості зборам (комітету) схвалити (або не схвалити) підсумковий звіт ліквідатора про понесені ним витрати.

Частиною 4 ст. 61 КУзПБ на ліквідатора покладено обов'язок звітувати перед комітетом кредиторів про використання коштів боржника щомісячно, отже в даному випадку існує колізія положень даної норми з положеннями ч. 6 ст. 30 КУзПБ, відповідно до якої арбітражний керуючий звітує перед зборами (комітетом) кредиторів про понесені витрати кожні два місяці. Слід також зазначити, що зі змісту положень ч. 6 ст. 30 КУзПБ слідує обов'язок ліквідатора ініціювати проведення засідання комітету кредиторів кожні два місяці для розгляду звіту про понесені витрати. Втім, КУзПБ залишає без відповіді питання про те, якими мають бути подальші дії ліквідатора і які настають правові наслідки у випадку, якщо засідання комітету кредиторів не відбулося через неявку кредиторів, або комітетом кредиторів не приймається рішення про затвердження звіту ліквідатора про понесені витрати, або через певні причини (або без будь-яких причин) прийнято рішення про відмову у затвердженні проміжного звіту ліквідатора про понесені витрати.

Невирішеним на законодавчому рівні залишається також питання про те, яким чином гармонізувати положення КУзПБ щодо позачергового відшкодування витрат ліквідаційної процедури і сплати винагороди ліквідатора з правилом щодо послідовного задоволення вимог кредиторів кожної черги згідно з принципом пропорційності їх вимог. Адже якщо у звітному періоді ліквідатором понесено певні витрати у зв'язку з виконанням функцій ліквідатора, презюмується, що решта коштів на ліквідаційному рахунку має бути в повній сумі розподілена пропорційно між кредиторами найвищої черги з подальшим переходом до пропорційного погашення вимог кредиторів наступної черги.

Проте, витрати можуть мати місце протягом всієї процедури ліквідації, що відповідно зменшує залишок суми коштів, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів. Якщо ж припустити, що залишок суми, яка підлягає розподілу між кредиторами, підлягає пропорційному зменшенню після кожного факту проведених витрат, то постає інша проблема, яка полягає в тому, що вимоги кредиторів, які вже було задоволено в минулому, задовольнялися в більшому розмірі ніж вимоги решти кредиторів цієї ж черги. Така ситуація може мати місце при значній кількості кредиторів однієї черги, коли їх задоволення не проводиться одночасно (наприклад при погашенні боргів по заробітній платі працівникам боржника, коли немає відомостей про окремих кредиторів, які своєчасно не звернулися до ліквідатора для отримання коштів).

Аналогічні зауваження можна висловити до правової регламентації порядку сплати додаткової винагороди арбітражного керуючого, яка відповідно до положень ч. 3 ст. 30 КУзПБ складає три відсотки суми погашених вимог кредиторів. Встановлений у КУзПБ порядок передбачає, що право на отримання додаткової винагороди виникає з дня фактичного надходження коштів на рахунок боржника, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів.

Проблемність цим нормативних положень доцільно продемонструвати на наступних прикладах. Якщо припустити, що загальний розмір ліквідаційної маси боржника складає 100 тисяч грн., які в повному обсягу спрямовано ліквідатором на погашення вимог кредиторів, розмір додаткової винагороди ліквідатора (3%) складає 3000 грн., проте в даному випадку буде відсутнє джерело сплати додаткової винагороди арбітражного керуючого, позаяк всі кошти було спрямовано на погашення вимог кредиторів, а стягнення додаткової винагороди з кредиторів пропорційно розміру їх вимог КУзПБ не передбачає. Якщо ж припустити, що додаткова винагорода утримується ліквідатором з суми коштів, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів (100 тисяч грн. (загальний розмір ліквідаційної маси) – 3000 грн. (додаткова винагорода ліквідатора) = 97000 грн. (сума, яка спрямовується на погашення вимог кредиторів), тоді не витримується вимога закону відносно співвідношення розміру додаткової винагороди

ліквідатора із сумою погашених вимог кредиторів, оскільки з буквального змісту ч. 3 ст. 30 КУзПБ, слідує, що три відсотки вираховуються від суми фактично погашених вимог кредиторів (3% від 97000 грн. (сума фактично погашених вимог кредиторів) = 2910 грн.).

З огляду на зазначене, встановлений у КУзПБ правовий порядок схвалення звітів ліквідатора про понесені витрати, а також сплати додаткової винагороди є недосконалим. Покращення порядку правового регулювання звітування ліквідатора про здійснені протягом ліквідаційної процедури витрати, і відповідно порядку отримання відшкодування понесених витрат, вбачається наступним шляхом викладення ч. 4 ст. 61 КУзПБ в наступній редакції: «Ліквідатор щомісячно подає комітету кредиторів та суду звіт про проведену роботу, який має містити інформацію про нараховану та виплачену основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого, розмір понесених та відшкодованих витрат. Щомісячний звіт ліквідатора про розмір понесених та відшкодованих витрат вважається схваленим комітетом кредиторів, якщо протягом десяти днів з дня отримання звіту ліквідатора про розмір понесених та відшкодованих витрат від комітету кредиторів не надійшло письмових заперечень до суду. Заперечення кредиторів щодо звітів ліквідатора про **проведену роботу, нараховану та виплачену основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого, розмір понесених та відшкодованих витрат розглядаються судом в порядку, встановленому для розгляду скарг на дії ліквідатора**».

Вбачається за доцільне також впровадження електронних програмних продуктів, які б забезпечували можливість оприлюднення поточної звітності ліквідатора про проведену роботу, нараховану та виплачену основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого, розмір понесених та відшкодованих витрат в електронній формі за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. Саме така форма організації звітності арбітражного керуючого спроможна забезпечити оперативність та зручність отримання учасниками справи про банкрутство інформації про поточний стан процедури ліквідації, економію витрат ліквідаційної процедури, розумне споживання матеріального та часового ресурсу,

прозорість діяльності арбітражного керуючого, збереження електронного архіву діяльності арбітражного керуючого, унеможливлення незаконного коригування показників звітності минулих періодів.

Вирішення проблеми, пов'язаної з порядком розрахунку та сплати додаткової винагороди арбітражного керуючого, вбачається можливим шляхом доповнення частини 5 ст. 30 КУзПБ положеннями наступного змісту: «Додаткова винагорода арбітражного керуючого утримується з суми коштів, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів».

Слід звернути увагу на суттєві техніко-юридичні вади положень КУзПБ, якими регламентовано порядок відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з проведенням ліквідаційної процедури. За змістом ч. 3 ст. 61 КУзПБ витрати арбітражного керуючого, пов'язані з проведенням ліквідаційної процедури відшкодовуються позачергово. Водночас зазначеною правовою нормою в залежності від виду витрат встановлено черговість їх відшкодування. У першу чергу оплачуються витрати, пов'язані з проведенням ліквідаційної процедури, та сплачується винагорода ліквідатора, а в другу чергу виконуються зобов'язання перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника надавали кредитування, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу.

Щодо другої категорії вимог слід розуміти, що це вимоги кредиторів, які виникли протягом процедур розпорядження майном, або санації. Протягом ліквідаційної процедури такі вимоги виникнути не можуть з огляду на заборону ведення господарської діяльності після визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Згідно з наведеним у ст. 1 КУзПБ визначенням, зобов'язання перед особами, які виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство – це вимоги поточних кредиторів. Жодних правових підстав кваліфікувати цей вид зобов'язань боржника перед кредиторами в якості «витрат», а тим більше «витрат ліквідаційної процедури» немає, оскільки по-перше: неоплачені зобов'язання боржника не є витратами; а по-друге: вказані зобов'язання виникають протягом

процедур розпорядження майном або санації, а відтак до ліквідаційної процедури вони не мають жодного відношення.

Відносно поточних кредиторів ч. 4 ст. 60 КУЗПБ встановлено загальне правило, згідно з яким вимоги поточних після їх розгляду ліквідатором та судом кредиторів погашаються в порядку черговості, визначеної ст. 64 КУЗПБ. В протилежність зазначеній правовій нормі згідно з ч. 3 ст. 61 КУЗПБ зобов'язання перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника надавали кредитування, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу відшкодовуються позачергово, що надає кредиторам даної категорії невинуватену перевагу в порівнянні з іншими поточними кредиторами, чий вимоги виникли протягом процедур банкрутства. Таким чином, є підстави вважати, що в даному випадку законодавцем штучно, всупереч самій ідеї конкурсного провадження, яка має на меті співрозмірний та справедливий розподіл конкурсної маси серед кредиторів, було змінено порядок задоволення окремої категорії поточних кредиторів в ліквідаційній процедурі. До того ж цей непослідовний крок супроводжується помилковим використанням понятійного апарату, коли зобов'язання боржника – банкрута перед поточними кредиторами віднесено до витрат ліквідаційної процедури.

Заслужовує на увагу і недосконала конструкція положень абз. 3 ч. 3 ст. 61 КУЗПБ, яка встановлюючи порядок оплати витрат, пов'язаних з проведенням ліквідаційної процедури, відносить до першої черги витрат винагороду ліквідатора. Таким чином, має місце помилкове змішування понять винагороди ліквідатора та витрат ліквідаційної процедури, які становлять собою різні по суті і змісту правові категорії з окремим правовим режимом регулювання. На користь правильності такого розуміння свідчать і положення абз. 2 ч. 3 ст. 61 КУЗПБ, якими чітко відмежовано поняття витрат ліквідаційної процедури від поняття основної та додаткової грошової винагороди ліквідатора.

Зважаючи на доволі незначний термін дії КУЗПБ, вищенаведені положення КУЗПБ ще не пройшли випробування судовою практикою, проте вже на даному етапі є достатньо обґрунтовані підстави передбачати високу імовірність

виникнення проблемних ситуацій при реалізації повноважень арбітражних керуючих, пов'язаних з обліком та задоволенням вимог поточних кредиторів в ліквідаційній процедурі.

Виходячи з загальної логіки та мети ліквідаційної процедури у справі про банкрутство, вбачається неправильним встановлення особливого порядку задоволення окремих видів вимог поточних кредиторів шляхом віднесення їх до витрат ліквідаційної процедури. З аналізу положень ч. 4 ст. 30 КУЗПБ слідує, що під витратами ліквідаційної процедури розуміються лише ті витрати, які безпосередньо пов'язані з виконанням повноважень арбітражного керуючого (ліквідатора) у справі про банкрутство. Очевидно, що вимоги поточних кредиторів, які виникли протягом процедур банкрутства, до них не належать. З огляду на зазначене, вбачається правильним виключити повністю абз. 3 ч. 3 ст. 61 КУЗПБ.

Заслужовує окремої уваги проблема визначення джерел сплати винагороди ліквідатора та відшкодування понесених ним витрат у випадку відсутності ліквідаційної маси у боржника – банкрута. Через недосконале законодавче регулювання вказане питання протягом доволі тривалого проміжку часу лишається предметом уваги науковців і практиків. Незважаючи на непоодинокі спроби концептуальної зміни законодавства про банкрутство, насамперед викладення в новій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», яка набула чинності 19.01.2013 р., а також прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, зазначену проблему не було вирішено на законодавчому рівні до цього часу. Це, в свою чергу, обумовило необхідність розв'язання вказаної проблематики в площині судової правозастосовної практики.

Останніми роками під час розгляду судами справ про банкрутство було сформовано два протилежні підходи при вирішенні питання стосовно визначення джерела сплати грошової винагороди ліквідатора та відшкодування понесених ним витрат за відсутності у боржника ліквідаційної маси.

Перший підхід заснований на буквальному (текстуальному) тлумаченні

закону і полягає в тому, що примусове стягнення грошової винагороди на користь арбітражного керуючого у спосіб, не передбачений чинним законодавством з кредиторів, які звертаються до суду за захистом порушеного права, завдає останнім не передбачених додаткових матеріальних збитків та фактично таке стягнення призводить до порушення публічного порядку у суспільстві, порушенню права власності кредиторів на належні їм матеріальні засоби, в тому числі кошти (ухвала Господарського суду Київської області від 06.12.2018 р. по справі № 911/684/13-г [236]; ухвала Господарського суду Сумської області від 14.05.2018 р. по справі № 920/374/15 [237]; ухвала Господарського суду Харківської області від 14.06.2018 р. по справі № 922/1589/16 [238]; постанова Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 06.03.2018 р. по справі № 912/1783/16 [104]; ухвала Господарського суду Одеської області від 27.11.2015 р. по справі № 916/609/13-г [232]; ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 28.02.2017 р. по справі № 904/7328/15 [233]; постанови Верховного суду України від 04.11.2015 р. по справі № 916/2019/13 [74], від 18.11.2015 р. по справі № 910/15007/14 [75], від 27.01.2016 р. по справі № Б11/009-12 [76]).

Другий підхід передбачає застосування судом справедливого механізму оплати послуг арбітражного керуючого, оскільки Конституцією України та Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виключається можливість безоплатного надання послуг арбітражним керуючим. Застосовуючи цей механізм, суди пропорційно стягують визначений комітетом кредиторів розмір щомісячної оплати послуг арбітражного керуючого відповідно до визначеної за наслідком затвердження реєстру вимог кредиторів пропорційності грошових вимог конкурсних кредиторів, оскільки участь кредитора у справі про банкрутство визначається саме такою кількістю грошових вимог, яка відповідає кратному визначенню голосів кредитора, включеного до реєстру грошових вимог кредиторів (постанови Верховного суду від 04.10.2018 р. у справі № 916/1503/17 [78]; від 30.01.2019 р. по справі № 910/32824/15 [84]; від 05.09.2019 р. по справі № 11/Б-1042(337/7-10) [85]).

Варто відмітити, що в судовій практиці трапляються випадки, коли суд не

йде жодним із двох вищеназваних усталених шляхів правозастосування. Зокрема має місце правовий підхід, коли суд, відмовляючи у стягненні винагороди і витрат арбітражного керуючого з кредиторів, зазначає, що ліквідатор не позбавлений можливості захистити свої права на оплату за надані послуги шляхом звернення до кредиторів боржника, вимоги яких визнано погашеними за наслідком проведеної ліквідаційної процедури, у позовному провадженні, оскільки за наслідком затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу припиняються (погашаються) вимоги кредиторів до боржника, а вимоги ліквідатора до колишніх учасників справи про банкрутство не припиняються за наслідком припинення провадження у справі про банкрутство (постанова Верховного суду від 05.06.2018 р. по справі № 922/3997/15 [88]).

Аналіз судової правозастосовної практики з досліджуваного питання свідчить про те, що «незважаючи на включення до Господарського процесуального кодексу України положень ч. 4 ст. 236 в редакції від 15.12.2017 р., згідно з якими при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду, фактично єдності правозастосування судами всіх інстанцій у досліджуваному питанні досягнуто не було. З огляду на різноманітність судової практики, яка має місце протягом доволі значного проміжку часу, видається очевидним, що вказану проблематику має бути вирішено саме на рівні закону. Це дозволить не тільки забезпечити єдність судової практики та зменшити кількість оскаржень судових рішень учасниками справи про банкрутство, а насамперед зробить зрозумілим та передбачуваним для всіх учасників справи про банкрутство порядок визначення джерел сплати основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого і відшкодування понесених ним витрат у випадку відсутності коштів боржника» [23, с. 535-538].

Вирішення вказаного питання вбачається можливим шляхом встановлення єдиного правового механізму сплати основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого, та відшкодування понесених ним витрат, який би гарантував оплату праці арбітражного керуючого та відшкодування понесених

витрат незалежно від наявності у боржника ліквідаційної маси. Вирішення вказаної задачі можливе шляхом виключення з ч. 2 ст. 30 КУзПБ «Винагорода та відшкодування витрат арбітражного керуючого», які присвячені визначенню лише джерел сплати основної грошової винагороди арбітражного керуючого, абзаців 6, 7. А також в доповненні ст. 30 КУзПБ частиною 7 наступного змісту: «Сплата основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень розпорядника майна, ліквідатора, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, відшкодування понесених ним витрат здійснюється за рахунок коштів, авансованих заявником (кредитором або боржником) на депозитний рахунок господарського суду, який розглядає справу, до моменту подання заяви про відновлення відкриття провадження у справі. У разі якщо процедура триває після закінчення авансованих заявником коштів, основна винагорода арбітражного керуючого сплачується за рахунок коштів, одержаних боржником – юридичною особою у результаті господарської діяльності, або коштів, одержаних від продажу майна боржника, яке не перебуває в заставі. В решті випадків сплата основної винагороди, відшкодування понесених витрат здійснюється за рахунок коштів кредиторів, виходячи із принципу пропорційності їх грошових вимог».

Підсумовуючи зазначимо, що із прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства не було в повній мірі враховано усталену правозастосовну практику господарських судів з проблемних питань правового регулювання діяльності арбітражного керуючого в процедурі ліквідації. Незважаючи на позитивні зрушення в окремих аспектах правового регулювання діяльності арбітражного керуючого на стадії ліквідації у процедурі банкрутства, положення законодавства про неплатоспроможність потребують вдосконалення шляхом внесення відповідних змін та доповнень.

2.4. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого у справах про неплатоспроможність фізичних осіб

Інститут банкрутства фізичних осіб в міжнародній правовій практиці є одним з найефективніших способів розв'язання проблем неплатоспроможності осіб, які в силу певних життєвих обставин потрапили в скрутне матеріальне становище. Перехід України до моделі ринкової економіки чітко окреслив проблему узгодження інтересів позичальників та кредиторів, зокрема шляхом застосування інституту неплатоспроможності (банкрутства). Закон України «Про банкрутство» від 14.05.1992 р. № 2343-XII, яким було започатковано розвиток законодавства про банкрутство в незалежній Україні, охоплював лише корпоративний сектор економічних правовідносин, оскільки розглядав в якості суб'єктів банкрутства виключно юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство» від 30.06.1999 р. № 784-XIV до кола суб'єктів банкрутства було включено фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, а також було викладено Закон в новій редакції, яка набула чинності 01.01.2000 р. Положення нової редакції Закону носили більш прокредиторський характер, що позначилося не тільки на його змісті, але й на назві – Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [109].

Надавши правову можливість врегулювання боргів неплатоспроможних фізичних осіб – підприємців за допомогою процедури банкрутства, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 30.06.1999 р. обмежував предмет свого регулювання відносно фізичних осіб грошовими зобов'язаннями, що виникли безпосередньо у фізичної особи на підставах, пов'язаних із здійсненням такою особою підприємницької діяльності. Разом з тим, борги фізичних осіб, не пов'язані із підприємницькою діяльністю, залишалися поза межами правового регулювання законодавства про неплатоспроможність.

Розвиток економіки України, передусім сектору банківського іпотечного та споживчого кредитування, обумовлював потребу у якісній зміні підходів правового регулювання заборгованості неплатоспроможних фізичних осіб. В період з 2009 р. по 2018 р. на розгляд парламенту було подано цілу низку законопроектів, якими пропонувалося виокремити інститут банкрутства фізичних осіб на законодавчому рівні. Зокрема це проекти Законів України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо банкрутства фізичної особи)» № 4273 від 27.03.2009 р. [200], «Про реструктуризацію боргів фізичної особи або визнання її банкрутом» № 2353а від 14.07.2015 р. [204], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання процедури банкрутства фізичної особи з метою забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства» № 2714 від 23.04.2015 р. [206] та ін.

Інститут банкрутства фізичних осіб (не підприємців) вперше було закріплено на законодавчому рівні у 2018 р. в Кодексі України з процедур банкрутства, який набув чинності 21.10.2019 р. На відміну від попередніх редакцій законодавства про банкрутство, в КУЗПБ було уніфіковано процедуру неплатоспроможності як для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, та осіб, які підприємницькою діяльністю не займаються. Кодексом запроваджено низку правових механізмів розв'язання проблем неплатоспроможності фізичних осіб, які здійснюються за обов'язкової участі незалежного професіонала з питань банкрутства – арбітражного керуючого.

Незважаючи на доволі нетривалий строк дії КУЗПБ, вже зараз можна виділити певну проблематику, пов'язану із правовим регулюванням провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб.

По-перше, слід звернути увагу на наявність техніко-юридичних недоліків, допущених при розробці КУЗПБ. Зокрема відповідно до Книги IV КУЗПБ процесуальний рух справи про неплатоспроможність фізичної особи відбувається шляхом послідовно застосовуваних процедур реструктуризації боргів та погашення боргів.

Виходячи з назви процедури – реструктуризація боргів фізичної особи, яка

вводиться одночасно з порушенням провадження у справі про неплатоспроможність, логічно припустити, що протягом цієї процедури має відбуватися процес врегулювання боргів фізичної особи з метою відновлення її платоспроможності. Проте, зі змісту положень п. 8 ч. 5 ст. 119, ч. 8 ст. 123, 126, 127 КУзПБ слідує, що після порушення провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи протягом тримісячного періоду відбувається з'ясування причин виникнення стану неплатоспроможності, уточнення майнового стану боржника, встановлення розміру вимог кредиторів, формування представницького органу кредиторів, розробка плану реструктуризації, тобто виключно підготовчі дії, які передують процесу реструктуризації боргів фізичної особи, але за своєю суттю ним не являються.

Що ж стосується власне процесу реструктуризації боргів фізичної особи, то він відбувається лише після схвалення зборами кредиторів та затвердження судом плану реструктуризації. Здається, що в даному випадку не зовсім вдало об'єднано в межах однієї процедури дві різні за змістом та переслідуваною метою процеси: з'ясування майнового стану боржника (аналог процедури розпорядження майном юридичних осіб) та реструктуризацію боргів (аналог процедури санації юридичних осіб).

В даному випадку слід відмітити невідповідність назви процедури реструктуризації боргів фізичної особи її змісту на стадії, яка починається з моменту порушення провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи до моменту прийняття господарським судом рішення про реструктуризацію або погашення боргів. З огляду на необхідність дотримання принципу правової визначеності, видається правильним у справах про неплатоспроможність фізичних осіб запровадження підготовчої процедури, протягом якої буде відбуватися з'ясування причин неплатоспроможності, майнового стану боржника, встановлення розміру кредиторських вимог, з'ясування перспективи відновлення платоспроможності боржника, приймається рішення зборів кредиторів та суду про ведення подальшої судової процедури, або про припинення провадження у справі про неплатоспроможність. Процесуальні межі вказаної стадії мають бути

окреслені моментом порушенням провадження у справі про неплатоспроможність (попереднє засідання) і до прийняття судом рішення про введення наступної судової процедури (підсумкове засідання): процедури реструктуризації боргів, протягом якої буде відбуватися реалізація передбачених планом реструктуризації боргів заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності фізичної особи, або процедура погашення боргів, протягом якої буде здійснюватися задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації ліквідаційної маси боржника.

Як видається, запровадження вказаних змін дозволить більш чітко структурувати процесуальні стадії процедури неплатоспроможності фізичних осіб, розмежувати стадії провадження відповідно до їх призначення та поставленої мети, зробити зрозумілою та передбачуваною роботу арбітражного керуючого в межах кожної стадії процедури неплатоспроможності.

По-друге, слід звернути увагу на необхідність спрощення судових процедур неплатоспроможності фізичних осіб та скорочення судових витрат, як взаємопов'язаних складових доступності правосуддя. Реалізація вказаного завдання відповідає Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [145], якою серед першочергових реформ, що необхідно впровадити, визначила судову реформу, метою якої зокрема є захист прав і свобод людини в розумні строки. На необхідності забезпечення права судовий розгляд впродовж розумного строку також наголошується в ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини.

В контексті досліджуваної теми вбачається необхідним запровадження спрощеної процедури неплатоспроможності фізичної особи, яка б забезпечила скорочення терміну процедури та відповідно зменшення витрат на оплату послуг арбітражного керуючого. Введення спрощеної процедури неплатоспроможності вбачається можливим у випадках, коли заявником разом з заявою про порушення провадження у справі про неплатоспроможність надано суду безспірні докази неможливості виконання зобов'язань перед кредиторами боржника – фізичної особи (наприклад матеріали виконавчого провадження) та за відсутності пропозицій щодо відновлення платоспроможності. Спрощений порядок в даному випадку буде полягати в тому, що до такої категорії боржників – фізичних осіб

судом буде вводиться одразу процедура погашення боргів, без необхідності обов'язкового попереднього проведення процедури реструктуризації боргів.

Водночас з метою запобігання зловживанням з боку недобросовісних учасників провадження слід передбачити можливість переходу із процедури погашення боргів до процедури реструктуризації боргів у випадках, коли під час розгляду справи про неплатоспроможність виявиться невідповідність наданих заявником відомостей про фінансово-майновий стан неплатоспроможного боржника, або у випадках, коли зміна обставин дає підстави кредиторам вважати перспективною можливість відновлення платоспроможності боржника – фізичної особи. Таким чином, запровадження спрощеної процедури неплатоспроможності фізичної особи дозволить скоротити часові та фінансові витрати зацікавлених сторін та водночас виключити можливі зловживання, залишаючись гнучким та зручним правовим інструментом врегулювання боргів неплатоспроможної фізичної особи.

По-третє, слід звернути увагу, що до КУзПБ було включено умови, що істотно ускладнюють ефективність використання інституту банкрутства фізичними особами. Зокрема, слід вказати про те, що необхідною умовою відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи є авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень (п. 12 ч. 3 ст. 116 КУзПБ), тобто виключно на строк підготовки та подання до суду плану реструктуризації боргів боржника (п. 8 ч. 5 ст. 119 КУзПБ). Якщо умови затвердженого судом плану реструктуризації передбачають подальшу участь керуючого реструктуризацією у виконанні такого плану, джерела виплати йому основної винагороди визначаються відповідно до умов плану реструктуризації (п. 1 ч. 5 ст. 127 КУзПБ).

Уявляється, що не всі неплатоспроможні фізичні особи знайдуть фінансову можливість одночасно сплатити судовий збір за відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, який становить десять розмірів прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір»),

авансувати основну винагороду керуючого реструктуризацією в розмірі п'ятнадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (абз. 3 ч. 2 ст. 30 КУзПБ), сплатити послуги адвоката з підготовки заяви про порушення справи про неплатоспроможність. Тобто в даному випадку можемо відмітити фактичну неможливість виконання мети КУзПБ щодо банкрутства фізичних осіб з огляду на ускладнений доступ зацікавлених неплатоспроможних фізичних осіб до судових процедур неплатоспроможності. Це не в повній мірі узгоджується з принципом доступу до правосуддя, про необхідність застосування якого неодноразово зазначалося в судових актах Європейського суду з прав людини (рішення ЄСПЛ по справі «Голдер проти Об'єднаного королівства» від 21.02.1975 р. [209], по справі «Шлепкин против России» від 01.02.2007 р. [210], по справі «Безымянная против России» від 22.12.2009 р. [214] та ін.).

З іншого боку, обмеження терміну гарантованого отримання винагороди тримісячним періодом, знижує потенційну зацікавленість арбітражних керуючих на участь у справах про неплатоспроможність фізичних осіб. Також слід відмітити менший розмір передбаченої КУзПБ основної винагороди керуючого реалізацією (3 прожиткових мінімуми для працездатних осіб), порівняно з розміром винагороди керуючого реструктуризацією (п'ять прожиткових мінімуми для працездатних осіб). Насамкінець неможливо не відмітити дискримінаційний характер положень ст. 133 КУзПБ, відповідно до яких кошти, отримані від продажу заставного майна боржника не є джерелом сплати основної винагороди керуючого реалізацією. Варто згадати і те, що застосований у ч. 3 ст. 132 КУзПБ принцип «нового старту», дозволяє виключити за розсудом суду певне майно з конкурсної маси неплатоспроможної фізичної особи, що відповідно призводить до зменшення вартості джерела сплати винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого.

Зважаючи на відсутність у КУзПБ правового механізму покладення витрат по сплаті винагороди арбітражного керуючого на кредиторів пропорційно до розміру їх вимог до боржника, це унеможливить отримання арбітражним керуючим основної винагороди у справах про неплатоспроможність фізичних

осіб, єдиним активом яких є заставне майно. Не важко спрогнозувати, що саме ця категорія справ про неплатоспроможність фізичних осіб буде найпоширенішою в судовій практиці з урахуванням того, що відповідно до п. 2 прикінцевих та перехідних положень КУЗПБ було визнано таким, що втратив чинність Закон України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» від 03.06.2014 р. № 1304-VII [137].

В цьому аспекті доволі цікавим для вітчизняної науки та практики у сфері правовідносин неплатоспроможності уявляється досвід банкрутства фізичних осіб у США, де процедури неплатоспроможності проводяться під контролем федерального керуючого, але суд, який розглядає справу про банкрутство, може призначити будь-яку незацікавлену особу в якості довіреного керуючого у справі по Главі 13 Кодексу про банкрутство США або вести справу самостійно за відсутності призначеного керуючого.

Слід відмітити, що національне законодавство створює кредиторам доволі ефективні можливості захисту своїх прав та майнових інтересів. Зокрема в судовому порядку у позовному провадженні з подальшим примусовим виконання судового рішення державними або приватними виконавцями. В позасудовому порядку (зокрема, шляхом звернення стягнення на заставне майно). В цьому аспекті важко погодитися з логікою законодавця, який наділив лише боржника – фізичну особу правом ініціювати власну процедуру неплатоспроможності. Вказана умова презентувалася розробниками КУЗПБ як проборжникова, спрямована на забезпечення додаткових гарантій захисту від кредиторів. Втім, уявляється, що насправді ефект від впровадження зазначеної норми виявиться протилежним, оскільки за весь тягар вчинення підготовчих дій матеріального та організаційного характеру лягає на плечі неплатоспроможних боржників, а не кредиторів. За таких умов, кредитори, які мають мотивацію та ресурси ініціювати процедуру банкрутства неплатоспроможних фізичних осіб, позбавлені такої правової можливості, а фізичні особи, які потрапили у фінансову скруту обтяжені обов'язком фінансувати витрати, пов'язані з відкриттям провадження у справі про власну неплатоспроможність.

Вбачається за необхідне на законодавчому рівні наділити кредиторів правом ініціювати процедуру неплатоспроможності фізичних осіб. Запровадження вказаної можливості дозволить не тільки забезпечити справедливий баланс інтересів кредиторів та боржників шляхом надання їм однакових процесуальних можливостей у справах про неплатоспроможність, але й дозволить перекласти на плечі кредиторів фінансовий тягар, пов'язаний з порушенням провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Підсумовуючи зазначимо, що серед перспективних напрямків вдосконалення положень законодавства, що регламентують правове положення арбітражного керуючого у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, вбачаються наступні.

По-перше, чітке розмежування процесуальних стадій у справі про банкрутство фізичної особи шляхом запровадження тристадійної моделі провадження (початкове введення підготовчої процедури, в межах якої з'ясовуються причини неплатоспроможності, фінансовий стан боржника, встановлення розміру кредиторських вимог та визначення перспективи відновлення платоспроможності боржника).

По-друге, запровадження спрощеної процедури неплатоспроможності фізичної особи шляхом введення одночасно порушенням провадження у справі про неплатоспроможність процедури погашення боргів. Запровадження вказаних змін дозволить мінімізувати часові та матеріальні витрати учасників справи про неплатоспроможність фізичної особи, а саму процедуру зробити більш гнучкою.

По-третє, слід усунути неповноту правового регулювання стосовно джерел оплати основної винагороди арбітражного керуючого у випадках відсутності конкурсної маси фізичної особи. З огляду на необхідність дотримання передбачених ст. 42 Конституції України гарантій оплати праці, вбачається обґрунтованим покладення обов'язку з оплати винагороди арбітражного керуючого, та відшкодування понесених ним витрат на кредиторів відповідно до принципу пропорційності їх вимог до боржника.

Висновки до розділу 2

Дослідивши теоретичні, історичні, соціальні та міжнародно-правові аспекти правового становища арбітражного керуючого в межах справи про банкрутство, можемо зробити наступні висновки.

Забезпечення незалежності арбітражного управління потребує впровадження додаткових процесуальних гарантій та побудови системи ефективно працюючих елементів організаційного, компетенційного, матеріального та особистісного характеру, зокрема, завдяки виключенню можливості комітету кредиторів в будь-який час змінювати раніше призначеного судом арбітражного керуючого без обґрунтування причин, забезпеченню практичної реалізації права арбітражного керуючого на своєчасне отримання грошової винагороди та відшкодування понесених витрат; збільшенню обсягу повноважень арбітражного керуючого, які реалізуються ним безпосередньо, без необхідності попереднього санкціонування з боку суду та/або комітету кредиторів; створенню сприятливих умов для виховання високих морально-психологічних якостей спільноти арбітражних керуючих.

Потребують нормативного уточнення завдання та коло повноважень арбітражного керуючого на всіх процесуальних стадіях справи про банкрутство:

на стадії розпорядження майном, зокрема, щодо:

- покладення на розпорядника майна обов'язку забезпечувати формування конкурсної маси, здійснення контролю за використанням активів виконавчими органами боржника, а у випадку припинення судом їх повноважень – забезпечення збереження активів боржника до переходу до наступної процесуальної стадії процедури банкрутства;

- здійснення розпорядником майна суцільного контролю за примусовим стягненням та добровільними виплатами грошових коштів, що проводяться з банківських рахунків боржника, для чого слід включити до кола повноважень розпорядника майна право безпосередньо отримувати відомості, що становлять банківську таємницю без необхідності звернення до суду для вирішення цього питання;

- зміни назви процедури розпорядження майном на процедуру нагляду, а

терміну»розпорядник майна» на термін «керуючий процедурою нагляду», виходячи з встановленої у КУзПБ мети процедури розпорядження майном та аналізу функцій арбітражного керуючого на цій судовій стадії;

на процесуальній стадії санації, зокрема, щодо:

- доповнення кола обов'язків керуючого санацією обов'язком щодо проведення інвентаризації активів та зобов'язань боржника при переході до стадії санації, обов'язком щодо проведення аналізу фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника, з визначенням строків реалізації зазначених завдань;

- обмеження завдання керуючого санацією стягнення лише простроченої дебіторської заборгованості, з одночасним наділенням комітету кредиторів повноваженнями щодо списання сумнівної або безнадійної дебіторської заборгованості;

- звільнення арбітражного керуючого від низки передбачених КУзПБ обов'язків, які не узгоджуються з метою його діяльності під час процедури санації, зокрема, щодо розгляду вимог конкурсних кредиторів; відкриття окремого санаційного рахунку; стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність; виконання повноважень керівника боржника по закінченні процедури санації;

на процесуальній стадії ліквідації, зокрема, щодо:

- порядку дій ліквідатора щодо задоволення в особливому порядку окремих видів вимог поточних кредиторів шляхом віднесення їх до витрат ліквідаційної процедури;

- правового механізму сплати додаткової винагороди арбітражного керуючого шляхом надання можливості безпосереднього її утримання ліквідатором з суми коштів, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів;

у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, зокрема щодо:

- можливості застосування спрощеної процедури неплатоспроможності фізичної особи, що не передбачає участі арбітражного керуючого, зокрема у

випадках доведеної неможливості виконання зобов'язань перед кредиторами та відсутності пропозицій щодо відновлення платоспроможності неоплатного боржника;

- забезпечення рівних можливостей кредиторів та неоплатної фізичної особи щодо ініціювання процедури неплатоспроможності фізичних осіб, що дозволить перекласти на кредиторів фінансовий тягар, пов'язаний з порушенням провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи;

- загальне завдання арбітражного керуючого з формування конкурсної (ліквідаційної) маси боржника, що реалізується, зокрема, шляхом оскарження арбітражним керуючим фінансових правочинів, вчинених боржником протягом підозрілого періоду, потребує конкретизації, а саме нормативного визначення в якості прямого обов'язку (а не права) арбітражного керуючого виявляти та оскаржувати такі правочини як з загально-цивільних підстав, так і зі спеціальних підстав, передбачених КУЗПБ, без необхідності оплати судового збору;

- потребують гармонізації правові механізми звітування та оплати праці арбітражного керуючого, зокрема, завдяки синхронізації періодичності надання поточної звітності комітету кредиторів та суду з нормативно визначеним періодом виникнення права на отримання грошової винагороди арбітражного керуючого, впровадженню принципу мовчазної згоди комітету кредиторів з проміжними (поточними) звітами арбітражного керуючого про виконану роботу, нараховану винагороду та здійснені витрати;

- до джерел, за рахунок яких сплачується основна та додаткова грошова винагорода арбітражного керуючого, а також проводиться відшкодування понесених ним витрат підлягають включенню такі додаткові джерела, як: а) кошти кредиторів, які несуть фінансовий тягар відшкодування витрат на супровід процедур банкрутства, відповідно до принципу пропорційності їх грошових вимог до боржника; б) кошти, отримані від притягнення до субсидіарної та солідарної відповідальності осіб, винних в доведенні боржника до банкрутства;

- потребує усунення неповноти правового регулювання порядку сплати винагороди арбітражного керуючого у випадках відсторонення від участі у справі

про банкрутство, внаслідок прийняття наказу Міністерством юстиції України про анулювання свідоцтва на право здійснення діяльності арбітражного керуючого, який в подальшому було скасовано в судовому порядку, зокрема шляхом впровадженню механізму відшкодування збитків за рахунок держави.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ УМОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО

3.1. Оподаткування діяльності арбитражних керуючих

Невід'ємною складовою правового положення арбитражного керуючого є його податковий статус, під яким у даній роботі розуміється сукупність встановлених законодавством прав та обов'язків арбитражного керуючого у сфері оподаткування. За період існування в Україні інституту арбитражного керуючого мали місце різні правові підходи до оподаткування арбитражних керуючих, як окремої категорії платників податків, а також до видів податків, зборів, обов'язкових платежів, які справлялися з їх діяльності.

Прийнятий 14.05.1992 р. Закон України «Про банкрутство» № 2343-ХІІ у первісній редакції не містив положень, якими б регламентувався податковий аспект діяльності арбитражних керуючих. Власне і самого поняття «арбитражний керуючий» тодішня редакція Закону ще не містила, а оперувала такими термінами, як «розпорядник майна», «ліквідатор». Діючими на той час нормативно-правовими актами з питань оподаткування, зокрема Декретом Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» від 26.12.1992 р. № 13-92 [138] та пізніше прийнятим Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. № 889-IV [134], арбитражні керуючі в якості самостійної категорії платників податків не виокремлювалися (податковим законодавством до арбитражних керуючих застосовувався режим оподаткування звичайної фізичної особи).

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 07.03.2002 р. № 3088-III [110] було доповнено Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» статтею 3-1, згідно з якою арбитражним керуючим можна було призначити фізичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності. Зазначеною нормою було закладено правове

підґрунтя для поширення режиму оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб на діяльність арбітражних керуючих, які могли обрати за своїм бажанням або загальну або спрощену систему оподаткування.

Вказані зміни призвели до того, що в переважній більшості арбітражними керуючими було обрано спрощену систему оподаткування відповідно до діючого на той час Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 03.07.1998 р. № 727/98 [146], оскільки така система мала цілу низку переконливих переваг порівняно із загальною системою оподаткування. Це, зокрема, необхідність сплати лише одного виду податку – єдиного податку, прості правила адміністрування податку, складання і подання податкової звітності, незначна ставка єдиного податку, яка мала фіксований розмір і не залежала від розміру отриманого арбітражним керуючим доходу.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 р. № 4212-VI було вчергове змінено правове положення арбітражних керуючих, які замість суб'єктів підприємницької діяльності набули статусу суб'єктів незалежної професійної діяльності. Визначення та правовий режим оподаткування суб'єктів незалежної професійної діяльності, як окремої підкатегорії самозайнятих осіб, встановлювалося діючим на той час Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [69].

У прийнятому 18.10.2018 р. Кодексі України з процедур банкрутства за арбітражними керуючими статус суб'єктів незалежної професійної діяльності було збережено без змін. Зокрема у ч. 1 ст. 10 КУЗПБ визначено, що арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності, проте дефініції незалежної професійної діяльності КУЗПБ не містить, що обумовлює необхідність звернення до інших нормативно-правових актів для з'ясування значення цього поняття.

Визначення незалежної професійної діяльності, що наведене у п.14.1.226. п.14.1 ст.14 Податкового кодексу України [69], також не розкриває його змісту,

оскільки не містить якихось критеріїв та ознак, які б дозволили з'ясувати сутність цього поняття та його змістовні характеристики. Зазначена правова норма лише містить перелік професій (спеціальностей), що з метою оподаткування визнаються незалежною професійною діяльністю, та встановлює певні обмеження. Зокрема визначає граничну кількість працівників самозайнятої особи (не більше чотирьох осіб), та закріплює правило щодо несумісності підприємницької та трудової діяльності в межах незалежної професійної діяльності.

Варто одразу зауважити, що встановлене у п.п. 14.1.226. п. 14.1. ст. 14 ПКУ обмеження кількості найманих працівників арбітражного керуючого чотирма особами є не виправданим та недоцільним, оскільки для цього відсутні будь-які об'єктивні причини та передумови. Крім того, законодавством не встановлено будь-яких правових наслідків порушення вимоги відносно граничної кількості найманих працівників, що певним чином робить вказану правову норму декларативною і позбавляє її будь-якого практичного сенсу.

Повертаючись до еволюції податкового статусу арбітражного керуючого, слід зазначити, що новий правовий статус самозайнятої особи суб'єкта незалежної професійної діяльності суттєво збільшив податкове навантаження на доходи арбітражних керуючих, оскільки виключив можливість застосування спрощеної системи оподаткування. На теперішній час відповідно до статусу самозайнятої особи суб'єкта незалежної професійної діяльності на арбітражних керуючих покладено обов'язок сплати податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) за ставкою 18%, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) за ставкою 22% та військового збору за ставкою 1,5%. Таким чином, на теперішній час загальний розмір податкового навантаження на доходи арбітражних керуючих складає 41,5%.

Такий рівень податкового навантаження доходів арбітражних керуючих видається занадто високим порівняно з іншими, визначеними національним законодавством категоріями платників податків, з огляду на те, що:

а) діяльність арбітражних керуючих згідно із законодавством не спрямована на отримання прибутку, а ставить за мету виконання на професійній основі певної

суспільно значущої функції – організації задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного боржника при забезпеченні балансу інтересів держави, кредиторів та боржника;

б) на відміну від підприємницької діяльності, яка спрямована на отримання максимального прибутку, рівень грошової винагороди арбітражного керуючого законодавчо обмежено граничними показниками (ч. 2 ст. 30 КУзПБ). Розмір грошової винагороди арбітражного керуючого також може бути зменшено за розсудом господарського суду в силу дискретних повноважень останнього (ч. 5 ст. 30 КУзПБ);

в) незважаючи на ту обставину, що діяльність арбітражного керуючого не супроводжується підприємницьким ризиком неотримання прибутку, отримання грошової винагороди арбітражного керуючого відбувається на нерегулярній основі (зазвичай за підсумками відповідних судових процедур, які іноді можуть тривати роками), та не забезпечено гарантованим джерелом виплати (наприклад за допомогою механізму страхуванням ризиків неотримання грошової винагороди).

Незважаючи на досить високий рівень деталізації податкового законодавства, на сьогодні існує доволі велика кількість невирішених правових питань, пов'язаних з адмініструванням податків, зборів та обов'язкових платежів, що справляються з діяльності арбітражних керуючих.

ПДФО. Доходи, отримані від здійснення діяльності арбітражного керуючого, є складовою частиною доходів, що включаються до загального річного доходу фізичної особи і підлягають обкладенню податком на доходи фізичних осіб за ставкою 18 відсотків бази оподаткування відповідно до положень п.п. 167.1. ст. 167 Розділу IV «Податок на доходи фізичних осіб» ПКУ.

Пунктом 178.6 ст. 178 ПКУ передбачено ведення окремої форми та порядку обліку витрат та доходів від здійснення діяльності арбітражного керуючого [157]. Водночас розрахунок суми податку, що підлягає сплаті від здійснення діяльності арбітражного керуючого за звітний податковий рік, зазначається окремим рядком (10.8) у податковій декларації про майновий стан і доходи [159], до якої включаються і інші види доходів, отриманих фізичною особою протягом звітного

податкового періоду (календарного року).

Згідно з п. 178.3 ст. 178 ПКУ оподатковуваним доходом вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між отриманим протягом звітного періоду (календарний рік) доходом і документально підтвердженими витратами, необхідними для провадження діяльності арбітражного керуючого.

Якщо при визначенні розміру доходів арбітражних керуючих особливих проблем не виникає, то у питанні визначення видів та розміру витрат, які можна враховувати при розрахунку оподаткованого доходу арбітражного керуючого є доволі суттєві складнощі.

Зокрема ПКУ не передбачено точного, або навіть приблизного переліку витрат, які може бути враховано арбітражним керуючим при визначенні оподаткованого доходу (на відміну від фізичних осіб, перелік витрат яких докладно визначено у п. 166.3 ст. 166 ПКУ, або фізичних осіб – підприємців, перелік витрат яких регламентовано у п. 177.4 ст. 177 ПКУ). Така неповнота правового регулювання призводить до виникнення проблемних ситуацій при проведенні податкових перевірок арбітражних керуючих, оскільки дозволяє представникам органів Державної податкової служби України на власний розсуд вирішувати питання про належність чи неналежність окремих витрат до ведення професійної діяльності арбітражного керуючого.

Попри відсутність у ПКУ відповідних правових положень, протягом останніх років ДПС послідовно обстоюється позиція, відповідно до якої при визначенні сукупного чистого доходу арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) необхідно враховувати тільки ті витрати, які безпосередньо пов'язані з організацією такої діяльності, однак, які не пов'язані з виконанням арбітражним керуючим повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора у конкретній справі про банкрутство.

Зазначену правову позицію викладено в «Узагальнюючій податковій консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які проводять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів)» [171], «Узагальнюючій податковій консультації щодо переліку витрат адвокатів, які

надають вторинну правову допомогу» [173], що свідчить про безпідставне застосування ДПС обмежувального підходу до видів витрат фізичної особи, яка здійснює незалежну діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).

Зокрема, у відповідності до зазначених роз'яснень до витрат, які зменшують загальний оподатковуваний дохід, може бути віднесено: орендну плату за користування орендованим приміщенням, або оплату за комунальні послуги, у разі використання власного нежитлового приміщення, де знаходиться контора (офіс) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), у тому числі його поточний ремонт обладнання пандусу для під'їзду інвалідів; витрати на технічне забезпечення діяльності робочого місця такої особи та його обслуговування (охоронна та пожежна сигналізація, вогнестійкий сейф, інформаційна вивіска, металеві двері або металеві ролети); витрати на ремонт та технічне обслуговування обладнання (комп'ютерів, у тому числі їх програмного забезпечення, принтерів, сканерів, ксероксів, факсів, телефонів тощо); витрати на виготовлення печаток, а також їх заміну; витрати на відкриття рахунків у банках та їх розрахунково-касове обслуговування; витрати на оплату праці та обов'язкові нарахування на фонд оплати праці помічників (найманих працівників); витрати на проходження підвищення кваліфікації; придбання та передплата нормативної літератури (книг, журналів, дисків, програм тощо); витрати на користування електронною базою законодавства; витрати на підключення та користування мережею Інтернет; придбання канцелярського приладдя; сплата такими особами єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; витрати на страхування професійних ризиків арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) за шкоду, заподіяну внаслідок неумисних дій або помилки під час здійснення повноважень арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора); поштові та кур'єрські послуги, необхідні для виконання діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора); витрати на послуги телекомунікаційного зв'язку для ведення податкового обліку та подання

податкової та іншої звітності.

Дослідження наведеного переліку видів витрат, дозволяє дійти висновку про те, що при визначенні оподатковуваного доходу арбітражного керуючого ДПС враховує лише такі витрати, що спрямовані на підтримання поточної діяльності та обслуговування засобів праці арбітражного керуючого, але не на придбання останніх. Цей висновок слідує зокрема із того, що до складу витрат не віднесено витрати на придбання приміщення офісу арбітражного керуючого, транспортних засобів, засобів оргтехніки (комп'ютери, ноутбуки, принтери), мобільних телефонів тощо, хоча належність цих витрат до здійснення діяльності арбітражного керуючого не викликає жодних сумнівів.

В якості практичного прикладу зазначеного обмежувального підходу фіскальних органів щодо визначення переліку витрат, що зменшують оподатковуваний дохід арбітражного керуючого, можна навести лист Державної податкової служби України № 783/6/99-00-04-07-03-15/ІПК від 16.10.19 р. про надання індивідуальної податкової консультації [186], яку за адміністративним позовом арбітражного керуючого (автора цього дисертаційного дослідження) було скасовано рішенням Одеського окружного адміністративного суду від 22.01.2020 р. по справі № 420/6810/19 [215], залишеного без змін постановою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 27.05.2020 р. по справі № 420/6810/19 [103].

Слід звернути увагу і на позицію ДПС стосовно неможливості зменшення доходу на суму витрат, понесених арбітражним керуючим у зв'язку з виконанням повноважень у справі про банкрутство, які у структурі витрат арбітражних керуючих займають найбільш питому вагу. До таких витрат зазвичай відносяться: витрати на забезпечення збереження майна боржника, витрати на проведення аналізу фінансово-господарської діяльності боржника (аудиторські послуги), транспортні витрати, судовий збір, що сплачується арбітражним керуючим за подання позовів від імені боржника, авансовий внесок при відкритті виконавчого провадження, витрати на доставку поштових відправлень, послуги за упорядкування та передачу на архівне зберігання кадрової документації боржника

тощо.

З вказаною позицією ДПС не можна погодитись з декількох причин. По-перше, у ПКУ відсутні правові положення, якими б було встановлено заборону на врахування витрат, понесених арбітражним керуючим у зв'язку з виконанням повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора у справах про банкрутство, при визначенні оподатковуваного доходу податком з доходів фізичних осіб. Та обставина, що згідно із ч. 4 ст. 30, ч. 3 ст. 61, п. 1 ч. 1 ст. 64, ч. 2 ст. 133 КУзПБ витрати арбітражного керуючого, пов'язані із провадженням у справі про банкрутство, підлягають відшкодуванню, цього висновку не спростовує (виняток становить ситуація, коли витрати арбітражного керуючого у зв'язку з провадженням у справі про банкрутство було фактично відшкодовано на рахунок арбітражного керуючого в тому ж податковому періоді, в якому їх було понесено).

Практичний досвід участі у справах про банкрутство в статусі арбітражного керуючого, свідчить про те, що витрати арбітражного керуючого далеко не завжди відшкодовуються фактично, внаслідок відсутності конкурсної/ліквідаційної маси у боржника та/або неможливості стягнення витрат з кредиторів (наприклад, якщо єдиним кредитором неплатоспроможного боржника є банківська установа, відносно якої введено процедури, передбачені Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [136], або кредитори, у яких відсутні будь-які активи, за рахунок яких можливо стягнення витрат арбітражного керуючого).

Видається правильним, що якщо витрати арбітражного керуючого було фактично відшкодовано в тому ж податковому періоді, в якому їх було понесено, то правових підстав для віднесення їх до складу витрат немає. Якщо ж фактично понесені витрати у зв'язку з провадженням у справі про банкрутство арбітражному керуючому не було відшкодовано протягом звітного податкового періоду, то уявляється цілком правомірним зменшення річного оподатковуваного доходу на суму таких невідшкодованих витрат.

Правовою підставою для такого висновку є положення п. 178.3 ст. 178 ПКУ, якими передбачено можливість зменшення доходу на суму документально підтверджених витрат, необхідних для провадження певного виду незалежної

професійної діяльності.

Якщо ж в наступному податковому періоді відбувається відшкодування витрат арбітражного керуючого, які ним було в минулому податковому періоді віднесено до складу витрат при визначенні оподатковуваного доходу, то в даному випадку сума відшкодованих витрат має включатися до складу оподатковуваного доходу на загальних підставах.

Протилежний підхід призвів би до безпідставного включення до складу доходів суми відшкодування витрат арбітражного керуючого у зв'язку з провадженням у справі про банкрутство, у випадках, якщо такі витрати було понесено арбітражним керуючим в минулому податковому періоді. На користь цього висновку свідчить те, що ПКУ не передбачає можливості перенесення витрат, понесених арбітражним керуючим протягом звітного періоду, на майбутні податкові періоди.

По-друге, аналіз положень ПКУ, якими встановлено порядок оподаткування податком на доходи фізичних осіб, свідчить про відсутність правових підстав для обмеження переліку та видів витрат, які може бути враховано при визначенні оподатковуваного доходу, лише витратами на підтримання поточної діяльності та обслуговування засобів праці арбітражного керуючого.

У цьому питанні позиція податкових органів свідчить про застосування ДПС аналогії із порядком справляння податку на прибуток юридичних осіб, коли витрати юридичної особи на придбання основних засобів (необоротних та нематеріальних активів) не відносяться до складу витрат. Проте, для юридичних осіб ПКУ передбачено можливість зменшення фінансового результату до оподаткування на суму розрахованої амортизації основних засобів відповідно до пункту 138.3 ст. 138 ПКУ. Аналогічної можливості для самозайнятих осіб – суб'єктів незалежної професійної діяльності (арбітражних керуючих) ПКУ не передбачено. У практиці це призводить до дискримінаційного, обмежувального та неправового підходу при визначенні податковими органами складу витрат і розрахунку оподатковуваного доходу арбітражних керуючих без урахування витрат на придбання основних засобів виробництва.

У питанні визначення структури витрат, які зменшують оподатковуваний дохід арбітражного керуючого, видається правильним виходити з наступного.

За змістом п. 178.3 ст. 178 ПКУ єдиними достатніми підставами для віднесення певних видатків до складу витрат арбітражного керуючого є:

- а) документальне підтвердження таких витрат,
- б) необхідність здійснення таких витрат для провадження діяльності арбітражного керуючого.

Очевидно, що життєдіяльність фізичної особи, яка одночасно здійснює декілька окремих в податковому сенсі видів діяльності (наймана праця в межах трудових правовідносин, здійснення підприємницької та незалежної професійної діяльності) є єдиним нерозривним процесом. Відтак окремі види видатків такої фізичної особи можуть бути одночасно спрямовані на задоволення потреб різних видів діяльності цієї фізичної особи (наприклад витрати на придбання автомобілю, який буде використовуватися одночасно в повсякденному житті фізичної особи, а також у підприємницькій та незалежній професійній діяльності, або витрати на отримання додаткового рівня освіти у вищих навчальних закладах). Водночас порядок адміністрування витрат на придбання основних засобів подвійного призначення (зокрема автомобілів, об'єктів житлової нерухомості) регламентовано Податковим кодексом України лише для фізичних осіб – підприємців, крім осіб, які обрали спрощену систему оподаткування. Зокрема, в силу положень п.п. 177.4.5. – 177.4.6 п. 177.4. ст. 177 ПКУ не включаються до складу витрат, та підлягають амортизації витрати на придбання та утримання основних засобів подвійного призначення. При цьому витрати на придбання таких основних засобів подвійного призначення, як об'єкти житлової нерухомості, земельні ділянки, легкові і вантажні автомобілі взагалі не приймають участь у зменшенні оподаткованого доходу, позаяк їх заборонено амортизувати та відносити до витрат звітного періоду.

Що ж до порядку адміністрування витрат на придбання основних засобів подвійного призначення суб'єктами незалежної професійної діяльності, то Податковим кодексом України такий порядок не встановлено, а для застосування

за аналогією правил, визначених п.п. 177.4.5. – 177.4.6 п. 177.4. ст. 177 ПКУ для суб'єктів підприємницької діяльності, не вбачається за можливе з огляду на принципово різні податкові режими двох зазначених категорій платників податків.

Видається, що при визначенні цієї категорії витрат подвійного призначення при розрахунку загального оподаткованого доходу фізичної особи, слід виходити з того, що вказані витрати можуть враховуватись лише одноразово в межах певного виду діяльності фізичної особи.

За загальним правилом у випадках, коли певний вид витрат арбітражного керуючого допускає неоднозначне (множинне) трактування, слід виходити з встановленої п.п. 4.1.4. п. 4.1. ст. 4 ПКУ презумпції правомірності рішень платника податків. Вказаний висновок узгоджується із практикою Європейського суду з прав людини, який у рішенні «Щокін проти України» [213] наголосив на тому, що «коли національне законодавство припускало неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків національні органи були зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для платника податків».

З погляду мінімізації ризиків різного тлумачення податкових норм органами ДФС та платниками податків, доцільним уявляється закріплення у Податковому кодексі України правил адміністрування витрат подвійного призначення особи, яка одночасно здійснює декілька видів діяльності, що згідно з нормами податкового законодавства передбачають ведення окремого обліку та звітності.

Зокрема, доцільно було б внести зміни до ст. 178 ПКУ «Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою, яка провадить незалежну професійну діяльність» та доповнити її п.п. 178.8. **наступної редакції «п. 178.8. Особа, що одночасно провадить незалежну професійну та підприємницьку діяльність, провадить облік витрат на придбання та утримання основних засобів подвійного призначення за правилами, визначеними п.п. 177.4.5. – 177.4.6 п. 177.4. ст. 177 цього Кодексу. Вказані витрати можуть враховуватись лише одноразово в межах певного виду діяльності фізичної особи».**

Звертаючись до проблематики, пов'язаної із можливістю застосування

арбітражними керуючими спрощеної системи оподаткування, передбаченої Главою 1 Розділу XIV ПКУ, слід зазначити наступне.

Згідно з абз. 2 п. 14.1.226 Розділу I ПКУ під незалежною професійною діяльністю розуміється участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб.

Виходячи із наведеного визначення, можна зробити висновок, що для цілей податкового регулювання діяльність арбітражних керуючих в розумінні ПКУ не завжди ототожнюється з незалежною професійною діяльністю. Отже небезпідставно буде припустити, що зазначена норма ПКУ вказує на можливість арбітражних керуючих не лише сплачувати ПДФО від здійснення незалежної професійної діяльності як самозайнята особа, а й обрати спрощену систему оподаткування у випадку державної реєстрації в якості фізичної особи – підприємця. На користь цього припущення свідчить зокрема і те, що серед визначених п. 291.5. ст. 291 ПКУ суб'єктів, які не можуть бути платниками єдиного податку першої – третьої груп, арбітражних керуючих не зазначено.

Доречно згадати і те, що згідно з «Класифікацією видів економічної діяльності «Методологічні основи та пояснення (КВЕД-2010)», затверджених Наказом Держкомстату № 396 від 23.12.2012 р. [184], діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) віднесено до класу 70.22 «Консультування з питань комерційної діяльності та керування». Будь-яких обмежень стосовно можливості застосування спрощеної системи оподаткування до такого виду діяльності, як консультування з питань комерційної діяльності та керування, Податковим кодексом України також не встановлено.

Проте, позиція ДПС щодо можливості суб'єктів незалежної професійної діяльності застосовувати спрощену систему оподаткування, полягає у зворотному.

Зокрема у листі Державної фіскальної служби України № 3782/К/99-99-13-02-03-14 від 21.03.2017 р. [56] зазначається про те, що «фізична особа – підприємець не може здійснювати адвокатську діяльність, а до доходів, отриманих від провадження адвокатської діяльності, не може бути застосовано спрощену систему оподаткування, обліку та звітності», «фізична особа, яка здійснює незалежну адвокатську діяльність, не може бути підприємцем у межах такої адвокатської діяльності. Адвокатська діяльність не є підприємницькою і не може здійснюватись фізичною особою – підприємцем».

Незважаючи на те, що у вказаному листі йдеться про оподаткування адвокатської діяльності, є підстави вважати, що вказана правова позиція ДПС розповсюджується і на арбітражних керуючих, позаяк в розумінні податкового законодавства адвокатів і арбітражних керуючих віднесено до єдиної категорії платників податків – самозайнятих осіб суб'єктів незалежної професійної діяльності.

Водночас правозастосовна судова практика із вказаного питання демонструє протилежну точку зору. Наприклад, у постанові Вищого адміністративного суду України № К/800/44702/14 від 21 січня 2016 року [95], викладено наступний висновок: «... колегія суддів дійшла висновку, що позивач, який перебуває на обліку в органі державної податкової служби як фізична особа-підприємець не потребує додаткової реєстрації як самозайнята особа, а його доходи, отримані від адвокатської діяльності в період перебування на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності, в силу вимог статті 6 Указу № 727/98 та пункту 297.1 статті 297 ПК України звільняються від оподаткування податком на доходи фізичних осіб». Фактично зазначеним судовим рішенням визнано правомірність застосування спрощеної системи оподаткування самозайнятою особою суб'єктом незалежної професійної діяльності.

Враховуючи вищезначену судову практику, наразі можна говорити про перспективу застосування спрощеної системи оподаткування доходів, отриманих від здійснення незалежної професійної діяльності арбітражного керуючого.

З метою усунення неоднозначного тлумачення територіальними органами

Державної податкової служби України та судовими органами вищезгаданих правових норм відносно можливості застосування арбітражними керуючими спрощеної системи оподаткування доцільним уявляється врегулювання цього питання на законодавчому рівні.

На розв'язання вказаної проблематики направлений, зокрема проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо вдосконалення застосування спрощеної системи оподаткування самозайнятими особами)» № 1826 від 23.01.2015 р. [205], прийняття якого, як видається, вирішило б існуючі суперечності у правозастосовній практиці.

ЄСВ. Чимало спірних питань виникає і під час адміністрування ЄСВ, який справляється з арбітражних керуючих відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010 р.

Зокрема слід звернути увагу на правову невизначеність стосовно порядку сплати ЄСВ арбітражними керуючими, які поєднують в собі декілька податкових статусів та отримують доходи від видів діяльності з різним режимом оподаткування. Наприклад арбітражні керуючі, які одночасно є найманими працівниками та суб'єктами підприємницької діяльності, в т.ч. які використовують спрощену систему оподаткування.

Виникнення подібних спірних випадків обумовлюється тим, що Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [174] та «Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [175] в повній мірі врегульовано відносини щодо адміністрування ЄСВ при одночасному перебуванні фізичної особи в трудових відносинах, здійснення підприємницької та незалежної професійної діяльності.

Позиція органів ДПС у зазначених випадках полягає в тому, що арбітражний керуючий зобов'язаний окремо визначати базу оподаткування з ЄСВ від

здійснення діяльності арбітражного керуючого, незалежно від сплати ЄСВ у зв'язку з діяльністю фізичної особи – підприємця [56] та/або отриманням доходу в якості найманого працівника [185].

Вагома частина таких спірних питань знайшла своє відображення у правозастосовній судовій практиці. Зокрема у рішенні Рівненського окружного адміністративного суду по справі № 817/505/18 від 16.03.2018 р. [218], залишеним без змін постановою Житомирського апеляційного адміністративного суду від 19.06.2018 р. [99], суд дійшов висновку, що сплата роботодавцем ЄСВ за найманого працівника, який одночасно не отримував доходів від здійснення незалежної професійної діяльності, виключає обов'язок такої особи по сплаті ЄСВ у зв'язку із наявністю у неї статусу самозайнятої особи – суб'єкта незалежної професійної діяльності.

Також слід звернути увагу на наявність певної проблематики у питанні перебування на податковому обліку, ведення обліку та подання податкової свідомості з ЄСВ арбітражних керуючих, які одночасно є суб'єктами підприємницької діяльності.

На думку органів ДПС особа, яка провадить незалежну професійну діяльність та одночасно здійснює підприємницьку діяльність зобов'язана перебувати на обліку як платник податків та окремо як платник єдиного внеску. Відповідно така особа має вести різний податковий облік: Книгу обліку доходів та витрат, затверджену наказом Міністерства доходів і зборів України № 481 від 16.09.2013 року [157], для відображення доходів, отриманих від діяльності арбітражного керуючого, другу Книгу – для обліку доходів від підприємницької діяльності на спрощеній системі оподаткування (залежно від обраної групи платника єдиного податку), затверджену наказом Міністерства фінансів України № 579 від 19.06.2015 року [158]. Також така особа має подавати до контролюючих органів різні види податкових декларацій та звітів: податкової декларації про майновий стан і доходи – для відображення доходів, отриманих від незалежної професійної діяльності за формою, затвердженою наказом ДФС України № 859 від 02.10.2015 року [159] та податкову декларацію платника єдиного податку –

фізичної особи-підприємця для відображення доходів, отриманих від здійснення підприємницької діяльності на спрощеній системі оподаткування, за формою, затвердженою наказом Міністерства фінансів України № 578 від 19.06.2015 року [160].

Вказана позиція фіскальних органів знайшла відображення зокрема в індивідуальній податковій консультації Головного управління Державної фіскальної служби в Одеській області, що викладена у листі № 2927/Р/9999-130703-14/1ПК від 11.12.2017 р. [57].

Судова практика з вказаного питання виходить з того, що у випадках коли види діяльності фізичної особи-підприємця та особи, яка провадить незалежну професійну діяльність співпадають, то така особа не має обов'язку подання звітності як особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, оскільки у такому випадку буде мати місце подвійний облік ідентичної господарської діяльності, а відповідно і подвійне оподаткування, що суперечить принципам податкового законодавства (постанова Вищого адміністративного суду України по справі № К/800/44702/14 від 21.01.2016 р. [95]; рішення Одеського окружного адміністративного суду по справі № 815/244/18 від 30.03.2018 р. [216], залишене без змін постановою П'ятого апеляційного адміністративного суду по справі № 815/244/18 від 20.12.2018 р. [102]; рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду по справі № 0940/2240/18 від 25.01.2019 р. [217]).

Неповнота правового регулювання прослідковується і у питанні адміністрування ЄСВ за період, в якому діяльність арбітражного керуючого було зупинено.

Статтею 29 КУзПБ передбачено можливість зупинення діяльності арбітражного керуючого у випадках призначення арбітражного керуючого на посаду, що не сумісна із здійсненням діяльності арбітражного керуючого; за власним бажанням арбітражного керуючого; у разі застосування до арбітражного керуючого як підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні запобіжних заходів у виді домашнього арешту із заборобою залишати житло, або у разі застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення у виді

тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого.

Позиція ДПС у вказаних випадках полягає в тому, що у період зупинення незалежної професійної діяльності самозайнята особа має подавати звіт про суми нарахованого доходу зареєстрованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску та здійснювати сплату єдиного внеску на загальних підставах, визначених Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Варто відзначити, що виникнення спірних ситуацій у даній категорії правовідносин обумовлено передусім тією обставиною, що Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Інструкцією про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» не регламентовано випадків адміністрування ЄСВ відносно самозайнятих осіб у період зупинення здійснення ними незалежної професійної діяльності. Зазначені нормативно-правові акти використовують термін «припинення» державної реєстрації. Проте, аналіз буквального змісту терміну «припинення» державної реєстрації свідчить про відсутність правових підстав для ототожнення його з терміном «зупинення» незалежної професійної діяльності та відповідно поширення на такі ситуації правових положень, якими регламентовано саме випадки припинення незалежної професійної діяльності.

На користь цього висновку свідчить правозастосовна судова практика. Зокрема у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного суду від 28.03.2019 р. [94] суд дійшов висновку, що правовим наслідком зупинення права на заняття незалежною професійною діяльністю є неможливість заняття цією діяльністю на певний строк, у той час як наслідком припинення права на заняття незалежною професійною діяльністю є неможливість її подальшого здійснення взагалі, у зв'язку з чим анулюється відповідне свідоцтво на заняття такою діяльністю.

Підсумовуючи можна зазначити, що діюче правове регулювання оподаткування незалежної професійної діяльності, до якої відноситься діяльність

арбітражних керуючих, має суттєві недоліки, що потребують виправлення шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів, якими регламентовано порядок справляння зборів та обов'язкових платежів.

3.2. Саморегулювання діяльності арбітражних керуючих

Однією з важливих новел законодавства про банкрутство став інститут саморегулювання арбітражних керуючих, запроваджений Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI [110]. Саморегулювання діяльності арбітражних керуючих істотно доповнило правовий статус арбітражних керуючих з огляду на те, що вказане питання підлягає дослідженню як в теоретичному аспекті, так і з позицій правозастосовної практики.

Саморегулювання «окремих видів господарської та професійної діяльності здійснюється в різних сферах соціального буття як в Україні, так і поза її межами. Серед основних принципів саморегулювання можна виокремити наступні: 1) саморегулювання базується на діючому законодавстві; 2) норми саморегулювання встановлюють додаткові, нерідко більш жорсткі, вимоги до учасників ринку, ніж правила поведінки, встановлені державою; 3) саморегулювання частково заміщує державне регулювання в окремих сферах господарської або професійної діяльності» [66, с. 46-48].

У зарубіжній правовій та економічній доктрині саморегулювних організацій (далі – СРО) прийнято виділяти дві моделі саморегулювання залежно від типу регулювання, покладеного в основу їх діяльності. Перша модель передбачає делегування СРО владних повноважень держави щодо ліцензування, контролю та нагляду за певним видом діяльності, завдяки чому держава «передає контроль за доступом у професію». При делегованому саморегулюванні добровільно створеним СРО у відповідності до адміністративного законодавства державою

передаються окремі владні повноваження публічного характеру. Друга модель заснована на добровільному саморегулюванні, яке виникає на підставі вільного волевиявлення учасників певного виду підприємницької чи професійної діяльності. При добровільному саморегулюванні СРО створюється і діють відповідно до цивільного законодавства за вільною ініціативою суб'єктів професійної діяльності [67].

Досвід зарубіжного саморегулювання арбітражних керуючих вказує, що майже завжди в основу саморегулювання покладено принцип добровільного членства в організації професійного самоврядування.

Наприклад, у Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії особа, що бажає стати арбітражним керуючим, набуває цього статусу одним з двох альтернативних шляхів: або безпосередньо від держави, або шляхом вступу до так званих Визнаних Професійних Організацій (RPB) – незалежних професійних організацій, які встановлюють власні правила та положення про членство у відповідності до вимог «Меморандуму про взаєморозуміння» («Memorandum of Understanding»), що укладається між (RPB) та державним секретарем (Secretary of State), відповідального за політику неплатоспроможності у Великобританії (Англії, Уельсі та Шотландії).

В Австралії відповідно до Закону про реформу законодавства щодо неплатоспроможності від 2016 р. [263] спеціалісти, що практикують у сфері банкрутства, мають бути зареєстровані у відповідній державній установі: ліквідатори (керують процедурами ліквідації юридичних осіб) реєструються в Австралійській комісії з цінних паперів та інвестицій (ASIC – Australian Securities and Investments Commission) [245]; піклувальники (керують процедурами неплатоспроможності фізичних осіб) реєструються в Австралійському управлінні фінансової безпеки (AFSA – Australian Financial Security Authority) [246]. Членство зареєстрованих ліквідаторів та зареєстрованих піклувальників у громадських організаціях є добровільним (біля 84% зареєстрованих ліквідаторів та 87% зареєстрованих піклувальників є членами Австралійської асоціації реструктуризації та неплатоспроможності (ARITA – Australian Restructuring

Insolvency & Turnaround Association) [247], яка представляє спеціалістів, що спеціалізуються у галузі реструктуризації та неплатоспроможності).

У Німеччині від конкурсних керуючих не вимагається отримання ліцензії. Посада конкурсного керуючого не вважається професією та відповідно не передбачає особливих вимог для її набуття. Відповідно до параграфу 56 (1) німецького Закону про неплатоспроможність від 05.10.1994 р. конкурсний керуючий має відповідати лише наступним вимогам: бути фізичною особою, мати належну кваліфікацію, бути незалежним від боржника та його кредиторів. Спеціальних саморегульованих організацій конкурсних керуючих у Німеччині не існує, проте всі юристи, кваліфіковані бухгалтери та консультанти з питань оподаткування мають входити до однієї з фахових організацій, наприклад палати юристів (Rechtsanwaltskammern), Палати дипломованих бухгалтерів (Wirtschaftsprüferkammern), Палати консультантів з питань оподаткування (Steuerberaterkammern).

Саморегулювання окремих видів професійної діяльності в Україні історично склалося у сфері діяльності учасників фондового ринку, професійної оціночної діяльності, архітектурно-інженерній діяльності, у сфері недержавного пенсійного забезпечення тощо. Єдиний нормативно-правовий акт, в якому було б зосереджено загальні для всіх галузей норми щодо саморегулювання, відсутній. Наразі у Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів, якими пропонується встановити універсальні норми щодо саморегулювання незалежно від конкретної сфери господарської або професійної діяльності. Це, зокрема, проект Закону України «Про саморегулюючі організації» [201], проект Закону України «Про фахові саморегульовані та самоврядні об'єднання» [202], проект Закону України «Про саморегулювальні організації» [203]. Зазвичай, відносини у кожній окремій сфері саморегулювання унормовано профільними законами, що регулюють відповідну галузь правовідносин. Зокрема, це Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [123], Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [124], Закон України «Про депозитарну систему України» [125], Закон України «Про інститути спільного інвестування» [126], Закон України «Про

архітектурну діяльність» [128], Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» [129], Закон України «Про оцінку земель» [130], тощо.

У вітчизняній правовій системі ідея саморегулювання арбітражних керуючих вперше була втілена 18.01.2013 р. із набуттям чинності Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [110].

Поряд із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», правову основу запровадження саморегулювання арбітражних керуючих складає: Конституція України [49], Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визнання статусу Всеукраїнської саморегулювальної організації арбітражних керуючих» [139], Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку здійснення контролю (нагляду) за діяльністю саморегулювальних організацій арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) [150].

Незважаючи на відносно нетривалий період існування в Україні саморегулювання арбітражних керуючих (2013 р. – 2018 р.), із прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства правові підходи до регулювання цього інституту було суттєво змінено.

Суттєвим є питання організаційно-правової форми СРО арбітражних керуючих, оскільки, як видається, саме ця характеристика є первинною у визначенні правового положення, мети діяльності, способу управління та інших особливостей саморегулювальної організації. У доктрині виділяють два підходи до питання організаційно-правових форм саморегулювання. Прихильники першого підходу стверджують, що СРО утворюється в формах, передбачених законодавством, і не являють собою самостійної організаційно-правової форми. СРО є певним статусом, який надається вже існуючій некомерційній організації, заснованій на підставі членства, за умови її відповідності встановленим законодавством вимогам [11, с. 30]. Прихильники другого підходу відстоюють

ідею того, що СРО є самостійною організаційно-правовою формою юридичної особи, оскільки виконує три функції, не характерні для жодної іншої некомерційної організації: регулятивну, контрольну й забезпечувальну [240].

Становлення інституту саморегулювання арбітражних керуючих в Україні відбувалося за умов певної неузгодженості між законодавчими та підзаконними актами. За змістом ст. 117 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 18.01.2013 р. під саморегулювальною організацією арбітражних керуючих розумілася всеукраїнська громадська організація, порядок утворення та діяльності якої визначався відповідно до законодавства про об'єднання громадян. Натомість згідно з п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» [135] дія цього закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення саморегулювальних організацій, та організацій, які здійснюють професійне самоврядування. У питанні визначення організаційно-правової форми саморегулювальної організації не існувало єдності і на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, Статистичним класифікатором організаційних форм суб'єктів господарювання, затвердженого Наказом Державної служби статистики України № 271 від 29.09.2014 р. [169], саморегулювальні організації визнавалися самостійними організаційно-правовими формами. Водночас діючим на даний час Державним класифікатором України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004», що затверджений Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 р. № 97 [170], саморегулювальну організацію в якості самостійної організаційно-правової форми визначено не було.

Правозастосовну практику щодо визначення організаційно-правової форми СРО арбітражних керуючих було систематизовано із прийняттям «Порядку визнання статусу саморегулювальної організації арбітражних керуючих», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2012 р. № 1179 [141]. Відповідно до вказаного Порядку однією з умов визнання Міністерством юстиції України статусу Всеукраїнської саморегулювальної організації арбітражних

керуючих було зазначено необхідність надання копії свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації. Таким чином, незважаючи на положення п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання», статус Всеукраїнської саморегулювальної організації арбітражних керуючих набули лише ті СРО арбітражних керуючих, що були створені у формі громадських організацій, а саме: Всеукраїнська громадська організація «Національна саморегулювальна організація арбітражних керуючих» [161]; Громадська організація «Всеукраїнська асоціація фахівців з питань відновлення платоспроможності та банкрутства» [162]; Всеукраїнська громадська організація «Українська палата арбітражних керуючих» [163]).

Невирішена колізія між положеннями ст. 117 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 18.01.2013 р. та п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» дістала прояв і у локальних нормативних актах СРО арбітражних керуючих [226], до яких було включено положення про те, що СРО створені і діють відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання».

Незважаючи на доволі тривалий період функціонування СРО арбітражних керуючих, вищезначені неузгодженості між законодавчими, підзаконними нормативно-правовими актами та локальними нормативними актами СРО арбітражних керуючих так і не було усунуто, що свідчить про недотримання принципу правової визначеності у питанні регулювання організаційно-правової форми СРО арбітражних керуючих.

Прийнятим у 2018 р. Кодексом України з процедур банкрутства, було визначено такі ознаки СРО, як: вид організації (некомерційна професійна організація), мета її діяльності (забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих), обов'язковість членства (об'єднує всіх арбітражних керуючих). Водночас КУЗПБ не було визначено організаційно-правову форму, в якій утворюється СРО арбітражних керуючих, що свідчить про неповноту правового регулювання. Установчим з'їздом арбітражних керуючих, що відбувся 20 листопада 2019 р., було створено єдину саморегулювальну організацію арбітражних

керуючих – Некомерційну професійну організацію «Національна асоціація арбітражних керуючих України» [207]. Варто зауважити, що діючим законодавством не передбачено такої організаційно-правової форми юридичної особи, як некомерційна професійна організація, що породжує питання стосовно правового положення даної юридичної особи.

Вирішуючи вказане питання, слід виходити зі змісту поняття «організаційно-правова форма». Національне законодавство доволі широко використовує термін «організаційно-правова форма» (ст.ст. 81, 83 Цивільного кодексу України, [242] ст. 63 Господарського кодексу України [13], Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [127], Державний класифікатор України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004» [170], однак визначення цього поняття не наводить. У зв'язку з цим уявляється можливим виходити з визначення організаційно-правової форми, що пропонується у наукових працях. Наприклад, О. В. Бринцев організаційно-правову форму розуміє як «сукупність певних ознак, які визначені в законі і надають всебічну характеристику особливостям внутрішньої організації юридичної особи» [9, с. 85].

Порівнюючи характерні ознаки, що притаманні саморегульній організації арбітражних керуючих з ознаками громадського об'єднання, можна дійти наступних висновків:

1) відповідно до ч. 3 ст. 32 КУзПБ СРО є юридичною особою приватного права, створюється установчими зборами (установчий з'їзд арбітражних керуючих України) і діє на підставі установчого документу – статуту, що узгоджується з положеннями ч. 1, п. 5 ч. 2 ст. 9, ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання», згідно з якою громадське об'єднання створюється установчими зборами і діє на підставі затвердженого зборами статуту;

2) відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 32 КУзПБ засновниками та членами СРО можуть бути виключно фізичні особи – арбітражні керуючі, відомості про яких внесені до Єдиного державного реєстру арбітражних керуючих України, що

узгоджується з положеннями ч. 3 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання», згідно з якою засновниками та членами громадського об'єднання можуть бути виключно фізичні особи;

3) відповідно до п. 3 – п. 6, п. 10 ч. 1 ст. 33 КУзПБ метою створення СРО є задоволення суспільних інтересів, здійснення та захист професійних прав і свобод арбітражних керуючих, забезпечення високого професійного рівня та розвитку професії арбітражних керуючих, забезпечення престижності професії арбітражних керуючих, представництво арбітражних керуючих у відносинах з третіми особами, інформування суспільства про практику та проблемні питання у процедурах відновлення платоспроможності, що узгоджується з наведеною у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» метою діяльності громадського об'єднання, під якою розуміється здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів;

4) відповідно до ч. 2, абз. 3 ч. 4 ст. 32 КУзПБ СРО арбітражних керуючих не має на меті отримання прибутку, а матеріальною основою функціонування СРО є обов'язкові членські внески арбітражних керуючих, що узгоджується з положеннями ч. 5 ст. 1, ст. 24 Закону України «Про громадські об'єднання», згідно з якими громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку, і яке для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та майном, яке набуто як членські внески;

5) відповідно до ч. 1 ст. 32 КУзПБ принципами діяльності СРО є самоврядність, публічність, гласність, що узгоджується з положеннями ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», згідно з якими громадські об'єднання утворюються і діють на принципах самоврядності, відсутності майнового інтересу членів СРО, прозорості, відкритості та публічності;

6) державна реєстрація СРО та громадських об'єднань проводиться відповідно до вимог Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб,

фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (Розділ VII Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ, ч. 8 ст. 9 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Виходячи з наведеного співставлення, доходимо висновку, що непідприємницьке товариство у формі громадської організації зі статусом юридичної особи є найбільш близькою організаційно-правовою формою, що відповідає сутнісним характеристикам саморегульованої організації арбітражних керуючих. У цьому питанні слід погодитись із позицією Н. Ю. Філатової, яка відзначає що саморегульовані організації не можуть бути віднесені до категорії «інших організаційно-правових форм» у розумінні ч. 1 ст. 83 Цивільного кодексу України, оскільки повністю відповідають ознакам непідприємницького товариства, і водночас СРО не можуть вважатися самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб [239, с. 77].

Однак, вказаний висновок не в повній мірі узгоджується з положеннями п. 5 ч. 2 ст. 2, п. 1 ч. 1, ч. 2 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», зі змісту яких слідує, що: 1) дія цього закону не поширюється на відносини щодо створення, діяльності та припинення саморегульованих організацій; 2) громадське об'єднання утворюється і діє у відповідності до принципу добровільності, який передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припинення членства в ньому. Зазначені правові положення входять в пряму суперечність з ч. 4 ст. 32 КУзПБ, згідно з якою з моменту державної реєстрації саморегульованої організації арбітражних керуючих її членами стають усі арбітражні керуючі, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

З метою уніфікації положень діючого законодавства щодо статусу саморегульованих організацій арбітражних керуючих вважаємо необхідним проведення черги реформ.

По-перше, визначити в КУзПБ, що саморегульована організація арбітражних керуючих створюється і діє в організаційно-правовій формі громадської організації. По-друге, виключити положення п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про

громадські об'єднання», згідно з яким його дія не поширюється на відносини щодо створення, діяльності та припинення саморегулювних організацій. Запропоновані зміни щодо гармонізації положень КУзПБ та Закону України «Про громадські організації» цілком узгоджуються з чинними приписами ч. 3 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання», відповідно до якої особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення окремих видів громадських об'єднань можуть визначатися іншими законами. В даному випадку таким «іншим законом», яким встановлено особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення СРО арбітражних керуючих слід вважати КУзПБ.

Звертаючись до проблематики членства арбітражних керуючих у СРО, слід зазначити, що Законом України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» було запроваджено систему з необмеженою кількістю СРО арбітражних керуючих, які діяли згідно з принципом добровільної участі її членів. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» принцип добровільності полягає у праві арбітражного керуючого на вільну участь або неучасть у певному СРО, у тому числі в його утворенні, вступі в таке СРО або припиненні членства (участі) в ньому[135].

Принципово інший підхід до членства арбітражних керуючих у саморегулювних організаціях закріплено у Кодексі України з процедур банкрутства. Відповідно до ст. 32 КУзПБ з моменту державної реєстрації єдиної СРО арбітражних керуючих її членами стали усі арбітражні керуючі, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих.

Аналізуючи запроваджені зміни, перш за все, слід звернути увагу на невідповідність норм КУзПБ щодо обов'язкового членства арбітражних керуючих у єдиній СРО положенням ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, якою передбачено право кожного на свободу об'єднання (асоціації) з іншими, включаючи право створювати профспілки та вступати в них для захисту своїх інтересів[50], а також положенням ст. 36

Конституції України, відповідно до якої громадяни України мають право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення економічних, соціальних, культурних та інших інтересів[49]; ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян. Свої зауваження з приводу об'єднання всіх арбітражних керуючих в межах однієї СРО висловлювали й експерти комітетів Верховної ради України. Ними, зокрема, вказувалось, що порядок утворення єдиної СРО арбітражних керуючих не відповідає загальним засадам утворення громадських об'єднань із статусом юридичної особи та не належить до повноважень Верховної Ради України, передбачених статтею 85 Конституції України [39].

Критично оцінюючи створення в Україні єдиної СРО із принципом обов'язкової участі, відмітимо, що така законодавча новація не відповідає тенденціям національного нормотворення. По-перше, слід вказати на відсутність об'єктивних передумов, які б свідчили про необхідність зміни вже створеної системи СРО, яка охоплювала переважну більшість практикуючих арбітражних керуючих. Впевнено можемо стверджувати і про відсутність потреби з боку професійної спільноти арбітражних керуючих на перехід до обов'язкового членства в єдиній СРО. Відсутнє будь-яке обґрунтування необхідності запровадження єдиної СРО і у Пояснювальній записці до проекту Кодексу України з процедур банкрутства [105]. Крім того, запровадження єдиної СРО арбітражних керуючих не узгоджується і з схваленою Урядом Концепцією реформування інституту саморегулювання в Україні [144], згідно з якою членство в саморегулювних організаціях за загальним правилом є добровільним; встановлення законом обов'язковості членства повинно бути обґрунтованим, зокрема суб'єкт професійної діяльності може бути зобов'язаний законом вступити до однієї з саморегулювних організацій у разі, коли законом передбачена можливість делегування у порядку, визначеному законом, таким організаціям функцій органу державної влади.

Видається, що система з необмеженою кількістю СРО арбітражних керуючих мала переваги порівняно із єдиною СРО, які полягають, зокрема, у

створенні сприятливих умов для певної конкуренції між СРО, як наслідок, можливість підвищення їх ефективності та привабливості для арбітражних керуючих. Своєю чергою примусове об'єднання арбітражних керуючих в межах однієї СРО створює невиправдані ризики корупційного характеру, зокрема зловживання монопольним становищем у сфері регулювання діяльності арбітражних керуючих, узурпації окремими членами організації владних повноважень, лобіювання керівництвом організації інтересів окремих членів СРО, отриманню можливості з позицій сили нав'язувати свої умови і таким чином впливати на діяльність всієї спільноти арбітражних керуючих.

Питання правомірності обов'язкового членства в різних організаціях і відповідності умов членства в цих організаціях вимогам Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод неодноразово ставало предметом розгляду ЄСПЛ. Це, зокрема, рішення Європейського суду з прав людини від 30.06.1993 року у справі Сигудур А. Сигурйонссон проти Ісландії [211], Рішення Європейського суду з прав людини від 29 квітня 1999 року у справі Шассану та ін. проти Франції [212]. Правова позиція Європейського суду з прав людини у зазначеному питанні полягає в тому, що ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює не тільки позитивне право на об'єднання (право створювати або вступати в асоціації), а й негативне право (тобто свободу не бути членом асоціації і вільно вийти з неї). Врахування прецедентної практики Європейського суду з прав людини в аспекті досліджуваного питання вбачається необхідним, оскільки дозволить уникнути несхвальної практики суду у питаннях, пов'язаних з оскарженням обов'язкового членства арбітражних керуючих у єдиній СРО.

Характеризуючи діяльність СРО особливу увагу слід приділити повноваженням щодо контролю за діяльністю арбітражних керуючих. У зарубіжній правовій доктрині саморегулівних організацій прийнято виділяти два можливі підходи у визначенні предмету контролю СРО за діяльністю її членів.

Перший підхід обмежує СРО повноваженнями виключно щодо контролю у сфері дотримання правил професійної поведінки, а другий – додатково надає СРО

можливість впливати на законотворення у підконтрольних їй правовідносинах.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 118 Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» СРО арбітражних керуючих було наділено повноваженнями щодо здійснення контролю за виконанням положень Закону України «Про банкрутство» та інших нормативно-правових актів у діяльності арбітражних керуючих – її членів. Слід зазначити, що надання СРО повноважень з контролю за дотриманням арбітражними керуючими законодавства з питань банкрутства було доволі нетиповим для вітчизняної правової системи, оскільки за період дії Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» СРО арбітражних керуючих діяли у формі громадських організацій, які створювались за добровільною згодою її членів та не належали до органів державної влади.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» функцію контролю за дотриманням законодавства з питань банкрутства було покладено одночасно на державний орган з питань банкрутства та СРО арбітражних керуючих. Контрольні повноваження державного органу з питань банкрутства доволі чітко визначалися зазначеним законом, підзаконними нормативно-правовими актами [176, 177], та забезпечувалися правом зупинення діяльності арбітражного керуючого і накладення дисциплінарних стягнень. Водночас законодавство не містило правових норм, які б дозволяли здійснити чітке розмежування предмету контролю між державним органом з питань банкрутства та СРО. Ускладнювалася реалізація контрольних повноважень СРО й відсутністю законодавчо встановленого порядку реалізації контрольних повноважень СРО, невизначеністю щодо заходів реагування за результатами здійсненого СРО контролю. В сукупності зазначені причини призвели до того, що за часів дії Закону України «Про банкрутство», в практичній площині контрольний напрямок діяльності СРО розвитку не дістав.

Вкрай суперечливі положення відносно здійснення контролю СРО за

діяльністю арбітражних керуючих викладено і в КУзПБ.

Мають місце суттєві техніко-юридичні недоліки, які полягають у внутрішній неузгодженості правових норм, що стосуються контрольних функцій СРО арбітражних керуючих. Зокрема, в п. 1 ч. 1 ст. 33 КУзПБ йдеться про контроль СРО за діяльністю арбітражних керуючих щодо дотримання КУзПБ та інших нормативно-правових актів у діяльності арбітражних керуючих, тоді як відповідно до ч. 6 ст. 20 КУзПБ предмет контролю СРО обмежується перевіркою дотримання арбітражними керуючими лише локальних нормативних актів СРО (статуту саморегульованої організації, Кодексу професійної етики арбітражного керуючого та рішень саморегульованої організації арбітражних керуючих, пов'язаних з діяльністю арбітражних керуючих). Певні суперечності мають і положення КУзПБ, які стосуються визначення СРО суб'єктом контролю за діяльністю арбітражних керуючих. Згідно з ч. 1 ст. 20 КУзПБ контроль за діяльністю арбітражних керуючих здійснюється державним органом з питань банкрутства або саморегульованою організацією арбітражних керуючих. Застосування в даному випадку сполучника «або» підкреслює роздільність та взаємовиключення перелічуваних предметів. Таке формулювання дає підстави для висновку про те, що перевірка арбітражного керуючого може проводитись альтернативно одним з двох варіантів: або державним органом з питань банкрутства, або саморегульованою організацією арбітражних керуючих. Аналогічні зауваження можна висловити і до змісту положень ч. 4 ст. 22 КУзПБ, відповідно до якої дисциплінарна комісія у разі надходження скарг на діяльність арбітражних керуючих направляє їх на перевірку до державного органу з питань банкрутств *чи* саморегульованої організації арбітражних керуючих. При цьому, КУзПБ не містить будь-яких критеріїв, виходячи з яких дисциплінарна комісія має визначати суб'єкта контролю щодо розгляду конкретної скарги.

Конкретизація механізмів реалізації вищезазначених правових норм має доволі суттєве значення для правозастовної практики, оскільки, зокрема, проведення перевірки діяльності арбітражного керуючого з боку СРО, мало б виключати можливість проведення аналогічної перевірки з боку державного

органу з питань банкрутства, і навпаки. Проте, зміст та загальна спрямованість положень КУзПБ, якими унормований статус державного органу з питань банкрутства та СРО арбітражних керуючих, свідчать не на користь цього висновку. КУзПБ не встановлено прямих заборон відносно проведення одночасної перевірки арбітражних керуючих з одних і тих самих питань як з боку державного органу з питань банкрутства, так і з боку СРО.

У питанні організації контролю СРО за діяльністю арбітражних керуючих слід виходити з того, що з набуттям чинності КУзПБ відбувся перехід від системи з необмеженою кількістю СРО у формі громадських організацій з добровільним членством до обов'язкового членства всіх арбітражних керуючих в межах однієї СРО. Водночас, новоствореній єдиній СРО надано широкі повноваження з контролю її членами як внутрішніх нормативних актів СРО, так і законодавства з питань діяльності арбітражних керуючих, імперативно визначено в КУзПБ порядок, способи та форми здійснення контролю СРО. Незважаючи на подальше існування раніше створених СРО, діяльність яких полягала насамперед у здійсненні громадського регулювання діяльності арбітражних керуючих, їх значення із запровадженням єдиної СРО фактично було нівельовано. Тобто відбулась якісна зміна правової природи контролю СРО за діяльністю арбітражних керуючих, який набув публічно-правових ознак, що більш притаманне системі з делегованим саморегулюванням, ніж з добровільним.

Логічним продовженням передання широких контрольних повноважень єдиній СРО з обов'язковим членством, як видається, мало стати поступове усунення державного органу з питань банкрутства від здійснення аналогічних повноважень. Проте, подвійне регулювання діяльності арбітражних керуючих (з боку публічних та приватних структур) було збережено, що не може не викликати критичного ставлення, адже такий стан організації саморегулювання не відповідає його основній меті – дебіюрократизації та зниження регулятивного навантаження.

3.3. Відповідальність арбітражних керуючих

Публічно-правовою метою інституту банкрутства є гарантування дотримання балансу діаметрально-протилежних інтересів учасників справи про банкрутство. Досягнення цієї мети покликаний забезпечити арбітражний керуючий відповідно до принципів добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості наданих йому повноважень.

Широке коло повноважень арбітражного керуючого зумовлює підвищену увагу до питання його юридичної відповідальності. Адже діяльність арбітражних керуючих пов'язана з розпорядженням майновими активами неплатоспроможних боржників та безпосередньо впливає на права кредиторів і боржника – основних зацікавлених учасників справи про банкрутство. Необхідність ефективного захисту прав та законних інтересів кредиторів та інших учасників справи про банкрутство вимагає забезпечення дієвих заходів юридичної відповідальності арбітражних керуючих.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 КУзПБ за невиконання чи неналежне виконання обов'язків у справі про банкрутство арбітражних керуючих може бути притягнуто до цивільно-правової, адміністративної, дисциплінарної та кримінальної відповідальності.

Труднощі правозастосовної практики притягнення до відповідальності арбітражних керуючих обумовлюються різноманітністю індивідуальних обставин кожної справи про банкрутство, відносною складністю законодавства про банкрутства, неузгодженістю та недостатнім рівнем юридичної техніки нормативно-правових актів, що передбачають відповідальність арбітражних керуючих.

Цивільно-правова відповідальність. За шкоду, спричинену третім особам (передусім кредиторам та боржнику), під час виконання обов'язків у справі про банкрутство, арбітражний керуючий несе необмежену особисту відповідальність всім належним йому на праві власності майном. Обов'язок відшкодувати потерпілій особі завдану майнову шкоду вказує на компенсаційний характер цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого.

Згідно з ч. 3 ст. 60 КУзПБ розгляд скарг на дії (бездіяльність) арбітражного керуючого віднесено до компетенції господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство. З огляду на це логічно припустити, що розгляд заяв кредиторів про стягнення з арбітражного керуючого завданої ним шкоди, також мав би відноситися до компетенції господарського суду, який розглядає справу про банкрутство.

Проте, зміст ст. 7, ст. 8 КУзПБ, якими визначено юрисдикцію, підсудність та порядок розгляду спорів під час процедур банкрутства, вказує на те, що господарському суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, непідсудні справи про стягнення з арбітражного керуючого завданої кредиторам (боржнику) шкоди [44].

Зважаючи на суб'єктний склад, спори за позовами про стягнення шкоди з арбітражного керуючого підсудні судам загальної юрисдикції і розглядаються за правилами цивільного судочинства. На користь цього висновку свідчить судова правозастосовна практика. Зокрема у постанові Великої палати Верховного суду від 29.05.2019 р. по справі № 701/281/18-ц [91] викладено правовий висновок, відповідно до якого арбітражний керуючий за своїм правовим статусом є самозайнятою фізичною особою, яка призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство, тобто за суб'єктним складом сторони у справі є фізичними особами, а відтак спір підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Таким чином, відповідно до діючого законодавства особа, якій завдано шкоди незаконними діями арбітражного керуючого, вимушена здійснювати захист порушеного права на двоетапній основі. Спочатку особі необхідно доводити неправомірність дій арбітражного керуючого шляхом подання скарги на дії/бездіяльність арбітражного керуючого до господарського суду, який розглядає справу про банкрутство. Після цього, отримавши відповідну ухвалу господарського суду, особа має звертатися до суду загальної юрисдикції в порядку цивільного судочинства із позовною заявою про стягнення шкоди з арбітражного керуючого. Вочевидь такий процесуальний порядок притягнення арбітражного

керуючого до цивільно-правової відповідальності за завдану шкоду є занадто тривалим, складним та неефективним.

Вирішуючи питання вдосконалення порядку стягнення шкоди з арбітражного керуючого, слід виходити з того, що відповідно до положень ч. 1 ст. 2 Господарського процесуального кодексу України господарське судочинство здійснюється з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. В господарському судочинстві ефективність судового захисту порушених прав має забезпечуватися зокрема завдяки принципу процесуальної економії.

Підхід, який має місце зараз, призводить до того, що господарський суд обмежується лише констатацією факту неправомірних дій з боку арбітражного керуючого, проте не поновлює порушені права кредиторів шляхом стягнення з арбітражного керуючого завданих ним збитків. Вказане призводить до того, що суд загальної юрисдикції змушений розглядати на загальних підставах справу про стягнення з арбітражного керуючого шкоди, в межах якої знов з'ясовувати ті ж питання, які вже були предметом розгляду господарського суду. Виходячи з принципу процесуальної економії під час розгляду справ про банкрутство, небезпідставно буде припустити, що розгляд по суті та остаточне вирішення питання про притягнення до цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого має відбуватися господарським судом в межах справи про банкрутство. Такий порядок притягнення до цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого відповідатиме принципу остаточності судового рішення, закріпленого у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Питання розподілу процесуального обов'язку доведення вини арбітражного керуючого у спричиненні збитків кредиторам є дискусійним. Зокрема Б. М. Грек у зазначеному питанні пропонує виходити з того, що «відсутність власної вини в цивільному праві доводиться особою, яка порушила зобов'язання» [16, с. 116]. Тобто в даному випадку пропонується презюмувати вину арбітражного керуючого у спричиненні збитків кредиторам. На противагу цьому підходу можна навести наступні аргументи: А) правовідносини з відшкодування завданої арбітражним

керуючим шкоди кредиторами носять не зобов'язальний, а деліктний характер; Б) виходячи з встановленого у ч. 3 ст. 13 Господарського процесуального кодексу України принципу змагальності, доведення факту неналежного виконання обов'язків арбітражного керуючого, наявності та розміру шкоди, а також причинно-наслідкового зв'язку між першим і другим лежить на заявникові.

З огляду на викладене, важко уявити ситуацію, коли суд, вирішуючи питання про наявність підстав для притягнення арбітражного керуючого до цивільно-правової відповідальності, буде виходити лише з презумпції його вини за відсутності доведених заявником фактів неправомірних дій/бездіяльності, наявності шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між неправомірним діянням та спричиненою шкодою.

Розглядаючи питання цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого, не можна не зупинитися на інституті страхування відповідальності арбітражного керуючого за шкоду, яку може бути нанесено боржнику та кредиторам.

Обов'язкове страхування відповідальності арбітражного керуючого було запроваджено Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 13.07.2002 р. Відповідно до ч. 7 ст. 3-1 вказаного Закону порядок обов'язкового страхування діяльності арбітражних керуючих визначався законом. Водночас, діюче на той час законодавство не тільки не визначало порядку обов'язкового страхування діяльності арбітражних керуючих, але й взагалі не згадувало такого виду страхування. Внаслідок цього, незважаючи на законодавче закріплення, інститут страхування відповідальності арбітражного керуючого тривалий час лишався непрацюючим і декларативним.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 р. № 4212-VI було доповнено частину 4 ст. 6 Закону України «Про страхування» [131] пунктом 21-1, згідно з яким страхування цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого за шкоду у зв'язку з виконанням його обов'язків було віднесене до переліку видів добровільного страхування. Зазначені зміни не тільки

не усували неповноту правового регулювання страхування відповідальності арбітражного керуючого, але входили в пряму суперечність з положеннями ст. 110 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», відповідно до якої страхування професійних ризиків арбітражного керуючого визнавалося обов'язковим. До того ж діючим на той час законодавством, як і раніше, не було визначено порядку та умов страхування професійних ризиків арбітражного керуючого, як того вимагали положення ч. 4 ст. 110 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. [110]

Не було вирішено зазначену проблематику і з прийняттям у 2018 р. Кодексу України з процедур банкрутства, у ст. 24 якого було відтворено без будь-яких змін положення ст. 110 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» стосовно правового регулювання страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого.

За змістом ст. 5 Закону України «Про страхування» обов'язкові види страхування мають бути включені до цього закону; забороняється здійснення обов'язкових видів страхування, що не передбачені цим законом. З огляду на вказані правові положення, страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого має бути визначено в якості обов'язкового виду страхування не лише у Кодексі України з процедур банкрутства, а й у галузевому нормативному акті – Законі України «Про страхування». При цьому, здається недоцільним визначати страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого окремим видом обов'язкового страхування у ст. 7 Закону України «Про страхування», оскільки за своїми ознаками цей вид страхування відповідає вже визначеному у п. 27 ч. 1 ст. 7 зазначеного Закону виду обов'язкового страхування – «страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам».

Вирішення вказаної проблеми, як видається, можливе шляхом виключення п. 21-1 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про страхування», та віднесення Кабінетом Міністрів України страхування професійної відповідальності арбітражного

керуючого до переліку видів страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам.

Не можуть не викликати обґрунтованих заперечень і інші, визначені законодавством, умови страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого.

Зокрема згідно з ст. 24 Кодексу України з процедур банкрутства, протягом трьох днів з дня внесення до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України запису про надання йому права на здійснення діяльності арбітражного керуючого здійснюється страхування професійних ризиків арбітражного керуючого. Тобто, страхуванню підлягає професійна діяльність арбітражного керуючого як така, безвідносно до факту виконання ним повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора у конкретній справі про банкрутство. З цим не можна погодитись з декількох причин.

Очевидно, що «професійні ризики із заподіяння шкоди майновим інтересам третіх осіб виникають у арбітражного керуючого виключно під час здійснення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора у справі про банкрутство. У відносинах з третіми особами поза межами конкретної справи про банкрутство арбітражний керуючий не виступає в якості суб'єкта зі спеціальним статусом та повноваженнями, оскільки в даному випадку не здійснює професійної діяльності» [29, с. 475-477].

З огляду на це, небезпідставно буде припустити, що правостворюючим фактом, з яким пов'язується виникнення обов'язку зі страхування професійних ризиків арбітражного керуючого, є факт призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство розпорядником майна, керуючим санацією, або ліквідатором, а не внесення до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України запису про надання йому права на здійснення діяльності арбітражного керуючого. На користь цього висновку свідчить і те, що сам лише факт внесення до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України запису про надання права на здійснення діяльності арбітражного керуючого не утворює у арбітражного керуючого будь-яких ризиків майнового характеру, які підлягають страхуванню.

З цього судження логічно витікає висновок про те, що обов'язковому страхуванню підлягають професійні ризики арбітражного керуючого, які виникають в кожній конкретній справі про банкрутство, в якій арбітражний керуючий виконує повноваження розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора. Строк дії страхового договору має охоплювати весь період виконання арбітражним керуючим повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора у відповідній справі про банкрутство. При цьому, визначений у ст. 24 Кодексу України з питань банкрутства триденний строк для укладення договору страхування професійних ризиків [44], має обчислюватися з дня призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство, а не з дня внесення до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України запису про надання йому права на здійснення діяльності арбітражного керуючого.

Навряд чи можна визнати виправданим і встановлення в Кодексі України з процедур банкрутства мінімального розміру щорічної страхової суми в розмірі трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

По-перше, розмір страхової суми не має ставитись в залежність від календарного періоду, оскільки, як обґрунтовано вище, професійні ризики майнового характеру виникають у арбітражного керуючого в момент його призначення і закінчуються в момент усунення (звільнення) від виконання повноважень у конкретній справі про банкрутство. З огляду на це, прив'язування розміру страхової суми до календарного періоду не має під собою будь-якого логічного обґрунтування.

По-друге, враховуючи компенсаційний характер цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого, видається правильним, що розмір страхової суми, яка підлягає виплаті страховиком при настанні страхового випадку, має визначатися виходячи з розміру витрат, що необхідні для відновлення порушених майнових прав та інтересів управнених осіб – учасників справи про банкрутство. Розмір таких витрат, в свою чергу, опосередкований такими чинниками, як:

- 1) розмір вимог кредиторів, встановлених судом у справі про банкрутство,

порядок задоволення яких може бути порушено неправомірними діями арбітражного керуючого;

2) вартість встановлених за результатами інвентаризації активів [30, с. 354-357], що складають конкурсну (ліквідаційну) масу боржника, яким може бути завдано шкоди або втрачено внаслідок неналежного здійснення повноважень арбітражного керуючого. Розмір та співвідношення двох зазначених величин (коефіцієнт покриття) варіюється залежно від індивідуальних обставин кожної конкретної справи про банкрутство і не може бути виражений у вигляді якогось абстрактного, усередненого показника.

З огляду на вказане, здається не виправданим встановлення в законодавстві розміру страхової суми в фіксованому розмірі у прив'язці до календарного року. Натомість, правильним буде визначення розміру страхової суми індивідуально в кожній справі про банкрутство залежно від загального розміру та співвідношення суми встановлених судом кредиторських вимог до боржника та визначеної на підставі експертної оцінки вартості його активів.

Слід зауважити, що практична реалізація запропонованого порядку визначення страхової суми у справі про банкрутство можлива лише на певній процесуальній стадії провадження справи про банкрутство. Визначення розміру кредиторських вимог відбувається на підставі ухвали господарського суду про затвердження реєстру вимог кредиторів, якій передують іноді досить тривала процедура розгляду грошових вимог кожного кредитора. Визначення складу та вартості конкурсної маси боржника можливе лише після проведення інвентаризації активів боржника та проведення їх експертної оцінки.

Але ж, як зазначалося вище, майнові ризики спричинення шкоди інтересам учасників справи про банкрутство виникають у арбітражного керуючого вже в момент його призначення у справу про банкрутство. Саме тому, доцільним видається запровадження двоетапної системи страхування професійних ризиків арбітражного керуючого. Відповідно до запропонованого порядку за фактом призначення у справу про банкрутство професійні ризики арбітражного керуючого підлягають страхуванню у певному мінімальному розмірі (наприклад,

як встановлено зараз, в розмірі трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб). Після визначення у справі про банкрутство розміру кредиторських вимог та вартості конкурсної маси боржника здійснюється додаткове страхування відповідальності арбітражного керуючого. Нормативне регулювання методології розрахунку страхової суми і страхового платежу доречно здійснити на рівні підзаконного нормативно-правового акту, наприклад постанови Кабінету Міністрів України.

Адміністративну відповідальність арбітражних керуючих регламентовано в основному Кодексом України про адміністративні правопорушення [45] (далі – КУпАП), зокрема ст. 164¹⁵ «Приховування стійкої фінансової неспроможності», ст. 166⁶ «Порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця», ст. 166¹⁶ «Незаконні дії в разі банкрутства», ст. 166¹⁷ «Фіктивне банкрутство». Проте, адміністративна відповідальність арбітражних керуючих не обмежується відповідальністю за КУпАП. Її треба розглядати з доктринальних позицій, тобто в більш широкому розумінні, враховуючи основні риси її нормативної конструкції.

Зокрема заслуговує уваги питання про можливість віднесення до адміністративної відповідальності передбаченого ч. 9 ст. 5, ч. 4 ст. 28 КУзПБ інституту відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство. Так, Г. В. Астанін вважає, що «усунення арбітражного керуючого є мірою дисциплінарної відповідальності, підставою застосування якої є порушення процедурних питань під час розгляду справи про банкрутство» [3, с. 99]. Ю. В. Кабенюк пропонує визначити цей «захід впливу на арбітражного керуючого як професійну відповідальність, оскільки підставою його застосування є порушення арбітражним керуючим своїх професійних обов'язків» [41, с. 196]. Але з такою пропозицією важко погодитись з огляду на те, що порушення професійних обов'язків одночасно може бути підставою для застосування до арбітражного керуючого будь-якого виду відповідальності (дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної, кримінальної). Отже сама лише ця підстава не може бути достатньою для висновку про самотійність професійної

відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності.

При вирішенні цього питання видається правильним виходити з того, що відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство відповідає загальнотеоретичним ознакам юридичної відповідальності, зокрема:

- спирається на державно-правовий примус у формі каральних та правовідновлювальних способів, супроводжується державним осудом арбітражного керуючого та скоєного ним діяння;

- виражається в обов'язку арбітражного керуючого зазнавати певних позбавлень – втрату конкретних благ особистого (ділової та професійної репутації), організаційного (позбавлення можливості реалізовувати повноваження розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та майнового характеру (позбавлення можливості отримувати грошову винагороду за виконання повноважень арбітражного керуючого у справі про банкрутство);

- настає в результаті скоєного правопорушення, тобто є результатом винного антисуспільного діяння (невиконання або неналежне виконання обов'язків; зловживання наданими правами арбітражного керуючого, подання суду неправдивих відомостей);

- застосовується компетентним державним органом (господарським судом) у точній відповідності до закону, тобто має нормативну визначеність та виражається у реалізації санкцій правової норми в конкретному випадку відносно до конкретної особи – арбітражного керуючого;

- реалізується у відповідній процесуальній формі (ухвалі господарського суду, яка виноситься протягом 14 днів), тобто застосовується в ході правозастосовної діяльності при дотриманні певного процедурно-процесуального порядку та форми, встановлених законодавством.

Водночас можна виділити і специфічні (похідні) ознаки, що характеризують процесуально-правовий інститут відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство в якості окремого виду юридичної відповідальності:

- особливий суб'єктний склад: 1) відповідальність може бути застосовано лише за ініціативою учасників справи про банкрутство або суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство; 2) до відповідальності може бути притягнуто лише спеціального суб'єкта – арбітражного керуючого, що призначений господарським судом у справу про банкрутство для виконання повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора;
- відсутність відносин службового підпорядкування між арбітражним керуючим (суб'єктом правопорушення) та господарським судом (органом, що притягує до відповідальності);
- може застосовуватися як самостійно, так і додатково – як наслідок притягнення арбітражного керуючого до інших видів відповідальності;
- межі застосування окреслені провадженням у конкретній справі про банкрутство, в якій арбітражним керуючим допущено порушення вимог закону.

Сукупність вищенаведених ознак дозволяє дійти висновку про те, що відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство є мірою юридичної відповідальності, яка за своїми типологічними характеристиками найбільш наближена до адміністративної відповідальності.

Проте, національне законодавство не містить правових норм, які б дозволяли визначити такий захід впливу як відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство в якості міри адміністративної відповідальності. Своєю чергою це створює загрозу порушення встановленого ст. 61 Конституції України про неприпустимість притягнення особи до одного виду юридичної відповідальності за вчинення правопорушення. Виникнення такої ситуації на практиці можливо зокрема у випадку невиконання арбітражним керуючим покладених на нього обов'язків, що матиме наслідком притягнення арбітражного керуючого до відповідальності за ст. 166¹⁶ КУпАП «незаконні дії в разі банкрутства» та відсторонення від виконання повноважень у справі про банкрутство.

З огляду на вказане, видається необхідним надати ознак формальної визначеності інституту відсторонення арбітражного керуючого від виконання

повноважень у справі про банкрутство. Вирішення вказаної задачі вбачається можливим шляхом запровадження до національного законодавства України інституту дискваліфікації, який набув поширення у зарубіжному законодавстві (Статті L 653-1 – L 653-11 Комерційного кодексу Франції [257]; ч. 1 ст. 1 Закону Великої Британії «Про дискваліфікацію директорів компанії» [258], ст.ст. 20, 201, 204 Федерального Закону Російської Федерації «Про неплатоспроможність (банкрутство)» від 26 жовтня 2002 р. № 127-ФЗ [193]). Сутність дискваліфікації полягає в забороні на підставі судового рішення чи адміністративного розпорядження бути управляючим конкурсною масою (ліквідатором, довірчим управляючим), якщо особою порушено законодавчі положення чи вимоги, спрямовані на захист кредиторів [266, с. 399].

Можливості застосування дискваліфікації, як окремого виду адміністративного стягнення, у сфері банкрутства набагато ширші, ніж описано вище. Зокрема до цього виду відповідальності слід притягати керівників підприємств за неподачу, несвоєчасну подачу до суду заяви про банкрутство за наявності ознак неплатоспроможності підприємства; керівників підприємств, що перешкоджають виконанню обов'язків арбітражного керуючого у справі про банкрутство. Це, зокрема, сприятиме підвищенню рівня сумлінності директорів неплатоспроможних підприємств та недопущення їх призначення на аналогічні посади у новостворених підприємствах.

Санкція статті ст. 166¹⁶ КУпАП «незаконні дії в разі банкрутства» передбачає в якості міри покарання лише накладення на арбітражного керуючого штрафу за скоєне порушення. Проте обов'язкового відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство вказана стаття не містить, оскільки вирішення цього питання віднесено до дискретних повноважень господарського суду. Це здається не логічним та не послідовним, позаяк вчинення арбітражним керуючим правопорушення, яким завдано матеріальної шкоди кредиторам, є суттєвим і має тягнути за собою не тільки фіскальні наслідки у вигляді накладення штрафу на користь держави, але й вжиття відповідних заходів процесуального реагування у вигляді відсторонення від виконання обов'язків

розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора.

До того ж, відповідно до ст. 221 КУпАП розгляд справ про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 166¹⁶ «незаконні дії в разі банкрутства» віднесено до компетенції суддів районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, що, як видається, не сприяє ефективному розгляду цієї категорії справ, позаяк загальний суд не має матеріалів справи про банкрутство та не володіє глибоким рівнем спеціалізації у справах про банкрутство.

Впровадження інституту дискваліфікації можливе шляхом внесення до ч. 1 ст. 24 КУпАП в якості окремого виду адміністративного стягнення, що застосовується зокрема до арбітражних керуючих за вчинення таких адміністративних правопорушень, як невиконання або неналежне виконання обов'язків арбітражного керуючого; зловживання правами арбітражного керуючого; подання неправдивих відомостей суду.

Також дискваліфікацію слід передбачити в ст. 166¹⁶ КУпАП, що може накладатися в якості основного чи додаткового стягнення та передбачати широкі часові межі застосування в залежності від характеру вчиненого арбітражним керуючим правопорушення.

Компетенцією щодо розгляду справ про дискваліфікацію арбітражних керуючих доцільно наділити господарський суд, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, оскільки саме господарський суд на підставі наявних в матеріалах справи про банкрутство доказів має можливість безпосередньо встановити та надати правову оцінку вчиненому арбітражним керуючим правопорушенню.

З цією метою необхідно доповнити абз. 1 ст. 221¹ КУпАП «Місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні суди та Верховний суд» другим реченням наступного змісту «Місцеві господарські суди розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 166¹⁶ цього Кодексу.».

Відомості про дискваліфікацію арбітражного керуючого мають вноситися до Єдиного державного реєстру арбітражних керуючих з метою забезпечення можливості перевірки господарським судом при вирішенні питання про

призначення арбітражного керуючого розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором у справу про банкрутство.

Говорячи про дисциплінарну відповідальність арбітражних керуючих, слід зазначити, що Кодексом України з процедур банкрутства було дещо розширено порівняно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» як перелік діянь, що визнаються дисциплінарним проступком, так і види дисциплінарних стягнень, що накладаються у випадку скоєння дисциплінарного проступку.

По-перше, привертає увагу, що законодавець відмовився від визначення дисциплінарного проступку, під яким Закон розумів винне невиконання або неналежне виконання обов'язків арбітражного керуючого. Натомість у КУзПБ визначення дисциплінарного проступку було замінено на перелік діянь, які визнаються дисциплінарним проступком. Це зокрема, факт зайняття діяльністю, несумісною з діяльністю арбітражного керуючого; порушення правил професійної етики; невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків; невиконання статуту та рішень СРО арбітражних керуючих.

Відсутність у КУзПБ вимог щодо несумісності діяльності арбітражного керуючого нівелює можливість притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності за вказаною підставою. Доречно буде згадати і те, що в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» вимоги щодо несумісності передбачалися лише відносно помічника арбітражного керуючого, якому заборонялося, зокрема: зайняття підприємницькою (посередницькою) або адвокатською діяльністю, обіймати посади в органах державної влади або органах місцевого самоврядування чи інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової та творчої діяльності. Проте у КУзПБ зазначені обмеження відносно несумісності помічника арбітражного керуючого також не було передбачено.

По-друге, така підстава як невиконання або неналежне виконання арбітражним керуючим своїх обов'язків, як зазначалося вище, згідно з ст. 28

КУзПБ є підставою для відсторонення господарським судом арбітражного керуючого від виконання повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора. З огляду на те, що виконання обов'язків арбітражного керуючого здійснюється під процесуальним керівництвом господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, вбачається правильним, що саме господарський суд має надавати правову оцінку діям арбітражного керуючого та остаточно вирішувати питання про належне чи неналежне виконання арбітражним керуючим обов'язків у справі про банкрутство.

В протилежному випадку складається парадоксальна ситуація, яка мала непоодинокі місце у правозастосовній практиці, коли за результатами проведених державним органом з питань банкрутства перевірок встановлювався факт неналежного виконання арбітражним керуючим покладених на нього обов'язків, за умов, коли у господарського суду (а зазвичай і у інших учасників справи про банкрутство) відсутні будь-які зауваження до роботи арбітражного керуючого, а звіт арбітражного керуючого схвалено комітетом кредиторів та затверджено судом.

Вказане дає підстави для висновку про те, що здійснення контролю за діяльністю арбітражного керуючого має відбуватися передусім шляхом процесуальної активності зацікавлених учасників справи про банкрутство під головуванням незалежного та неупередженого суду. Об'єктивних підстав для запровадження поряд із державним контролем в особі господарського суду, додаткового (дублюючого) державного контролю в особі державного органу з питань банкрутства не вбачається.

Що ж до решти, передбачених у ч. 2 ст. 19 КУзПБ видів дисциплінарних проступків арбітражного керуючого, зокрема порушення правил професійної етики та невиконання статуту чи рішень СРО арбітражних керуючих, слід зазначити, що за вказані проступки встановлений КУзПБ діючий порядок притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності допускає можливість накладення дисциплінарною комісією всього спектру дисциплінарних стягнень, включаючи тимчасове зупинення та позбавлення права на здійснення

діяльності арбітражного керуючого.

З цим погодитись не можна, оскільки за ознакою відносин між суб'єктами, відповідальність за ці види порушень можна віднести до внутрішньо-організаційних. Підставою для такого висновку є те, що відповідальність за вказані види дисциплінарних проступків виникає і розвивається між організаційно-підпорядкованими суб'єктами, а саме СРО та арбітражними керуючими, з приводу виконання локальних нормативних актів СРО, які є обов'язковими до виконання арбітражними керуючими.

Враховуючи, що переважно вказані норми носять морально-етичний (порушення правил ділової етики), або внутрішньо-організаційний (несплата обов'язкових членських внесків) характер, видається правильним, що адекватною мірою дисциплінарної відповідальності за їх порушення може бути попередження або догана. З цих же підстав компетенцією щодо розгляду вказаних дисциплінарних проступків доречно наділити безпосередньо СРО, а не дисциплінарну комісію, яка включає представників Міністерства юстиції України.

Що ж до таких видів дисциплінарної відповідальності, як тимчасове зупинення або позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, то слід звернути увагу на невідповідність назви нормативної конструкції юридичної відповідальності її правовій природі. Правовідносини між арбітражними керуючими та державним органом з питань банкруства в особі дисциплінарної комісії в даному випадку носять адміністративний характер. На користь цього твердження свідчить наступне:

1) між арбітражним керуючим та державним органом з питань банкруства відсутні відносини службового підпорядкування, що на думку більшості дослідників є визначальною ознакою адміністративної відповідальності [48, с. 33; 40, с. 65; 1, с. 161; 55, с. 314];

2) державний орган з питань банкруства – Міністерство юстиції України є органом державної влади, а отже суб'єктом владних повноважень;

3) для виникнення цих правовідносин достатньо волевиявлення лише однієї сторони – Міністерства юстиції України в особі дисциплінарної комісії;

4) права і обов'язки учасників цих правовідносин встановлюються законодавством;

5) відповідальність застосовується за результатами здійснення державного контролю за діяльністю арбітражного керуючого відповідно до встановленої законодавством процедури;

6) такі види дисциплінарної відповідальності, як тимчасове зупинення або позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого є аналогом, передбачених п. 5 ч. 1 ст. 24, ст. 30 КУпАП адміністративних стягнень, як позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

7) адміністративний порядок реалізації відповідальності, оскільки виявлення правопорушення, розгляд справи, та прийняття рішення про застосування стягнення здійснюються суб'єктом владних повноважень.

Таким чином, враховуючи адміністративний характер вищеописаних правовідносин, застосування санкцій у вигляді тимчасового зупинення або позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, має відбуватися в порядку, передбаченому для притягнення до адміністративної відповідальності.

Як було запропоновано вище, замість санкції у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, доцільно запровадити інститут дискваліфікації шляхом внесення до ч. 1 ст. 24, ст. 166¹⁶ КУпАП відповідних змін. При цьому, компетенцією щодо розгляду справ про дискваліфікацію арбітражних керуючих доречно наділити господарський суд, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, оскільки саме суд на підставі наявних та додатково одержаних матеріалів справи про банкрутство доказів має можливість безпосередньо встановити об'єктивну істину та надати кваліфіковану правову оцінку вчиненому арбітражним керуючим правопорушенню з урахуванням обставин справи про банкрутство (неплатоспроможність).

Незважаючи на суттєву кількість проведених наукових досліджень, питання

про правовий статус арбітражного керуючого залишається дискусійним. Відповідь на питання: чи є арбітражний керуючий органом управління (представником) юридичної особи, або самостійним суб'єктом правовідносин, обумовлює можливість арбітражного керуючого виступати суб'єктом тих чи інших складів злочинів, передбачених КК України.

Арбітражний керуючий в силу прямої вказівки закону виступає суб'єктом складів злочинів, передбачених ст. 232¹ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації», 365² КК України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги». Водночас, з використанням повноважень арбітражного керуючого можуть вчинятися і інші злочини, склади яких передбачено статтями різних розділів Кримінального кодексу України.

До набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22 грудня 2011 року № 4212-VI арбітражні керуючі визнавалися суб'єктами підприємницької діяльності. Це слугувало підставою для висновку про те, що арбітражні керуючі не виконували адміністративно-господарських, чи організаційно-розпорядчих функцій. Вказане призводило до складнощів при кваліфікації їх діянь в якості службових та посадових злочинів.

Починаючи з 19.01.2012 р. Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» арбітражних керуючих, які виконували повноваження розпорядника майна, керуючого санацією, або ліквідатора було прирівняно до службових осіб підприємства. Слід погодитись з Б. М. Поляковим, який зазначив, що «таке прирівнювання до посадової особи підприємства-боржника було необхідне для притягнення арбітражного керуючого до кримінальної відповідальності» [73, с. 9]. Вказані обставини суттєво вплинули на правовий статус арбітражного керуючого, як у справах про банкрутство, так і в галузі кримінального права.

Надання арбітражному керуючому статусу службової особи підприємства створило юридичні можливості кваліфікації злочинних діянь арбітражних

керуючих за складами злочинів, передбачених Розділом XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг».

Цьому значною мірою сприяли внесені до Кримінального кодексу України зміни, що набрали чинності 07.04.2011 р., відповідно до яких поняття та коло службових і посадових злочинів було дещо розширено порівняно з попередньою редакцією Кримінального кодексу України [53, с.172 – 182].

Зокрема вказаними змінами до КК України було криміналізовано злочини у сфері професійної діяльності. Примітно, що в основу криміналізації цих діянь було покладено саме суб'єктний склад злочину, а не характер здійснюваних повноважень під час надання публічних послуг. На це вказує порівняння окремих, майже тотожних, складів злочинів, наприклад, передбачених ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» та ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», або ст. 364¹ КК України «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» та ст. 365² КК України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги».

Незважаючи на те, що в результаті вищевказаної гармонізації положень кримінального законодавства та законодавства про банкрутство окремі неузгодженості законодавства було усунуто, невизначеність по багатьом питанням все ще залишилась. Особливо це стосується юридичної термінології, яка, як видається, в кримінальному законодавстві має використовуватися та тлумачитися в тому ж значенні, що і в законодавстві про банкрутство.

За змістом ст. 1 КУзПБ в залежності від виду боржника, відносного якого застосовуються конкурсні процедури, та судової стадії справи про банкрутство, арбітражний керуючий може виступати в п'ятьох різних процесуальних статусах:

- розпорядник майна – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном;
- керуючий санацією – арбітражний керуючий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – керівник боржника, призначений господарським

судом для здійснення процедури санації боржника;

- ліквідатор – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення ліквідаційної процедури;

- керуючий реструктуризацією – арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реструктуризації боргів боржника;

- керуючий реалізацією – арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реалізації майна банкрута та задоволення вимог кредиторів.

Слід звернути увагу на те, що на відміну від положень ч. 2 ст. 4 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», які визнавали арбітражного керуючого службовою особою під час будь-якої стадії процедури банкрутства (розпорядження майном, санації, ліквідації), положення ч. 2 ст. 10 КУЗПБ прирівнюють арбітражного керуючого до службової особи лише під час здійснення повноважень керуючого санацією або ліквідатора. В решті випадків, а саме під час виконання повноважень розпорядника майна, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, арбітражний керуючий до службової особи не прирівнюється.

На певне, вносячи вказані зміни, законодавець виходив з того, що під час процедури розпорядження майном повноваження органів управління неплатоспроможного боржника не припиняються, а функції розпорядника майна носять переважно контрольно-аналітичний характер. Можна припустити, що логіка вказаних законодавчих змін полягала в тому, що здійснюючи повноваження розпорядника майна, керуючого реструктуризацією, або керуючого реалізацією, арбітражний керуючий не уповноважений діяти від імені боржника, а відтак не може вважатися службовою особою боржника.

Проте, розглядаючи вказані зміни з позицій кримінального права, постає питання про те, чи є правові підстави для кваліфікації діянь арбітражного керуючого, який виконує повноваження розпорядника майна, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією за складами злочинів, суб'єктом яких

згідно з КК України є службова особа?

При вирішенні цього питання слід виходити з того, що управлінські функції здійснюються арбітражним керуючим відповідно до спеціальних повноважень, якими він наділяється господарським судом у встановленому законом порядку та на визначений строк. Специфіка здійснюваних арбітражним керуючим функцій вказує на їх організаційно-розпорядчий чи адміністративно-господарський характер.

При цьому правове положення арбітражних керуючих у справах про банкрутство носить подвійний характер. На це зокрема вказує те, що при здійсненні своїх повноважень арбітражний керуючий може діяти як від власного імені (під час процедур розпорядження майном юридичної особи, та під час провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб), так і від імені боржника в якості його службової особи (під час процедур санації, ліквідації). Специфічною є ситуація, коли на розпорядника майна покладаються обов'язки керівника підприємства-боржника (ч. 2 ст. 40 КУзПБ). В даному випадку «арбітражний керуючий, виконуючи повноваження розпорядника майна, є посадовою особою підприємства-боржника, оскільки виступає його органом управління. Вказане правило діє і у випадку делегування арбітражним керуючим окремих повноважень третім особам в порядку представництва» [19, с. 94-97]. Об'єктом, відносно якого реалізуються повноваження арбітражного керуючого, можуть виступати як особи приватного права (юридичні особи без частки державної власності, фізичні особи), так і юридичні особи публічного права (державні та комунальні підприємства).

Сукупність наведених характеристик арбітражного керуючого відповідає ознакам службової особи, наведеним в ч. 3 ст. 18 Загальної частини КК України, відповідно до якої службовими особами є, зокрема, особи, які тимчасово обіймають на підприємствах посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється судом або законом.

Вказане дозволяє дійти висновку про те, що арбітражний керуючий може бути суб'єктом тих злочинів, склад яких згідно з Особливою частиною КК України передбачає наявність спеціального суб'єкта – службової особи.

Крім того, відповідно до ознак службової особи, наведених в примітці 1 до ст. 364 КК України, здійснення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора в процедурах банкрутства державних (комунальних) підприємств є факультативною ознакою, яка дозволяє кваліфікувати злочинні діяння арбітражних керуючих за складами злочинів, передбачених ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» КК України.

Слід однак зауважити, що зазначення арбітражного керуючого в якості спеціального суб'єкта в диспозиції ст. 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» виключає можливість застосування ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем» КК України, яка передбачає тотожний склад злочину.

Викладене свідчить про те, що в розумінні кримінального законодавства арбітражний керуючий вважається службовою особою незалежно від стадії судової процедури банкрутства та процесуального статусу в процедурі банкрутства. При цьому, Кримінальним кодексом України визначено достатню сукупність ознак, які дозволяють ідентифікувати арбітражного керуючого в якості службової особи для цілей кримінального провадження, незалежно від положень ч. 2 ст. 10 КУзПБ, які обмежують таку можливість стадіями санації та ліквідації.

За таких обставин, видається доцільним виключити з КУзПБ ч. 2 ст. 10 повністю, оскільки в діючій редакції ці нормативні положення позбавлені будь-якого практичного сенсу.

Висновки до розділу 3

Дослідивши теоретичні, історичні, соціальні та міжнародно-правові аспекти складових діяльності арбітражних керуючих у вигляді оподаткування та

саморегулювання можемо зробити наступні висновки.

Перелік витрат, які може бути враховано арбітражними керуючими при визначенні розміру оподатковуваного доходу, має бути визначений Податковим кодексом України, що дозволить уникнути впливу факторів суб'єктивного характеру при проведенні податкових перевірок арбітражних керуючих, мінімізувати корупційні ризики та в кінцевому випадку зменшити кількість судових оскаржень результатів податкових перевірок.

Перелік витрат, що зменшують розмір оподатковуваного доходу арбітражного керуючого повинен носити невичерпний характер та до нього має бути включено в т.ч. витрати на придбання основних засобів праці арбітражного керуючого, а не тільки на їх обслуговування та поточний ремонт, позаяк такі витрати безпосередньо пов'язані із здійсненням незалежної професійної діяльності арбітражного керуючого.

З метою визначення правил адміністрування витрат на придбання та утримання основних засобів подвійного призначення особами, які одночасно провадять незалежну професійну та підприємницьку діяльність, доцільно внести зміни до ст. 178 ПКУ «Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою, яка провадить незалежну професійну діяльність» та доповнити її п.п. 178.8. наступної редакції «п. 178.8. Особа, що одночасно провадить незалежну професійну та підприємницьку діяльність, провадить облік витрат на придбання та утримання основних засобів подвійного призначення за правилами, визначеними п.п. 177.4.5. – 177.4.6 п. 177.4. ст. 177 цього Кодексу. Вказані витрати можуть враховуватись лише одноразово в межах певного виду діяльності фізичної особи».

Податковий кодекс України слід доповнити положенням, відповідно до якого невідшкодовані витрати, які було фактично понесено арбітражним керуючим за рахунок власних коштів у зв'язку з виконанням повноважень у справі про банкрутство, за вибором арбітражного керуючого можуть: а) включатися до складу витрат того звітного періоду, в якому їх фактично було понесено, або б) переноситися на наступні податкові періоди, незалежно від того, в якому звітному періоді такі витрати було понесено. У випадку, якщо в межах справи про

банкрутство арбітражному керуючому було фактично відшкодовано раніше понесені ним за рахунок власних коштів витрати у зв'язку з участю у справі про банкрутство, сума такого відшкодування має включатися до складу доходів (за виключенням випадків, якщо такі витрати раніше не було віднесено до складу витрат будь-якого податкового періоду). Також закріпити положення, відповідно до яких особа звільняється від обов'язку сплати ЄСВ у зв'язку із здійсненням діяльності арбітражного керуючого у випадку якщо ЄСВ було сплачено такою особою у зв'язку з отриманням доходів від здійснення підприємницької діяльності

Застосування спрощеної системи оподаткування доцільно поширити на діяльність арбітражних керуючих, оскільки специфіка правового регулювання оплати їх діяльності не передбачає можливості отримання надвисокого прибутку, а структура видатків включає в себе не тільки витрати на здійснення власне діяльності арбітражного керуючого, а зазвичай і витрати, пов'язані із провадженням у справі про банкрутство.

З метою запобігання подвійного обліку і відповідно подвійного оподаткування доцільно уніфікувати положення нормативно-правових актів, якими встановлено порядок складання та подання звітності з ЄСВ фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та суб'єктів незалежної професійної діяльності.

З метою гармонізації положень КУзПБ та Закону України «Про громадські організації» слід виключення п. 5 ч. 2 ст. 2 з Закону України «Про громадські об'єднання» та визначити в КУзПБ громадську організацію в якості організаційно-правової форми саморегульованої організації арбітражних керуючих.

Доцільно не встановлювати нормативних обмежень щодо кількості СРО, а членство арбітражних керуючих у саморегульованих організаціях має носити добровільний характер та бути привабливим для арбітражного керуючого, насамперед, шляхом надання можливості професійної самореалізації, отримання підтримки з боку професійної спільноти арбітражних керуючих, підвищенні рівня професійної кваліфікації; обов'язкове членство арбітражних керуючих вбачається припустимим лише у випадку делегування державою повноважень публічно-

владного характеру саморегульним організаціям, які в такому випадку набувають ознак юридичної особи публічного права.

Контроль за дотриманням арбітражними керуючими вимог законодавства під час здійснення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора у справі про банкрутство має забезпечуватися шляхом процесуальної активності учасників справи про банкрутство під головуванням об'єктивного та неупередженого суду, при цьому межі контролю СРО за діяльністю арбітражних керуючих мають обмежуватися перевіркою дотримання останнім локальних нормативно-правових актів СРО. Винятки складають випадки делегування державою публічно-владних повноважень СРО за дотриманням законодавства, але в такому разі контроль не може одночасно здійснюватися державою в особі уповноваженого органу з питань банкрутства та СРО.

Розгляд по суті та остаточне вирішення питання про притягнення до цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого за завдані кредиторам та боржнику збитки має відбуватися господарським судом в межах справи про банкрутство.

З метою усунення колізії між нормами Кодексу України з процедур банкрутства та Закону України «Про страхування» в частині визначення виду страхування професійних ризиків арбітражного керуючого в якості обов'язкового виду страхування та доцільно запровадження страхування відповідальності арбітражного керуючого у кожній справі про банкрутство на двоетапній основі: основна страховка, що здійснюється за фактом призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство, та додаткова страховка, за фактом визначення рівня майнових ризиків арбітражного керуючого залежно від співвідношення розміру грошових вимог кредиторів та вартості активів неплатоспроможного боржника.

Потребує впровадження інститут дискваліфікації арбітражного керуючого шляхом внесення в якості окремого виду адміністративного стягнення до ч. 1 ст. 24 КУпАП, передбачити дискваліфікацію в ст. 166¹⁶ КУпАП в якості основного чи додаткового стягнення, яке накладається господарським судом в провадженні

якого перебуває справа про банкрутство. Відомості про дискваліфікацію арбітражного керуючого слід вносити до Єдиного державного реєстру арбітражних керуючих з метою забезпечення можливості перевірки господарським судом при вирішенні питання про призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство та замінити санкції у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, запровадити інститут дискваліфікації шляхом внесення до ч. 1 ст. 24, ст. 166¹⁶, ст. 221¹ КУпАП відповідних змін, наділивши компетенцією щодо розгляду цієї категорії справ господарський суд, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство.

Доцільно обмежити державний контроль за діяльністю арбітражних керуючих судовим контролем, з одночасним позбавленням державного органу з питань банкрутства (Міністерство юстиції України) контрольних повноважень.

Доцільно є виключення з КУзПБ ч. 2 ст. 10, якою прирівнено арбітражного керуючого до службової особи боржника, оскільки в розумінні кримінального законодавства арбітражний керуючий вважається службовою особою незалежно від стадії судової процедури банкрутства та процесуального статусу в процедурі банкрутства.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження констатуємо властиву актуальність обраної теми для доктрини господарського процесуального права та практики застосування його норм щодо діяльності і повноважень арбітражного керуючого у процедурі банкрутства. Поставлена мета та окресленні завдання дослідження досягнуто шляхом використання обраного методологічного інструментарію та ґрунтовної розробки обраних аспектів проблемних питань застосування господарського процесуального законодавства на даному напрямку. Сформульовані теоретичні та прикладні положення можуть бути використанні, як у практиці, так і законотворчому процесі, та полягають у наступному.

Арбітражний керуючий, виконуючи виключні правомочності щодо здійснення арбітражного управління в межах справи про банкрутство юридичних осіб та справ про неплатоспроможність фізичних осіб, поєднує в собі різні за своєю природою публічно- та приватноправові характеристики, та одночасно виступає носієм різноспрямованих інтересів учасників справи про банкрутство і держави, забезпечуючи їх баланс.

2. В межах незалежного професійного управління неплатоспроможним боржником, що здійснюється у формі адміністративно-наглядової діяльності, арбітражний керуючий здійснює комплекс організаційних, розпорядчих, інформаційних, контрольно-аналітичних, майнових, погоджувальних, фінансових, регулятивних функцій з метою відновлення платоспроможності боржника або його ліквідації. Здійснює управління системою банкрутства, координуючи її елементи, та діє у відповідності до принципів незалежності, розумності, добросовісності з метою максимального задоволення вимог кредиторів за рахунок майнових активів боржника.

3. Становлення в Україні арбітражного управління, як окремого виду діяльності та професії відбулось у три етапи: початковий етап, протягом якого функції арбітражного управління здійснювалися фізичними, або юридичними особами до яких законодавством не встановлювалося вимог щодо відсутності конфлікту інтересів та вимог освітньо-кваліфікаційного характеру; наступний

етап, під час якого діяльність арбітражного керуючого вважалася підприємницькою, та здійснювалася на договірній основі з метою отримання прибутку громадянами України в статусі суб'єктів підприємницької діяльності на загальній чи спрощеній системі оподаткування; сучасний етап, що характеризується наданням арбітражним керуючим статусу суб'єктів незалежної професійної діяльності, завданням яких є здійснення особливих соціально-значущих функцій з метою задоволення суспільних потреб у сфері банкрутства фізичних та юридичних осіб відповідно до принципів незалежності, добросовісності, розсудливості та цільової спрямованості реалізації наданих повноважень.

4. Діючий порядок набуття статусу арбітражного керуючого в Україні являє собою двоетапну перевірку в адміністративному та судовому порядку відповідності кандидата основним та додатковим вимогам позитивного та негативного характеру, спрямованих на забезпечення високого кваліфікаційного рівня та неупередженості арбітражного керуючого. З огляду визначальний вплив морально-психологічних якостей особи на здатність діяти у відповідності до встановлених законодавством принципів незалежності, добросовісності та розсудливості, пропонується доповнити перелік основних вимог до арбітражного керуючого критерієм оцінки ділової репутації особи під час отримання права на здійснення діяльності арбітражного керуючого та під час призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство (неплатоспроможність).

5. Передбачена законодавством додаткова вимога щодо включення арбітражних керуючих до спеціального переліку, що формується за суб'єктивним розсудом державного органу з питань банкрутства за відсутності нормативно-визначених критеріїв та порядку складання такого переліку, спрямована на штучне обмеження кола арбітражних керуючих, які можуть призначатися до окремих категорій справ про банкрутство. У зв'язку з цим пропонується виключити з Кодексу України з процедур банкрутства вимоги щодо необхідності включення арбітражних керуючих до спеціального переліку осіб, які можуть призначатися у справи про банкрутство державних підприємств, з часткою державної власності,

що перевищує 50%, підприємств, до яких у Національній акціонерній компанії «Нафтогаз України» та/або її дочірнього підприємства, що здійснювало постачання природного газу на підставі ліцензії, виникли вимоги щодо сплати заборгованості за поставлений/спожитий природний газ.

6. Розширення Кодексом України з процедур банкрутства спектру правових можливостей кредиторів визначати хід процедури банкрутства шляхом реалізації нічим не обмеженого права комітету кредиторів змінювати призначеного судом арбітражного керуючого, нівелює принцип незалежності арбітражного керуючого, оскільки призводить до суттєвого дисбалансу в існуючій між учасниками справи про банкрутство системі процесуально-правових стримувань та противаг. З метою забезпечення правових гарантій принципу незалежності арбітражного керуючого потребує врівноваження можливості комітету кредиторів змінювати призначеного у справу про банкрутство арбітражного керуючого кореспондуючим повноваженням суду відсторонювати арбітражного керуючого лише за наявності передбачених законом підстав, які свідчать про неможливість подальшого здійснення повноважень арбітражного керуючого у справі про банкрутство.

7. Аналіз зарубіжного досвіду закріплення в законодавстві правового статусу керуючих у справах про банкрутство вказує на широку варіативність та гнучкість підходів законодавця до визначення можливих механізмів та способів участі професіоналів з арбітражного управління у справах про банкрутство. Результати проведеного аналізу зарубіжного досвіду дозволяють окреслити наступні перспективні напрямки вдосконалення правового регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні: здійснення арбітражного управління юридичними особами; призначення до окремих категорій справ про банкрутство (неплатоспроможність) осіб без спеціального статусу керуючого з метою мінімізації витрат на оплату послуг професійного арбітражного керуючого; запровадження позасудового порядку призначення арбітражного керуючого; поділ арбітражних керуючих на державних службовців та приватних професіоналів; можливість договірного визначення завдань та обсягу повноважень керуючого у конкретній справі про банкрутство (неплатоспроможність); можливість господарського суду

змінювати протягом процедур банкрутства обсяг та основні завдання керуючого в залежності від обставин справи про банкрутство; врахування ознак територіальності, спеціалізації, досвіду при визначенні кандидатури керуючого для призначення у справу про банкрутство.

8. Встановлюючи нові правила організації діяльності арбітражних керуючих, Кодексом України з процедур банкрутства було введено низку новел, спрямованих на вдосконалення арбітражного управління у справах про банкрутство. Водночас істотна кількість суттєвих недоліків правового регулювання діяльності арбітражних керуючих, яка мала місце протягом дії попередніх редакцій законодавства про банкрутство, залишилась невиправленою. До таких недоліків слід віднести недосконале регулювання питань призначення та усунення арбітражного керуючого від виконання обов'язків у справах про банкрутство, здійснення повноважень у справах про банкрутство (неплатоспроможність), оплати грошової винагороди, проблеми оподаткування, страхування, притягнення до відповідальності арбітражного керуючого. Крім того, запровадження нової моделі саморегулювання професійної спільноти арбітражних керуючих, заснованої на принципі обов'язкового членства в єдиній саморегулювній організації, призвело до виникнення нових проблем у правозастосовній практиці.

9. Термін «розпорядник майна» не відповідає завданням та функціям арбітражного керуючого, що виконуються на стадії розпорядження майном у справі про банкрутство. У зв'язку з цим необхідно змінити назву процедури розпорядження майном на процедуру нагляду, а термін «розпорядник майна» змінити на термін «керуючий процедурою нагляду».

10. Аналіз сукупності передбачених законодавством прав та обов'язків арбітражного керуючого з погляду їх достатності та відповідності завданням окремих стадій процедури банкрутства, дозволив дійти висновку про необхідність їх доповнення та конкретизації. У зв'язку з цим потребують доповнення існуючі повноваження арбітражного керуючого, спрямовані на спрощення процедур доступу до відомостей про фінансово-майновий стан та діяльність неплатоспроможного боржника з метою підвищення ефективності контрольних та погоджувальних

повноважень арбітражного керуючого; конкретизації підлягає обсяг та порядок реалізації компетенцій арбітражного керуючого у сфері формування конкурсної (ліквідаційної) маси боржника та забезпечення її збереження.

11. З метою забезпечення принципу матеріальної незалежності арбітражного управління доцільним є звільнення або відстрочення сплати судового збору за подання позовів про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність) за умови відсутності коштів у боржника.

12. У частині забезпечення права арбітражного керуючого на оплату праці у випадках скасування в судовому порядку рішення державного органу з питань банкрутства про анулювання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, що стало підставою для відсторонення його зі справи про банкрутство вбачається можливим за допомогою правового механізму відшкодування збитків у вигляді недоотриманої грошової винагороди за рахунок коштів Державного бюджету України. Доцільним є визначення у законодавстві перелку витрат, які можуть бути враховані арбітражними керуючими при визначенні розміру оподатковуваного доходу; запровадження можливості застосування спрощеної системи оподаткування доходів арбітражних керуючих; впорядкування механізму нарахування та сплати ЄСВ від різних видів діяльності; уніфікації положень нормативно-правових актів, якими встановлено порядок складання та подання звітності з ЄСВ фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та суб'єктів незалежної професійної діяльності; вдосконалення порядку обліку витрат арбітражного керуючого на придбання та утримання основних засобів подвійного призначення; скасування граничної кількості найманих працівників.

13. Підвищення ефективності контролю за діяльністю арбітражних керуючих вимагає упорядкування структури суб'єктів контролю та кола їх повноважень, що передбачає, зокрема, виключення функції контролю за діяльністю арбітражних керуючих з кола повноважень державного органу з питань банкрутства; визначення судового контролю в якості єдиного виду

державного контролю за діяльністю арбітражного керуючого у справі про банкрутство; обмеження сфери громадського контролю СРО за діяльністю арбітражних керуючих перевіркою дотримання локальних нормативно-правових актів СРО.

14. Доцільним є зміни у сфері страхування професійної відповідальності арбітражних керуючих, зокрема, шляхом визначення страхування відповідальності арбітражних керуючих обов'язковим видом страхування; запровадженню страхування відповідальності арбітражного керуючого по кожній справі про банкрутство на двоетапній основі для забезпечення відповідності рівня страхового покриття ступеню майнових ризиків арбітражного керуючого у справі про банкрутство відповідно до розміру грошових вимог кредиторів та вартості активів неплатоспроможного боржника.

15. Виходячи з принципів процесуальної економії та безпосередності судового розгляду, вбачається за доцільне віднести питання про притягнення до цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого за завдані кредиторам та боржнику збитки до компетенції господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство шляхом впровадження інституту дискваліфікації арбітражних керуючих шляхом внесення в якості окремого виду основного, або додаткового адміністративного стягнення, яке накладається господарським судом, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство. Задля цього доцільно закріпити обов'язковість внесення відомостей про дискваліфікацію арбітражного керуючого до Єдиного державного реєстру арбітражних керуючих з метою забезпечення можливості перевірки господарським судом при вирішенні питання про призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України: [підручник]. За заг. ред. Т. О. Коломоець. К.: Істина, 2009. 480 с.
2. Андреев С. Е. Соотношение реабилитационных и ликвидационных аспектов правоотношений в сфере банкротства: дис. к.ю.н. М., 2004. 216 с.
3. Астанін Г.В. Про співвідношення адміністративної та дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 22. Частина I. Том 2. С. 96-99.
4. Афанасьєв Р.Г. Проблеми правового регулювання банкрутства за законодавством України: дис. канд. юр. наук: 12.00.04. Київ, 2001. 350 с.
5. Беляневич О. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 5-9.
6. Білодід І. К. Словник української мови. Київ: наукова думка, 1973.
7. Білоконь Т. М. Вдосконалення механізмів санації вітчизняних підприємств. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2005. № 6. С. 79 – 84.
8. Бірюков О. М. Сучасний стан розвитку законодавства про банкрутство. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 100 – 103.
9. Бринцев О. В. Організаційно-правова форма юридичної особи: визначення поняття. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. №12. С. 84–86.
10. Волков О. И. Экономика предприятия: курс лекцій. М.: ИНФРА - М, 2003. 280 с.
11. Герасимов А. А. Понятие и правовая природа саморегулируемых организаций в гражданском праве России. *Государство и право*. 2010. № 5. С. 29–41.
12. Голубев В.В. Арбитражные управляющие: квалификационные требования, этика, ответственность. *Специальное предложение к Веснику ВАС РФ*. 2001. – № 3. С. 76-80.

13. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
14. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
15. Господарське процесуальне право: Підручник. Х.: Одиссей, 2011. 400 с.
16. Грек Б. М. Банкрутство. Цивільний та кримінально-правовий аспекти: монографія. Київ: Прецедент, 2006. 303 с.
17. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посіб. К. : КНЕУ, 2001. 228 с.
18. Данілов А.І. Дискреційні повноваження арбітражного керуючого у справах про банкрутство. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 18 травня 2018 р. Видавничий дім «Гельветика», С. 693-695.
19. Данілов А.І. Використання інституту представництва в діяльності арбітражного керуючого. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса. 06 листопада 2017 р. Фенікс, С. 94-97.
20. Данілов А.І. Здійснення повноважень розпорядника майна щодо забезпечення збереження майна боржника в процедурах банкрутства. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. 23 листопада 2019 р. Видавничий дім «Гельветика», С. 212-216.
21. Данілов А.І. Актуальні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Право України*. 2020. №. 10 С. 202-216

22. Данілов А.І. Проблемні питання здійснення повноважень арбітражного керуючого під час проведення інвентаризації майна боржника при банкрутстві. *Право України*. 2017. №7. С. 175-183.

23. Данілов А.І. Проблемні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого в процедурах банкрутства. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. 17 вересня 2018 р. Видавничий дім «Гельветика», С. 535-538.

24. Данілов А. І. Правове становище керуючого у справах про неплатоспроможність (банкрутство) за законодавством Великобританії, Німеччини та Італії. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 1. С. 38–42.

25. Данілов А.І. Проблемні питання призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство. *Верховенство права очима правників-початківців: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів*. 24 листопада 2018 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 327-330.

26. Данілов А.І. Проблеми застосування інституту представництва у діяльності арбітражного керуючого. *Право України*. 2017. № 12. С. 203-210.

27. Данилов А.И. Общие черты и различия института субсидиарной ответственности в процедурах банкротства по законодательствам Украины и Республики Молдова. *Legea și viața*. 2020. № Ianuarie 2020. С. 31-35

28. Данілов А.І. Незалежність як принцип діяльності арбітражного керуючого. *Право України*. 2018. № 5. С. 252-267.

29. Данілов А.І. Шляхи вдосконалення правового інституту страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. 07 березня 2019 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 475-477.

30. Данілов А.І. Проблемні питання реалізації повноважень арбітражного керуючого під час проведення інвентаризації в процедурах банкрутства. *Верховенство права очима правників-початківців: матеріали Всеукраїнської*

наукової конференції студентів та аспірантів. м. Одеса. 17 листопада 2017 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 354-357.

31. Данілов А.І. Контроль арбітражного керуючого за задоволенням вимог кредиторів за зобов'язаннями, на які не поширюється дія мораторію. *Право України*. 2019. № 2. С. 274-285

32. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: Монографія. Вид. друге, випр. і доп. Київ, Юридическая практика, 2006. 384 с.

33. Джунь В.В. Проблеми вдосконалення конкурсного управління. *Вісник господарського судочинства*. 2005. № 2. С. 163-171.

34. Дзюба С. Г. Практика проведення санації неплатоспроможних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 2. С. 125 – 135.

35. Добикіна О. К. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. О. К. Добикіна [та ін.]. К. : Центр навч. л - ри, 2007. 208 с.

36. Дорохина Е. Г. Проблемы предпринимательской деятельности арбитражного управляющего. Известия высших учебных заведений. Правоведение. 2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.elibrary.ru/>

37. Дорохина Е. Г. Правовой статус арбитражного управляющего в деле о банкротстве организации: дис. канд. юр. наук : 12.00.03. Москва, 2004. 167 с.

38. Дубинський О.Ю., Ломакіна О.А. Щодо співвідношення понять «службова особа», «посадова особа юридичної особи публічного права» та «суб'єкт декларування» у законодавстві України. *Юридика*. 2020. № 1. С. 5-10.

39. Зауваження Головного юридичного управління Верховної Ради України до проекту Кодексу України з питань банкрутства [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

40. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах: [монографія]. Кол. авт.; за заг. ред. Н. Оніщенко. К.: «Юридична думка», 2009. 216 с.

41. Кабенюк Ю. В. Правове регулювання арбітражного управління в

процедурі банкрутства в Україні: дис. канд. юр. наук : 081. Київ, 2018. 242 с.

42. Каракулова І. С. Сучасні аспекти банкрутства підприємств в Україні. *Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць*. 2009. № 20. С. 188–192.

43. Квасніцька О.О. Господарське процесуальне право: навчально-методичний посібник. О.: Фенікс, 2012. 180 с.

44. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

45. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

46. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

47. Кожура Р. В. К истокам профессии. *Аудитор*. 1996. №1. С. 37-38.

48. Козлов Ю. М. Основы советского административного права. М. : «Знание». 1975. 176 с.

49. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

50. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. (ВВР). 1997. N 40. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

51. Корельский В. М. Теория государства и права: учебник для вузов. Москва: Норма-Инфа, 2002. 549 с.

52. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

53. Кримінальний кодекс України. Станом на 01 вересня 2011 р. упоряд. В. І. Тютюгін. Х. : Право, 2011. 232 с.

54. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка. Санкт-Петербург: Норинт, 1998. 1534 с.

55. Курс адміністративного права України: [підручник]. За ред. В. В. Коваленка. К. : Юрінком Інтер, 2011. 808 с.
56. Лист ДФС від 21.03.2017 № 3782/К/99-99-13-02-03-14 [Електронний ресурс]. Державна фіскальна служба України, консультації для фізичних осіб від 29.03.2017. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>
57. Лист Головного управління Державної фіскальної служби в Одеській області № 2927/Р/9999-130703-14/1ПК від 11.12.2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
58. Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. Москва: Юристъ, 1996. 397 с.
59. Міньковський С.В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства : дис. канд. юр. наук : 12.00.04. Київ, 2015. 227 с.
60. Мозенков О.В. Механізм управління процесом санації підприємств – банкрутів. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 6. С. 122 – 126.
61. Німкович А. І. Саморегулівні організації, як елемент інфраструктури ринку цінних паперів України. *Економічний простір*. 2018. № 137. С. 68–79.
62. Никитина О. А. О некоторых вопросах, связанных с удовлетворением требований кредиторов при ликвидации должника. *Хозяйство и право*. 1996. № 6. С. 90-93.
63. [Новосельцев І. І. Транскордонна неплатоспроможність у міжнародному приватному праві: Монографія. Наук. ред. Т. В. Сліпачук. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. 148 с.](#)
64. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. Москва: Общество с ограниченной ответственностью «Издательский центр «Азбуковник», 1997. 1202 с.
65. Оніщенко Н. М. Теорія держави і права: Академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 366 с.
66. Павлодский Е. А. Саморегулируемые организации. Мода или тенденции. *Право и экономика*. 2003. № 3. С. 46-49.

67. Перегудов И. В. Саморегулируемые организации арбитражных управляющих. *Вестник Высшего Арбитражного суда Российской Федерации*. 2003. №7. –С. 132–137.

68. Перерва П. Г. Банкрутство, санація та реструктуризація підприємства як економічні категорії антикризового управління. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2015. № 59. С. 148 – 152.

69. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

70. Подцерковний О. П. Підстави банкрутства як показник балансу інтересів держави та суспільства, дії принципу верховенства права. *Санація та банкрутство*. 2014. №3. С. 235–239.

71. [Поляков Б. М. Право несостоятельности \(банкротства\) Украины. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 440 с.](#)

72. Поляков Б.М. Арбітражний керуючий – найзалежніша особа процедури банкрутства. *Вісник господарського судочинства*. 2001. № 3. С. 86-90.

73. Поляков Б.М. Закон Украины «О восстановлении неплатежеспособности должника или признании его банкротом»: научно-практический комментарий: в 2-х т. Киев: Логос, 2014. 407 с.

74. Постанова Верховного суду України від 04.11.2015 р. по справі № 916/2019/13 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> .

75. Постанова Верховного суду України від 18.11.2015 р. по справі № 910/15007/14 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

76. Постанова Верховного суду України від 27.01.2016 р. по справі № Б11/009-12 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

77. Постанова Верховного суду від 05.04.2017 р. по справі № 6-1534цс16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://oda.court.gov.ua/>

78. Постанова Верховного суду від 04.10.2018 р. у справі № 916/1503/17 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

79. Постанова Верховного суду від 03.09.2019 р. по справі № 923/1494/15

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

80. Постанова Верховного суду від 30.01.2018 р. по справі № 923/862/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

81. Постанова Верховного суду від 28.08.2018 р. по справі № 927/1099/13 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

82. Постанова Верховного суду від 18.10.2018 р. по справі № 923/1297/14 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

83. Постанова Верховного суду від 05.02.2019 р. по справі № 923/1432/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

84. Постанова Верховного суду від 30.01.2019 р. по справі № 910/32824/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

85. Постанова Верховного суду від 05.09.2019 р. по справі № 11/Б-1042(337/7-10) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

86. Постанова Верховного суду від 01.03.2018 р. по справі № 910/2160/17 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

87. Постанова Верховного суду по справі № Б8/180-10 від 13.03.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

88. Постанова Верховного суду України від 05.06.2018 р. по справі № 922/3997/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

89. Постанова Верховного суду від 28.08.2018 р. по справі № 927/1099/13 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

90. Постанова Верховного суду від 24.07.2018 р. по справі № 910/12727/16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

91. Постанова Великої палати Верховного суду від 29.05.2019 р. по справі № 701/281/18-ц. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

92. Постанова Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. по справі № 5/31-Б-09 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>

93. Постанова Вищого господарського суду України від 31.05.2016 р. по

справі № 903/1242/14 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

94. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного суду по справі № 820/6324/17 від 28.03.2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

95. Постанова Вищого адміністративного суду України від 21.01.2016 р. по справі № К/800/44702/14 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

96. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 10.03.2017 р. по справі № 826/15384/16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

97. Постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 22.09.2016 р. по справі № 814/483/16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

98. Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 13.03.2017 р. по справі № 820/6626/16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

99. Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду по справі № 817/505/18 від 19.06.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

100. Постанова Запорізького окружного адміністративного суду від 07.10.2015 р. по справі № 808/4426/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

101. Постанова Сумського окружного адміністративного суду від 08.06.2017 р. по справі № 818/696/17 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

102. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду по справі № 815/244/18 від 20.12.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

103. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від

27.05.2020 р. по справі № 420/6810/19 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

104. Постанова Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 06.03.2018 р. по справі № 912/1783/16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

105. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з питань банкрутства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

106. Правове регулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) фізичних осіб : курс лекцій для арбітражних керуючих / НААКУ ; Правова константа; Координата; [О. П. Подцерковний, Л. С. Лукашук, О. А. Беяневич та інш.]. Київ, 2021. 70 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/14818>

107. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України в редакції закону N 784-XIV (784-14) від 30.06.1999 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

108. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства» Закон України № 686-IX від 05.06.2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

109. Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство: Закон України від 30.06.1999 р. № 784-XIV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

110. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України від 22.12.2011 р. № 4212-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

111. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» Закон України від 07.03.2002 р. № 3088-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

112. Про банкрутство: Закон України від 14.05.1992 р. N 2343-XII

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

113. Про державну програму приватизації: Постанова Верховної Ради України від 26.01.1994 р. № 3876-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

114. Про засади запобігання корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

115. Про заставу: Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2654-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

116. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

117. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

118. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

119. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

120. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

121. Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 року № 3674-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

122. Про іпотеку: Закон України від 05 червня 2003 року № 898-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

123. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

124. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

125. Про депозитарну систему України: Закон України № 5178-IV від 06.07.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>

126. Про інститути спільного інвестування: Закон України № 5080-VI від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

127. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України № 755-IV від 15 травня 2003 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

128. Про архітектурну діяльність: Закон України № 687-XIV від 20.05.1999 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

129. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність: Закон України № 2658-III від 12.07.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

130. Про оцінку земель: Закон України № 1378-IV від 11.12.2003 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

131. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

132. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.a>

133. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

134. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

135. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

136. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

137. Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті: Закон України від 03.06.2014 р. №

1304-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

138. Про прибутковий податок з громадян: Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 р. № 13-92. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

139. Про затвердження порядку визнання статусу Всеукраїнської саморегулювальної організації арбітражних керуючих: Постанова Кабінету Міністрів України № 1179 від 19.12.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

140. Про затвердження переліку органів ліцензування: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 1698 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

141. Про затвердження Порядку визнання статусу саморегулювальної організації арбітражних керуючих: Постанова Кабінету Міністрів України № 1179 від 19.12.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

142. Про порядок ліцензування підприємницької діяльності: Постанова КМУ від 03.07.1998 р. № 1020 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратила чинність)

143. Про агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.1996 р. № 990 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратила чинність)

144. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 308-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

145. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

146. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України від 03.07.1998 р. № 727/98

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

147. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 395/2011 № 395/2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

148. Про затвердження Положення про порядок навчання та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих: Наказ Міністерства економіки від 17 березня 2001 року № 57 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

149. Про затвердження Порядку подання пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих: Наказ Міністерства економіки України від 25.04.2001 року N 87 [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

150. Про затвердження Порядку здійснення контролю (нагляду) за діяльністю саморегулювних організацій арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Міністерства юстиції України від 09.01.2013 р. № 64/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

151. Про внесення змін до Порядку надання пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих: Наказ Міністерства економіки від 06.06.2006 р. № 196 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

152. Про отримання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора): Наказ Міністерства юстиції України від 14.01.2013 р. № 93/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

153. Про затвердження Порядку здійснення контролю (нагляду) за діяльністю саморегулювних організацій арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Міністерства юстиції України від 09.01.2013 року № 64/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

154. Про затвердження Положення про систему підготовки арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Міністерства юстиції України від 12.09.2011 № 2094/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

155. Про затвердження Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), та підвищення кваліфікації і перепідготовки арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій: Наказ Міністерства юстиції України від 13.08.2019 р. № 2536/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

156. Про затвердження Порядку видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого: Наказ Міністерства юстиції України від 17.10.2019 р. № 3191/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

157. Про затвердження форми Книги обліку доходів і витрат, яку ведуть фізичні особи - підприємці, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування, і фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність, та Порядку її ведення: Наказ Міністерства доходів і зборів України № 481 від 16.09.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

158. Про затвердження форм книги обліку доходів і книги обліку доходів і витрат та порядків їх ведення: Наказ Міністерства фінансів України № 579 від 19.06.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

159. Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи: Наказ Міністерства фінансів України № 859 від 02.10.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

160. Про затвердження форм податкових декларацій платника єдиного податку: Наказ Міністерства фінансів України № 578 від 19.06.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

161. Про визнання статусу Всеукраїнської саморегулівної організації арбітражних керуючих: Наказ Міністерства юстиції України № 405/5 від 11.03.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

162. Про визнання статусу Всеукраїнської саморегулівної організації арбітражних керуючих: Наказ Міністерства юстиції України № 1305/5 від 02.07.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

163. Про визнання статусу Всеукраїнської саморегулівної організації арбітражних керуючих: Наказ Міністерства юстиції України № 1698/5 від 14.08.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

164. Про затвердження положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

165. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів: Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

166. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

167. Про затвердження форми Книги обліку доходів і витрат, яку ведуть фізичні особи - підприємці, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування, і фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність, та Порядку її ведення: Наказ Міністерства доходів і зборів України «від 16.09.2013 р. № 481[Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua>

168. Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи: Наказ Міністерства фінансів України від 02.10.2015 р. № 859

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

169. Про затвердження статистичного класифікатора організаційних форм суб'єктів економіки (СКОФ): Наказ Державної служби статистики України № 271 від 29.09.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

170. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів» № 97 від 28.05.2004 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

171. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів): Наказ Державної податкової служби України від 24.12.12 № 1185. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>

172. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 97 від 28.05.2004 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

173. Про затвердження узагальнюючої податкової консультації щодо переліку витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: Наказ Міністерства доходів і зборів України від 30.12.2013 № 885 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

174. Про затвердження Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Наказ Міністерства фінансів України від 20.04.2015 р. № 449. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

175. Про затвердження Порядку формування та подання страхувальниками

звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Наказ Міністерства фінансів України № 435 від 14.04.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

176. Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Міністерства юстиції України № 1284/5 від 27.06.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

177. Про затвердження Правил організації діловодства та архіву арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора): Наказ Міністерства юстиції України № 447/5 від 15.03.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

178. Про затвердження Положення про систему підготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації та перепідготовки арбітражних керуючих, їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій: Наказ Міністерства юстиції України від 27 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (втратив чинність)

179. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

180. Про затвердження Порядку складання кваліфікаційного іспиту особами, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого: Наказ Міністерства юстиції України від 13.08.2019 р. № 2535/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

181. Про затвердження порядку присвоєння рівнів кваліфікації арбітражним керуючим (розпорядникам майна, керуючим санацією, ліквідаторам): Наказ Міністерства юстиції України від 22.01.2013 р. № 145/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

182. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.07.2012 р. № 746

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

183. Про затвердження Ліцензійних умов провадженням господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Міністерства економіки України № 72/49 від 04.05.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

184. Про затвердження Методологічних основ та пояснень до позицій Класифікації видів економічної діяльності: Наказ Держкомстату № 396 від 23.12.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

185. Про надання індивідуальної податкової консультації: Лист ГУ ДФС у Рівненській області № 318/ФОР/17-00-13-02-04 від 01.02.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>

186. Про надання індивідуальної податкової консультації: Лист Державної податкової служби України № 783/6/99-00-04-07-03-15/ІПК від 16.10.19 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cabinet.tax.gov.ua>

187. Про судову практику в справах про банкрутство: Постанова Пленуму Верховного суду України від 18.12.2009 р. № 15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

188. Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI): Інформаційний лист Вищого господарського суду України «від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

189. Про затвердження нової редакції Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. № 8 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

190. Про затвердження Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. № 1 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

191. Про затвердження нової редакції Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. № 8 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

192. Про затвердження переліку посад та робіт, що заміщуються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, що передані ним для зберігання, обробки, продажу (відпуску), перевезення, а також типового договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність: Постанова Державного комітету Ради Міністрів СРСР по труду та соціальним питанням і Секретаріату ВЦРПС від 28 грудня 1977 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

193. Про неспроможність (банкрутство): Федеральний закон Російської Федерації від 26.10.2002 р. № 127-ФЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pravo.gov.ru>

194. Про банкрутство: Закон Республіки Вірменія від 22.01.2007 р. № ЗР-51 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://base.spinform.ru>

195. Про банкрутство (неплатоспроможність): Закон Киргизької Республіки від 15.10.1997 р. № 74 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://base.spinform.ru>

196. Про економічну неспроможність (банкрутство): Закон Республіки Білорусь від 13.07.2012 р. № 415-3 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pravo.by/document>

197. Про провадження у справі про неплатоспроможність: Закон Грузії від 28.03.2008 р. № 4522-Іс [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://matsne.gov.ge/ru>

198. Про реабілітацію та банкрутство: Закон Республіки Казахстан від 07.03.2014 р. № 176-V [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://online.zakon.kz/document>

199. Про неспроможність: Закон Республіки Молдова від 29.06.2012 р. №

149 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lex.justice.md/ru/344788/>

200. Про внесення змін до деяких законів України (щодо банкрутства фізичної особи): Проект Закону України № 4273 від 27.03.2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

201. Про саморегулюючі організації: Проект Закону України «№ 4841 від 16.07.2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

202. Про фахові саморегулювні і самоврядні об'єднання: Проект Закону України № 4841-1 від 10.09.2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

203. Про саморегулювальні організації: Проект Закону України № 1444 від 11.12.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

204. Про реструктуризацію боргів фізичної особи або визнання її банкрутом: Проект Закону України № 2353а від 14.07.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

205. Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо вдосконалення застосування спрощеної системи оподаткування самозайнятими особами): Проект Закону України № 1826 від 23.01.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

206. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання процедури банкрутства фізичної особи з метою забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства: Проект Закону України № 2714 від 23.04.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>

207. Протокол установчого з'їзду арбітражних керуючих України від 20.11.2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://minjust.gov.ua>

208. Пригуза П. Д. Правове регулювання процедур банкрутства юридичної особи - відсутнього боржника: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.04. Київ, 2011. 24 с.

209. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Голдер проти Об'єднаного королівства» від 21.02.1975 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua>

210. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Шлепкін проти Росії» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

211. Рішення Європейського суду з прав людини від 30.06.1993 року у справі Сигудур А. Сигурйонссон проти Ісландії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int>

212. Рішення Європейського суду з прав людини від 29 квітня 1999 року у справі Шассану та ін. проти Франції [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://hudoc.echr.coe.int>

213. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Щокін проти України» № 14/01/2011 від 14.01.2010 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua>

214. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Безымянная против России» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int>

215. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 22.01.2020 р. по справі № 420/6810/19 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

216. Рішення Одеського окружного адміністративного суду по справі № 815/244/18 від 30.03.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

217. Рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду по справі № 0940/2240/18 від 25.01.2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81361593>

218. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду по справі № 817/505/18 від 16.03.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73014407>

219. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 12.08.2019 р. по справі № 460/1007/19 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83829747>.

220. Руденко Є. М. сучасні тенденції банкрутства в Україні та заходи

запобігання неплатоспроможності вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 5. С. 21 – 25.

221. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.04. Київ, 2006. 242 с.

222. Садеков А. А. Управление предприятием в условиях кризиса: монографія. Донецк : ДонГУЭТ, 2006. 178 с.

223. Салыгин Е. Н. Правовое регулирование несостоятельности в России и Франции. Сборник статей. Москва: Юристинформ, 2016. 241 с.

224. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: енциклопедичний курс. Харків: Еспада, 2005. 839 с.

225. Сміян Л. С. Правове регулювання банкрутства. Київ: КНТ, 2009. 461 с.

226. Статут Всеукраїнської громадської організації «Асоціація антикризового менеджменту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://aam.net.ua/files/statut_aam_2013.docx

227. Статут про неплатоспроможність Федеративної Республіки Німеччина від 05.10.1994 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.>

228. Степанова Т. В. Щодо поняття та характерних рис арбітражного керуючого. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 94–99.

229. Тактичні завдання НААКУ. Сайт Національної асоціації арбітражних керуючих України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://unita.community/about-association/>.

230. Телюкина В.М. Основы конкурсного права. М.: Волтерс Клувер, 2004. 560 с.

231. Тордия И. В. Аудиторская деятельность как экономико-правовая категория. *Бизнес, менеджмент и право*. 2005. № 2. С. 56 – 61.

232. Ухвала Господарського суду Одеської області від 27.11.2015 р. по справі № 916/609/13-г [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

233. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 28.02.2017 р. по справі № 904/7328/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

234. Ухвала Господарського суду міста Києва від 06.08.2018 р. по справі № 910/8528/17 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

235. Ухвала Господарського суду Тернопільської області від 11 лютого 2019 року у справі № 1/Б-294 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://youcontrol.com.ua>

236. Ухвала Господарського суду Київської області від 06.12.2018 р. по справі № 911/684/13-г [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

237. Ухвала Господарського суду Сумської області від 14.05.2018 р. по справі № 920/374/15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

238. Ухвала Господарського суду Харківської області від 14.06.2018 р. по справі № 922/1589/16 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

239. Філатова Н. Ю. Саморегулівні організації як суб'єкти цивільного права: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 240 с.

240. Хохлов Е. С. К вопросу о юридической личности саморегулируемых организаций. *Законодательство*. 2008. № 4. С. 22–32.

241. Хоуман Марк. Повышение стандартов деятельности арбитражных управляющих. *Специальное приложение к Веснику ВАС РФ*. 2001. № 3. С. 81-93.

242. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

243. Щодо визнання таким, що втратив чинність Наказу Міністерства юстиції України від 22 січня 2013 р. № 145/5: Наказ Міністерства юстиції України від 15.11.2016 р. № 3233/5» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

244. Шершеневич Г.Ф. Конкурсный процесс. М.: Статут, 2000. 477 с.

245. Australian Securities and Investments Commission [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://asic.gov.au/>.

246. Australian Financial Security Authority [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://download.asic.gov.au/media>

247. Australian Restructuring Insolvency & Turnaround Association [Электронный ресурс] . Режим доступа: <https://www.arita.com.au/>

248. Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.uscourts.gov>

249. Bankruptcy Act [Электронный ресурс]. 1996. Режим доступа: <https://www.legislation.gov.au>

250. Bankruptcy Law (Cap 5) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.mahkemeler.net/ifasil/>

251. Bankruptcy Rules [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cylaw.org>

252. Bernstein D. The insolvency review. Seventh edition. United Kingdom: Law business research Ltd., 2019. 404 с.

253. By-Laws of Financial Industry Regulatory Authority [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.finra.org/rules-guidance>

254. Cypriot Companies Law (Cap 113) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP113.pdf>.

255. Civil Procedure Rules [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cylaw.org/cpr.html>.

256. Code of Ethics for insolvency partitioners [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.icaew.com/-/media/corporate-2011.ashx>Insolvency

257. Code de commerce Version consolidée au 27 juin 2019 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.legifrance.gouv.fr/>

258. Company Directors Disqualification Act 1986 (Chapter 46). Office of 6. Public Sector Information [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.opsi.gov.uk>

259. Corporations Act. 2001. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

<https://www.legislation.gov.au>

260. Federal regulations (28 CFR 58.1-5) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/28/part-58>.

261. Insolvency Act. 1986. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>.

262. Insolvenzordnung. 2012. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html

263. Insolvency Law Reform Act. 2016. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.legislation.gov.au>

264. Insolvency Licensing Regulations and Guidance Notes effective from 1 may 2018 [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу: <https://www.icaew.com/>

265. Minutes of the National Courts of Bankruptcy Trial Work Conference [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.court.gov.cn/zixun>

266. Mülbert P. A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection, 12. or: A High-Level Framework for Corporate Creditor Protection. *European Business Organization Law Review*. 2006. Vol. 7. Issue 1. P. 357– 408.

267. Relative à la prévention et au règlement amiable des difficultés des entreprises [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do>

268. Relative au redressement et a la liquidation judiciaire des entreprises [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.legifrance.gouv.fr/affich>

269. Relative aux administrateurs judiciaires, mandataires-liquidateurs et experts en diagnostics d'entreprises [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.senat.fr/leg/pjl00-243.html>.

270. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu>

271. The Bankruptcy Code [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.usbankruptcycode.org/>

272. Zinian Z. Corporate reorganizations in China. An empirical analysis.

Cambridge. United Kingdom: Cambridge University Press, 2018. 274 c. (Cambridge university press).

ДОДАТКИ

Додаток 1.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ:

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Данілов А.І. Проблемні питання здійснення повноважень арбітражного керуючого під час проведення інвентаризації майна боржника при банкрутстві. *Право України*. 2017. № 7. С. 175-183.
2. Данілов А.І. Проблеми застосування інституту представництва у діяльності арбітражного керуючого. *Право України*. 2017. № 12. С. 203-210.
3. Данілов А.І. Незалежність як принцип діяльності арбітражного керуючого. *Право України*. 2018. № 5. С. 252-267
4. Данілов А.І. Контроль арбітражного керуючого за задоволенням вимог кредиторів за зобов'язаннями, на які не поширюється дія мораторію. *Право України*. 2019. № 2. С. 274-285
5. Данілов А.І. Актуальні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Право України*. 2020. №. 10 С. 202-216.
6. Данилов А.И. Общие черты и различия института субсидиарной ответственности в процедурах банкротства по законодательствам Украины и Республики Молдова. *Legea și viața*. Ianuarie 2020. С. 31-35.
7. Данілов А.І. Правове становище керуючого у справах про неплатоспроможність (банкрутство) за законодавством Великобританії, Германії та Італії. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 01/20. С. 38 – 42.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Данілов А.І. Використання інституту представництва в діяльності арбітражного керуючого. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса. 06

листопада 2017 р. Фенікс. С. 94-97.

9. Данілов А.І. Проблемні питання реалізації повноважень арбітражного керуючого під час проведення інвентаризації в процедурах банкрутства. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. м. Одеса. 17 листопада 2017 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 354-357.

10. Данілов А.І. Дискреційні повноваження арбітражного керуючого у справах про банкрутство. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 18 травня 2018 р. Видавничий дім «Гельветика», С. 693-695.

11. Данілов А.І. Проблемні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого в процедурах банкрутства. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 17 вересня 2018 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 535-538.

12. Данілов А.І. Проблемні питання призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. 24 листопада 2018 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 327-330.

13. Данілов А.І. Шляхи вдосконалення правового інституту страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. 07 березня 2019 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 475-477.

14. Данілов А.І. Здійснення повноважень розпорядника майна щодо забезпечення збереження майна боржника в процедурах банкрутства. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. 23 листопада 2019 р. Видавничий дім «Гельветика». С. 212-216.

Апробація результатів дисертації

Основні положення, результати та пропозиції, сформульовані в дослідженні оприлюднено на науково-практичних заходах: міжнародній науково-практичній конференції «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» (Одеса, 06 листопада 2017 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-початківців» (Одеса, 18 листопада 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (Одеса, 18 травня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (Одеса, 17 вересня 2018 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-початківців» (Одеса, 24 листопада 2018 року); Міжнародної науково-практичної конференції «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (Одеса, 07 березня 2019 р.); Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-початківців» (Одеса, 23 листопада 2019 р.).

ДОДАТКИ**ПРОЄКТ**

Вноситься

(суб'єкт законодавчої ініціативи)

П.І.П.

“ ”

2021 р.

ЗАКОН УКРАЇНИ

**про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
впорядкування окремих питань діяльності арбітражних керуючих**

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Внести до Кодексу України з процедур банкрутства (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 19, ст. 74) такі зміни:

1. У тексті Кодексу слова «Процедура розпорядження майном» та «Розпорядник майна» в усіх відмінках замінити відповідно словами «Процедура нагляду» та «Керуючий наглядом» у відповідному відмінку.
2. Частину 2 ст. 10 Кодексу виключити.
3. Пункт 5 ч. 1 ст. 12 Кодексу викласти в наступній редакції: «запитувати та отримувати інформацію, в т.ч. яка становить банківську таємницю, документи або їх копії від юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб за їхньою згодою».
4. У ст. 28 Кодексу:
 - 4.1. Абзац 3 ч. 4 викласти у наступній редакції: «Комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.».
 - 4.2. Абзац 4 ч. 4 викласти у наступній редакції: «За наявності передбачених законом підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень господарський суд протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.».

5. У статті 30 Кодексу:

- 5.1. абзаци 6, 7 ч. 2 виключити;
 - 5.2. частину 5 доповнити положеннями наступного змісту: «Додаткова винагорода арбітражного керуючого утримується з суми коштів, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів.»;
 - 5.3. доповнити частиною 7 наступного змісту: «Сплата основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого наглядом, ліквідатора, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, відшкодування понесених ним витрат здійснюється за рахунок коштів, авансованих заявником (кредитором або боржником) на депозитний рахунок господарського суду, який розглядає справу, до моменту подання заяви про відновлення відкриття провадження у справі. У разі якщо процедура триває після закінчення авансованих заявником коштів, основна винагорода арбітражного керуючого сплачується за рахунок коштів, одержаних боржником - юридичною особою у результаті господарської діяльності, або коштів, одержаних від продажу майна боржника, яке не перебуває в заставі. В решті випадків сплата основної винагороди, відшкодування понесених витрат здійснюється за рахунок коштів кредиторів, виходячи із принципу пропорційності їх грошових вимог до боржника.»;
 - 5.4. доповнити частиною 8 наступного змісту: «Арбітражному керуючому, якого було відсторонено від участі у справі про банкрутство, внаслідок прийняття державним органом з питань банкрутства наказу про анулювання свідоцтва на право здійснення діяльності арбітражного керуючого, який в подальшому було скасовано в судовому порядку, відшкодовуються за рахунок коштів державного бюджету збитки. Сума збитків визначається в розмірі максимально передбаченої цим Кодексом винагороди арбітражного керуючого за весь строк судової процедури в кожній справі про банкрутство, в якій було прийнято рішення про відсторонення арбітражного керуючого.».
6. Абзац 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 Кодексу доповнити другим реченням, виклавши його в цілому в наступній редакції «Під час процедури нагляду боржнику дозволяється задовольняти лише ті вимоги кредиторів, на які не поширюється дія мораторію. Контроль за такими виплатами здійснюється керуючим наглядом.».
7. Друге речення абз. 3 п. 5 ч. 3 ст. 41 Кодексу викласти в наступній редакції «Контроль за такими стягненнями протягом процедури нагляду та/або санації здійснює арбітражний керуючий (керуючий наглядом, керуючий санацією)».

8. Статтю 42 Кодексу доповнити абзацом 5 наступного змісту: «Правочини, вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого (керуючого наглядом, керуючого санацією, ліквідатора) або кредитора також з підстав, передбачених актами цивільного та господарського законодавства, або інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Конституції України».
9. В частині 3 ст. 44 Кодексу словосполучення «вживати заходів для захисту майна боржника» замінити на словосполучення «контролює належне та своєчасне вжиття заходів зі збереження майна боржника його органами управління».
10. Частину 3 ст. 44 Кодексу доповнити абзацом такого змісту: «вживати передбачених законом заходів з формування конкурсної маси боржника».
11. Частину 3 ст. 44 Кодексу доповнити положенням наступного змісту: «здійснює суцільний контроль за задоволенням вимог кредиторів протягом процедури нагляду»;
12. Частину 3 ст. 44 Кодексу доповнити реченням наступного змісту: «Керуючий наглядом має право: контролювати всі видаткові операції по банківським рахункам боржника, незалежно від того, здійснюються вони боржником добровільно, чи стягуються в примусовому порядку. Доступ керуючого наглядом до інформації про здійснені боржником виплати кредиторам, визначається відповідно до встановленого законодавством порядку.».
13. Частину 3 ст. 44 Кодексу доповнити реченням наступного змісту: «виявляти та оскаржувати правочини, якими спричинено шкоду боржнику (кредиторам)».
14. У частині 8 ст. 48 Кодексу:
 - 14.1. Пункт 7 викласти в наступній редакції: «прийняття рішення про списання сумнівної та безнадійної заборгованості за клопотанням арбітражного керуючого»;
 - 14.2. Доповнити пунктом 8 наступного змісту: «інші питання, передбачені цим Кодексом».
15. Абзац 2 ч. 7 ст. 50 Кодексу викласти в наступній редакції: «У разі закриття провадження у справі про банкрутство керуючий санацією протягом п'яти днів з дня прийняття господарським судом відповідного рішення повідомляє про це орган або посадову особу органу, до компетенції яких належить призначення керівника (органів управління)

боржника.».

16. В абзаці 4 ч. 4 ст. 50 Кодексу слова «крім повноважень, передбачених планом санації» виключити.
17. Абзац 5 ч. 4 ст. 50 Кодексу викласти у наступній редакції: «Органи управління боржника протягом 15 днів з дня прийняття рішення про введення процедури санації та призначення керуючого санацією зобов'язані забезпечити проведення інвентаризації товарно-матеріальних цінностей боржника та здійснити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, його печаток, штампів, матеріальних та інших цінностей.».
18. Абзац 5 ч. 4 ст. 50 Кодексу доповнити положеннями наступного змісту: «У разі ухилення від виконання зазначених обов'язків відповідні посадові особи банкрута несуть відповідальність відповідно до закону. Керуючий санацією має право замовити виготовлення дублікатів печатки та штампів у разі їх втрати.»;
19. В частині 6 ст. 50 Кодексу:
 - 19.1. слова «розглядати вимоги конкурсних кредиторів» виключити;
 - 19.2. слова «здійснювати заходи зі стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність» виключити;
 - 19.3. словосполучення «прийняти у господарське відання майно боржника» замінити на словосполучення «провести інвентаризацію майна боржника та прийняти його у своє відання»;
 - 19.4. словосполучення «відкрити спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами» викласти в такій редакції «під час проведення процедури санації керуючий санацією зобов'язаний використовувати лише один (санаційний) рахунок боржника в банківській установі. Залишки коштів на інших рахунках перераховуються на санаційний рахунок боржника.»;
 - 19.5. доповнити положенням наступного змісту: «не пізніше двох місяців після прийняття рішення про введення процедури санації проводить аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника, результати якого надає комітету кредиторів та суду.»;
 - 19.6. словосполучення «здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості» викласти в наступній редакції

«здійснювати заходи щодо стягнення простроченої дебіторської заборгованості, а щодо дебіторської заборгованості, яка має ознаки сумнівної або безнадійної, порушувати питання перед комітетом кредиторів про її списання»;

20. Абзац 3 ч. 3 ст. 61 Кодексу виключити.

21. Частину 4 ст. 61 Кодексу викласти в наступній редакції: «Ліквідатор щомісячно подає комітету кредиторів та суду звіт про проведену роботу, який має містити інформацію про нараховану та виплачену основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого, розмір понесених та відшкодованих витрат. Щомісячний звіт ліквідатора про розмір понесених та відшкодованих витрат вважається схваленим комітетом кредиторів, якщо протягом десяти днів з дня отримання звіту ліквідатора про розмір понесених та відшкодованих витрат від комітету кредиторів не надійшло письмових заперечень до суду. Заперечення кредиторів щодо звітів ліквідатора про проведену роботу, нараховану та виплачену основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого, розмір понесених та відшкодованих витрат розглядаються судом в порядку, встановленому для розгляду скарг на дії ліквідатора.».

22. Частину 1 ст. 116 Кодексу викласти в наступній редакції: «Заява про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність подається боржником або кредитором за наявності підстав, передбачених цим Кодексом.».

II. Внести до Закону України «Про судовий збір» (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87 із наступними змінами) такі зміни:

1. Доповнити статтю 25 Закону пунктом 24 наступного змісту: «(24) арбітражні керуючі – за подання позовних заяв про визнання недійсними правочинів (договорів), стороною яких є боржник.».

III. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

привести власні нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

**Голова
Верховної Ради України**

19 лютого 2021 р.

До Спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.04 Національного університету
«Одеська юридична академія»

ДОВІДКА

Основні положення дисертаційного дослідження на тему **«Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні»**, які розроблено Даніловим Артемом Івановичем, було використано Радою арбітражних керуючих Луганської області, при вирішенні питань діяльності Ради арбітражних керуючих Луганської області, при виконанні узагальнень судової практики та розробці пропозицій щодо удосконалення законодавства в частині правового регулювання діяльності арбітражного керуючого у справах про банкрутство (неплатоспроможність).

Голова

Ради арбітражних керуючих
Луганської області

М. Клеменко

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ УКРАЇНИ
РАДА АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Космонавтів, 36, каб. 904, м. Одеса, поштова адреса: а/с 61, м. Одеса, 65065,
тел./факс (048) 760-00-66, e-mail: od.office.unita@ukr.net

22 лютого 2021 року № 5
на № _____

До Спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.04 Національного університету
«Одеська юридична академія»

ДОВІДКА

Основні положення дисертаційного дослідження на тему «Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні», які розроблено Даніловим Артемом Івановичем, було використано Радою арбітражних керуючих Одеської області, при вирішенні питань діяльності Ради арбітражних керуючих Одеської області, при виконанні узагальнень судової практики та розробці пропозицій щодо удосконалення законодавства в частині правового регулювання діяльності арбітражного керуючого у справах про банкрутство (неплатоспроможність).

З повагою –

Голова Ради арбітражних керуючих
Одеської області,
Арбітражний керуючий

Т.О. Колмикова

ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

просп. Науки, 5, м. Харків, 61022 тел./факс 702-10-79 inbox@lg.arbitr.gov.ua
код ЄДРПОУ 02844564 р/р UA948201720343101001100001379

23.02.2021 № 04-48/93/21

Спеціалізований вченій раді
Д 41.086.04
Національного університету
"Одеська юридична академія"

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Данілова Артема Івановича
на тему «Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні»

Основні положення дисертаційного дослідження на тему: «Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні», розроблені Даніловим Артемом Івановичем, було використано Господарським судом Луганської області при виконанні узагальнень судової практики та наданні пропозицій щодо удосконалення Кодексу України з процедур банкрутства.

Голова
Господарського Суду
Луганської області

С.В. Вінніков

КОПІЯ

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
СХІДНЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ (м. Харків)
 вул. Ярослава Мудрого, 16, м. Харків, Харківська область, 61002, тел. факс (057) 751-81-68
 E-mail: info2@kh.minjust.gov.ua, Код ЄДРПОУ 43315445

№ _____

На № _____

від _____

Арбітражному керуючому

Артему ДАНІЛОВУ

Гагаринське плато, буд. 5/3, ап. 176,
м. Одеса, 65062**ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Данілова Артема Івановича
 на тему: "Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні"

Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Харків) підтверджує, що основні положення та висновки, отримані Даніловим Артемом Івановичем при підготовці дисертаційного дослідження на тему: "Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні", стосуються актуальних проблем, що виникають під час здійснення арбітражними керуючими своєї діяльності, та спрямовані на їх вирішення, у зв'язку з чим у разі їх впровадження у практичну діяльність буде закладено основу для вирішення багатьох нагальних проблем.

Довідка дана для пред'явлення за місцем вимоги.

Перший заступник начальника

Марина ІВАНОВА

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 2B6C7DF9A3891DA1040000009CDA24006DE31502

Підписувач ІВАНОВА МАРІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Дійсний з 02.03.2021 8:42:08 по 02.03.2022 23:59:59

Східне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції (м. Харків)

№ 9243/13821/6/21/07.2 від 16.03.2021